

POHJOINEN ULOTTUVUUS GEOPOLIITTISENA KONSTRUKTIONA

Politiikan tilallistaminen maantiedettä ja politiikkaa luomassa

Iina Leppäaho

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

Ympäristöpolitiikan ja aluetieteen koulutusohjelma

Pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2013

Johtamiskorkeakoulu

LEPPÄÄHO, IINA: Pohjoinen ulottuvuus geopolitiittisena konstruktiona – Poliitiikan tilallistaminen maantiedettä ja politiikkaa luomassa

Pro gradu -tutkielma, 89 s.

Ympäristöpolitiikan ja aluetieteen koulutusohjelma

Huhtikuu 2013

Avainsanat: kriittinen geopolitiikka, diskurssianalyysi, pohjoinen ulottuvuus

Tutkielma perehtyy Euroopan unionin pohjoiseen ulottuvuuteen geopolitiittisena konstruktiona. Pohjoinen ulottuvuus on EU:n alueellisen yhteistyön projekti, joka on syntynyt Suomen aloitteesta. Sen tavoitteisiin kuuluu kestävän kehityksen, vakauden, hyvinvoinnin ja turvallisuuden tukeminen sekä Venäjän ja Euroopan unionin yhteistyön vahvistaminen.

Tutkielman tavoite on selvittää, minkälainen geopolitiittinen konstruktio pohjoinen ulottuvuus on. Tutkielma tuo esille, minkälaisia merkityksiä tilallistaminen pohjoiselle ulottuvuudelle luo, minkälaisia toiminnallisia päämääriä sille on määritelty sekä millä retorisisilla keinoilla pohjoista ulottuvuutta tilallistetaan.

Lähtökohdat tutkielmassa perustuvat kriittiseen geopolitiikkaan. Kriittinen geopolitiikka edustaa geopolitiikan haaraa, jonka mukaan tutkija ei ole irrallaan tutkimuskohteestaan vaan vaikuttaa siihen tutkimuksensa kautta. Geopolitiikka nähdään itsessään maantieteen ja politiikan luojana sen sijaan, että se vain esittäisi tulkintoja niistä. Metodologisesti kriittinen geopolitiikka liittyy konstruktionistiseen tutkimukseen, jossa tieteen ajatellaan muokkaavan todellisuutta eikä vain kuvaavan sitä. Tutkielman metodologisessa taustassa on myös viitteitä strukturalismiin. Tutkimuskirjallisuuden kautta tutkielma tutustuu tulkintoihin Suomen tilanteesta 1990-luvulla ja pohjoisen ulottuvuuden alkuvaiheista.

Tutkielman aineisto koostuu Helsingin Sanomien pääkirjoitussivulla ilmestyneistä pohjoista ulottuvuutta käsittelevistä artikkeleista. Aineistoa analysoidaan diskurssianalyysin keinoin tarkoituksena selvittää, miten aineiston teksteissä tuodaan esille pohjoista ulottuvuutta tilallisena kokonaisuutena. Tarinalinjat ja metaforat nähdään oleellisina kielellisinä mekanismeina diskurssianalyysissa.

Aineiston analyysin perusteella pohjoista ulottuvuutta tilallistetaan aineistossa käyttämällä erilaisia retorisia keinoja, joita ovat nimeäminen, metaforien käyttö, alueen määrittely, puhe lähialueista, geopolitiittisten perustelujen käyttö, toimijoiden roolien ja suhteiden kuvailu, alueen yhtenäistäminen, viittaaminen tulevaisuuteen, puhe pohjoisen syrjäytymisestä muusta Euroopasta, rinnastus ja vertailu muihin alueellisen yhteistyön hankkeisiin sekä pohjoisen ulottuvuuden onnistuneiden hankkeiden esilletuominen.

Retoristen keinojen käytön pohjalta nimeän analyysissä tarinalinjoja, jotka liittävät tekstin väitteet osaksi yhtä tarinaa. Tarinalinjojen pohjalta muodostan pohjoisen ulottuvuuden diskurssit. Pohjoisen ulottuvuuden tilallisiksi diskursseiksi nimeän pohjoisen ulottuvuuden alueen omaleimaisuutta, alueen yhteisiä etuja ja pohjoisen ulottuvuuden aluetta osana laajempaa kokonaisuutta korostavat diskurssit. Pohjoisen ulottuvuuden toiminnallisia diskursseja ovat puolestaan huomion kiinnittämistä pohjoiseen, alueen yhtenäistämistä ja Venäjän naapuruuspolitiikan toteuttamista korostavat diskurssit.

Tutkielman pohjalta politiikan tilallistamisen voidaan nähdä olevan tehokas keino tehdä politiikkaa. Pohjoisen ulottuvuuden politiikka synnyttää pohjoisen ulottuvuuden alueen. Poliitiikka tarvitsee alueen määritelmää oman toimintansa perustelemiseen. Samalla kuin politiikan voidaan nähdä saaneen aikaan alueen määritelmän, alueella on vaikutusta poliittiseen päätöksentekoon.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIELMAN TAVOITTEET	5
3	GEOPOLIITTISET MÄÄRITELMÄT MERKITYSTEN LUOJINA	8
3.1	Tutkielman metodologinen tausta	8
3.2	Geopolitiikka ja kriittinen geopolitiikka	9
3.3	Diskurssi ja diskurssianalyysi.....	11
3.4	Politiikan tilallistaminen.....	16
3.5	Geopoliittinen retoriikka maailmaa luomassa	18
4	EUROOPAN UNIONIN POHJOINEN ULOTTUVUUS	22
4.1	Pohjoinen ulottuvuus alueellisena yhteistyönä.....	22
4.2	Pohjoinen ulottuvuus keinona rakentaa Suomen geopoliittista asemaa	27
5	POHJOINEN ULOTTUVUUS LEHTIARTIKKELEISSA	34
5.1	Lehtiartikkelit aineistona	34
5.2	Pohjoisen ulottuvuuden tarinalinjat	36
5.2.1	Hankkeen nimeäminen ja määrittely.....	36
5.2.2	Pohjoisen ulottuvuuden maantieteellinen alue.....	40
5.2.3	Geopoliittiset perustelut pohjoiselle ulottuvuudelle.....	44
5.2.4	Pohjoisen ulottuvuuden toimijat ja niiden roolit	47
5.2.5	Suomi ja pohjoinen ulottuvuus.....	53

5.2.6	Pohjoisen ulottuvuuden alueen yhtenäistäminen	56
5.2.7	Pohjoinen ulottuvuus ja viitteet muihin alueellisen yhteistyön hankkeisiin	61
5.2.8	Pohjoisen ulottuvuuden alueen ongelmien ratkaisu ja hankkeen edistyminen	65
6	POHJOINEN ULOTTUVUUS DISKURSSIEN VALOSSA.....	68
6.1	Pohjoisen ulottuvuuden tilalliset diskurssit	68
6.1.1	Alueen omaleimaisuus	69
6.1.2	Alueen yhteiset edut.....	70
6.1.3	Osa laajempaa kokonaisuutta.....	71
6.2	Pohjoisen ulottuvuuden toiminnalliset diskurssit.....	72
6.2.1	Huomion kiinnittäminen pohjoiseen.....	73
6.2.2	Alueen yhtenäistäminen	74
6.2.3	Venäjän naapuruuspolitiikan toteuttaminen.....	75
6.3	Yhteenveto diskursseista	77
7	PÄÄTELMÄT	79
7.1	Pohjoinen ulottuvuus alueena ja politiikkana.....	79
7.2	Pohdintaa	83
	LÄHTEET.....	85

1 JOHDANTO

Pohjan Suomen geopoliittiselle asemalle on perinteisesti nähty muodostavan sen sijainti pohjoisessa Euroopassa ja Itämeren rannalla sekä sen naapurimaat (Topelius 1981, 14). Suomen asema on kiinnostava erityisesti itäisen naapurimaan Venäjän takia. Naapuruus Venäjän kanssa on vaikuttanut Suomeen erityisellä tavalla koko itsenäisyyden ajan. Ennen itsenäistymistään Suomi kuului osaksi Venäjää. (Harle & Moision 2000, 136)

Suomen suhde Venäjään eroaa paljon sen suhteista muihin naapurimaihin. Suomi on historiansa aikana ollut osa sekä Ruotsia että Venäjää, mutta suhtautuminen näihin maihin on erilaista. Tähän suhtautumiseroon on monia syitä, mutta Venäjää on silti pidetty viimeisen sadan vuoden aikana Suomen naapurimaista ongelmallisimpana. (Harle & Moision 2000, 137)

Suomella voi nähdä jo pitkään olleen selkeä pyrkimys lähentyä länteen, mutta samalla ylläpitää hyviä suhteita itään (Moision 2003, 21–22 & Tarkka 2012, 173). Toisen maailmansodan aikana Suomi taisteli Neuvostoliittoa vastaan tehden yhteistyötä Saksan kanssa. Sodan loppua kohden kahdenvälinen yhteistyösuhde, joka oli aikaisemmin tuonut turvaa, muuttui rasisiteeksi, josta Suomi olisi halunnut eroon. Pariisin rauhanneuvotteluissa 1946–1947 Suomi kuitenkin laskettiin Saksan liittolaisten joukkoon. Neuvotteluissa Neuvostoliitto käytännössä saneli Suomen rauhanehdot. Suomi onnistui sodissa säilyttämään itsenäisyytensä, vaikka sen turvallisuus horjuikin. (Tarkka 2012, 18–19)

Toista maailmansotaa seuranneena kylmän sodan aikana maailma oli jakautunut Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton johtamiin blokkeihin. Jotkin maat, kuten Suomi, tasapainoilivat välissä puolueettomina. (Haukkala 2012, 37) Suomi pyrki välttämään sotkeutumista suurvaltojen politiikkaan niin kuin se oli tehnyt jo toisen maailmansodan aikana (Tarkka 2012, 20–21). Kylmän sodan aikana Suomen oli kuitenkin ylläpidettävä hyviä suhteita erityisesti vahvaan itäiseen naapurimaahansa Neuvostoliittoon. Suomi pyrki säilyttämään puolueettomuutensa, vaikka joutuikin mukautumaan Neuvostoliiton tahtoon monissa asioissa. Suomen ei ollut mahdollista olla yhteistyössä kovinkaan paljon länsimaiden kanssa, koska Neuvostoliitto koki Suomen suuntautumisen länteen uhkaksi itseään kohtaan. (Tarkka 2012, 44–45)

Puolueettomuuspolitiikka nähtiin kylmän sodan aikana Suomen ainoana keinona pitää etäisyyttä Neuvostoliittoon (Harle & Moision 2000, 163). Kylmän sodan päättymisen ja Neuvostoliiton

romahtamisen nähtiin muuttavan Suomen tilannetta (Harle & Moisio 2000, 11). Suomelle katsottiin auenneen tilaisuus ryhtyä syvempään yhteistyöhön Euroopan maiden kanssa (Haukkala 2012, 85). Suomi päätti hakeutua mukaan Euroopan unioniin (EU) ja tuli sen jäseneksi vuonna 1995 yhdessä Ruotsin ja Itävallan kanssa.

Uudet jäsenmaat Ruotsi ja Suomi laajensivat Euroopan unionia pohjoiseen ja itään. Itämerestä tuli EU:n sisämeri ja Venäjistä EU:n rajanaapuri. EU-jäsenenä Suomi pyrki korostamaan EU:n uusia pohjoisia alueita ja ryhtyi ajamaan pohjoisen ulottuvuuden politiikan (PU) mukaan ottamista EU:n politiikkaan (Ulkoasiainministeriö 2009, 2). Pohjoisesta ulottuvuudesta tuli osa EU:n politiikkaa 90-luvun lopulla (Heininen, Käkönen, Nokkala & Tennberg 2000, 76).

Tutkielmassa keskityn pohjoiseen ulottuvuuteen, joka on Euroopan unionin alueellisen yhteistyön projekti. 1990-luvulla pohjoisessa Euroopassa nähtiin tarve pohjoisen ulottuvuuden politiikalle. Poliittikan tavoitteita ovat ympäristönsuojelu, terveyden edistäminen ja taloudellisen kehityksen edellytysten turvaaminen alueellisesti. Pohjoinen ulottuvuus on myös EU-Venäjä-suhteiden parantamista ja ylläpitoa. (Ulkoasiainministeriö 2009, 2)

Pohjoisen ulottuvuuden osana pyrittiin rakentamaan entistä enemmän yhteistyötä Venäjän kanssa. Suomi piti yhteistyötä Venäjän kanssa yhä tärkeänä. (Heininen ym. 2000, 124–125) 1990-luvulla Suomi oli ajamassa Euroopan unionin pohjoisen ulottuvuuden politiikkaa innokkaasti. Suomella ja EU:lla oli ja on omat intressinsä pohjoisen ulottuvuuden kannalta. 1990-luvulla totuttu kansainvälinen tilanne oli kylmän sodan aikakauden päätyttyä kokenut suuren muutoksen ja eri toimijoiden piti pyrkiä omalla tavallaan vastaamaan muuttuneeseen tilanteeseen (Harle & Moisio 2000, 11).

Euroopan unioni vaikuttaa taustalla pohjoisen ulottuvuuden olemassaoloon. Pohjoinen ulottuvuus on EU:n ja yhteistyökumppanien välinen hanke, joka on saanut alkunsa EU:n sisäisenä aloitteena (Heininen ym. 2000, 76–77). EU:n olemassa olo on siis oleellinen osa pohjoista ulottuvuutta. Vaikka pohjoinen ulottuvuus liittyykin vahvasti EU:hun, sen luonteeseen kuuluu myös oleellisesti kurottaminen EU:n rajojen yli ja erilaisten toimijoiden yhdistäminen (Heininen ym. 2000, 76–77 & Ulkoasiainministeriö 2009, 4).

Pohjoisen ulottuvuuden pääperiaatteet ovat pysyneet samoina sen koko olemassaolon ajan, mutta se on silti kokenut joitain muutoksia. Toiminta on laajentunut uusille aloille ja tavat järjestää maiden yhteistyötä ovat muuttuneet. Pohjoisen ulottuvuuden alkuaikoina asetetut tavoitteet saattavat vaikuttaa nykytilannetta tarkasteltaessa liian mahtipontisilta. Pohjoisen ulottuvuuden lähtökohdat

eivät ole olleet kuitenkaan helpot. Yhteistyökumppanina Venäjä on ollut arvaamaton (Harle & Moisio 2000, 277). Lähtiessään ajamaan pohjoisen ulottuvuuden politiikkaa Suomi oli myös vasta liittynyt EU:hun.

Pohjoinen ulottuvuus on ollut kunnianhimoinen hanke, jolla on ollut monenlaisia tavoitteita. Pohjoisesta ulottuvuudesta ei ole tullut yhtä laajaa ja tunnettua toimintamuotoa kuin alun perin ehkä kaavailtiin. Toiveet pohjoisen ulottuvuuden suurmenestyksestä ovat karisseet mutta toiminta on silti jatkunut vuodesta toiseen.

Pohjoinen ulottuvuus pyrkii kiinnittämään huomiota pohjoiseen Eurooppaan. Hanke on alusta asti toiminut EU:n rajojen ylitse ulottuvissa hankkeissa ja panostanut yhteiseen toimintaan kumppanimaiden kanssa (Heikkilä 2006, 18). Näitä tavoitteita Suomi pyrki edistämään pohjoisen ulottuvuuden kautta.

Pohjoisessa Euroopassa tehdään yhteistyötä monen eri yhteistyöelimen voimin (Korhonen 2010, 33). Toisaalta mielenkiinto yhteistyötä kohtaan ja monet yhteistyövälineet voivat toimia tienraivaajina pohjoiselle ulottuvuudelle, mutta vaarana on joutua muun toiminnan jalkoihin. Pohjoinen ulottuvuus on joutunut myös kilpailemaan paikasta näiden hankkeiden kanssa. Pohjoisen ulottuvuuden täytyy erottua joukosta, jotta sen ajamat kokonaisuudet pääsevät asialistalle. Tässä kilpailussa aseina toimivat vakuuttavat perustelut hankkeen merkityksestä ja tarpeellisuudesta.

Pohjoisen ulottuvuuden politiikka on kiinteästi sidoksissa tiettyyn tilaan, pohjoisen Eurooppaan. Hankkeen lähtökohta on ollut asetelma, jossa EU on laajentunut pohjoiseen. Pohjoisessa ulottuvuudessa maantiede ja politiikka nivoutuvat osaksi toisiaan. Tästä syystä olen päätenyt tutkimaan pohjoista ulottuvuutta geopolittisena konstruktiona.

Pohjoisen ulottuvuuden käsittäminen geopolittisena konstruktiona tuo esille sen luonteen tietoisesti rakennettuna poliittis-maantieteellisenä kokonaisuutena. Kriittinen geopolitiikka pyrkii kiinnittämään huomiota tilallisten määritelmien rakennettuun luonteeseen (Shields 2003, 205). Maantieteellisiä määritelmiä voidaan käyttää poliittisen päätöksenteon perusteena, minkä takia on oleellista tuoda esille määritelmien syntyprosessin taustoja.

Politiikka tarvitsee mediaa tavoittaakseen ihmisiä ja tuodakseen esille kantojaan. Myös media tarvitsee politiikka saadakseen uutisoitavia asioita. Poliitiikan ja median keskinäisriippuvuus nostaa tiedotusvälineet oleelliseen osaan tutkittaessa politiikan ilmenemismuotoja yhteiskunnassa. (Hajer 2009, 38) Media osallistuu kiinteästi mielipiteen muodostukseen, ja sillä on mahdollisuus vaikuttaa myös siihen, minkälaisia käsityksiä ihmisille muodostuu maantieteen ja politiikan yhtymäkohdista.

Helsingin Sanomien pääkirjoitussivun kirjoitukset kuvastavat Suomessa aiheesta käytyä keskustelua.

Pohjoinen ulottuvuus ei ole syntynyt tyhjästä. Hanke on saanut alkunsa Suomen aloitteesta ja tässä tutkielmassa sitä myös tarkastellaan suomalaisen sanomalehden kautta, joten Suomen rooli pohjoisen ulottuvuuden toimijana korostuu. Pohjoinen ulottuvuus on Suomelle tärkeä hanke, joten sitä on kiinnostavaa ja perusteltua tutkia Suomen näkökulmasta.

2 TUTKIELMAN TAVOITTEET

Tutkielmani tavoitteena on tuoda esille Euroopan unionin pohjoinen ulottuvuus geopolittisena konstruktiona. Tutkielmassa selvitän, minkälaista kuvaa Helsingin Sanomien pääkirjoitussivun kirjoitukset luovat pohjoisesta ulottuvuudesta tilallisena kokonaisuutena ja politiikan välineenä.

Pohjoinen ulottuvuus on ollut erityisesti Suomen EU:ssa ajama aloite. Suomi on halunnut omiin intresseihinsä liittyen rakentaa geopolittista asemaansa. Oletuksena on, että pohjoinen ulottuvuus on pyrkimys tilallistaa politiikkaa. Poliittikan tilallistamisella tarkoitan tilallisten määritelmien liittämistä politiikkaan ja politiikan sisältöihin. Tilallistamisen kautta merkityksiä ja arvoja asemoidaan maantieteellisesti. (Shields 2003, 205)

Tutkielman tavoite on ensinnäkin selvittää, minkälainen geopolittinen konstruktio pohjoinen ulottuvuus on. Tilalliset määritelmät välittävät mielikuvia ja merkityksiä. Tavoitteenani on avata sitä, minkälainen kuva muodostuu pohjoisesta ulottuvuudesta tilallisena kokonaisuutena.

Toiseksi tuon tutkielmassa esille, minkälaisia päämääriä pohjoiselle ulottuvuudelle aineistossa nimetään. Nämä päämäärät tuovat pohjoiselle ulottuvuudelle toiminnallista sisältöä. Päämäärät kuvastavat sitä, mitä asioita pohjoisen ulottuvuuden politiikan toivotaan tai väitetään saavan aikaan.

Tutkielmassa myös erittelen retorisia keinoja, joilla politiikkaa on pyritty tilallistamaan ja joilla toiminnallisia tehtäviä on tuotu esiin. Diskursiiviset käytännöt nähdään oleellisessa osassa politiikan tilallistamisessa. Geopolittisen diskurssin analyysissä kiinnitän huomiota tilallisuuden muotojen esiintymiseen tekstissä. Tuon esiin, minkälaisia retorisia keinoja käyttämällä teksteissä luodaan merkityssisältöä pohjoisen ulottuvuuden käsitteelle.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat

- Minkälainen geopolittinen konstruktio pohjoinen ulottuvuus on?
- Minkälaisia päämääriä pohjoiselle ulottuvuudelle määritellään Helsingin Sanomien artikkeleissa?
- Mitä retorisia keinoja käytetään näiden tavoitteiden toteuttamiseen?

Tutkielman metodologisena näkökulmana on pääosin konstruktionismi, joka näkee todellisuuden sosiaalisesti rakentuneena. Tavat, joilla ihmiset kuvailevat maailmaa, tuottavat kuvaa todellisuudesta. Konstruktionistisen tutkimuksen tutkimuskohteena on maailma sellaisena, jona

ihmiset sen näkevät. Tutkielmassa on myös viitteitä strukturalistiseen tutkimukseen, joka painottaa rakenteiden merkitystä. Tutkielman metodologista taustaa käsitellään tarkemmin luvussa 3.1.

Teoreettista pohjaa politiikan tilallistamiseen tarjoaa kriittinen geopolitiikka. Kriittinen geopolitiikka on geopolitiikan haara, joka pyrkii tuomaan esiin sitä, miten geopoliittiset määritelmät ovat luomassa kuvaa maailmasta. Geopoliittisia määritelmiä ei nähdä pelkkinä kuvauksina todellisuudesta vaan niiden nähdään aktiivisesti osallistuvat todellisuuden tuottamiseen. Luvussa 3.2 perehdyn syvemmin kriittiseen geopolitiikkaan.

Tilallistaminen tuo esille mielikuvien ja tilallisten kokonaisuuksien yhteyksien rakennetun luoteen. Tilallistamisen käsitteellä viitataan abstraktien asioiden tilalliseen asemointiin. Tilallistavat puhuvat tuovat yhteyksiä tilojen sekä merkitysten ja mielikuvien välille. Käsitelen luvussa 3.4 politiikan tilallistamista.

Aineiston käsittelyn pohjana on diskurssianalyysi. Diskurssien muotoutumisen taustalla on retoristen keinojen käyttöä. Diskurssit koostuvat tarinalinjoista, jotka kokoavat väitteitä johdonmukaisiksi narratiiveiksi. Erittelen geopoliittista retoriikkaa kiinnittämällä huomiota tekstissä esiintyviin tilallisuuden muotoihin ja pohjoisen ulottuvuuden päämäärien määrittelyihin. Tilalliset metaforat esittävät pohjoisen ulottuvuuden tilallisesti ilmentyvänä politiikan muotona. Diskurssianalyysi on tarkastelun kohteen luvussa 3.3 ja erilaisia retoriikan keinoja käsitelen luvussa 3.5.

Taustana analyysille esittelen luvussa 4.1 tilannetta, jossa pohjoisen ulottuvuuden politiikka sai alkunsa. Euroopan unionin pohjoinen ulottuvuus syntyi 1990-luvulla, jolloin EU oli laajentunut pohjoiseen. Esittelen myös pohjoisen ulottuvuuden vaiheita ja peruseriaatteita.

Luvussa 4.2 avaan Suomen suhdetta pohjoisen ulottuvuuteen. Suomi oli aktiivisesti ajamassa aloitetta ja piti sitä esillä Euroopan unionissa. Esitän tutkimuskirjallisuuden kautta esiin nousevia tapoja määrittellä Suomen geopoliittista asemaa ja tuon esille, että Suomella on ollut perusteita pyrkiä ajamaan pohjoista ulottuvuutta sen omien etujen ajamiseksi ja sen geopoliittisen aseman luomiseksi.

Aineistona tutkielmassa käytän sanomalehtiartikkeleita. Käsitelen Helsingin Sanomien pääkirjoitussivulla vuosina 1994–2011 ilmestyneitä kirjoituksia, joiden aihe liittyy pohjoisen ulottuvuuden hankkeeseen. Mukana on 37 kirjoitusta. Kirjoitukset ovat kolumneja, pääkirjoituksia sekä Vieraskynä- ja Merkintöjä-palstojen kirjoituksia, joita ovat kirjoittaneet lehden toimittajien lisäksi poliitikot, virkamiehet ja tutkijat. Tulkitsen kirjoituksia yleisen ilmapiirin ja Suomessa

käydyn keskustelun heijastajina. Aineistoa esittelen tarkemmin luvussa 5.1. Aineistona käytetyt artikkelit on myös lueteltuna lähdeluettelon yhteydessä.

Analyysiosiossa luvussa 5.2 erittelen teemoittain aineiston sisältöä ja retorisia keinoja, joiden avulla pohjoiselle ulottuvuudella luodaan tilallisia ja toiminnallisia merkityksiä. Nostan myös esiin tekstin pohjalta pohjoisesta ulottuvuudesta välittyviä tarinalinjoja. Analyysiosassa tehtyjen huomioiden pohjalta hahmottelen luvussa 6 pohjoisen ulottuvuuden tilallisia ja toiminnallisia puolia esiin tuovat diskurssit. Luvussa 7 esitän tutkielman päätelmät sekä pohdin tutkimusaihetta ja sen teemoja.

Tutkielmani tarkoitus ei ole kiinnittää huomiota pohjoisen ulottuvuuden konkreettisiin tavoitteisiin ja saavutuksiin vaan ainoastaan aineiston välittämiin mielikuviin. Käsittelen tutkielmassani pohjoista ulottuvuutta tilallisena kokonaisuutena. Pohjoisen ulottuvuuden tilallisia määritelmiä tutkimalla voidaan saada lisää tietoa siitä, millä tavoin politiikan tilallistaminen luo politiikkaan merkityksiä ja miten politiikan tilallistaminen voi olla luomassa geopoliittisia määritelmiä. Tutkielmani on pyrkimys avata sitä, miten maailmaa luodaan puhumalla ja kirjoittamalla siitä.

Huomion kiinnittäminen tilallisiin määritelmiin auttaa myös näkemään, minkälaista geopoliittista asemaa Suomelle luodaan pohjoisen ulottuvuuden kautta. Tutkielma perehtyy aiheeseensa suomalaisesta näkökulmasta. Pohjoinen ulottuvuus on ollut Suomen aloitteesta syntynyt hanke, joten sen merkityksen tarkastelu suomalaisesta näkökulmasta on perusteltua. Pohjoisen ulottuvuuden tutkiminen geopoliittisena konstruktiona on mielenkiintoista, koska pohjoinen ulottuvuus on oleellinen osa Suomen kylmän sodan jälkeistä ulkopoliittikkaa.

3 GEOPOLIITTISET MÄÄRITELMÄT MERKITYSTEN LUOJINA

3.1 Tutkielman metodologinen tausta

Tutkielma pohjautuu metodologisesti pääosin konstruktionistisen tutkimuksen ajatuksiin. Konstruktionistinen tutkimus näkee, että todellisuus rakentuu ihmisten ajattelun ja toiminnan kautta. Ihmiset näkevät jokapäiväisen maailmansa itsestään selvänä, mutta tiedostamattaan he myös osallistuvat sen tuottamiseen. Erityisesti kieli ja kielellinen ilmaisu ovat oleellisessa asemassa konstruktionismissa. Kielellisten määritelmien kautta järjestetään ja tyypitellään maailmaa: nimetään paikkoja, esineitä ja asioita. (Häkli 2004, 133–134) Maailmaa luodaan siis kielellisten määrittelyjen avulla. Maailman ei nähdä vain olevan olemassa ihmisistä riippumatta vaan ihmisten nähdään tuottavan sitä jatkuvasti uudelleen.

Myös tiede nähdään konstruktionistisessa metodologiassa poliittisena, sillä se tekee valintoja ja jäsennyksiä, joilla on vaikutusta siihen, miten maailma nähdään (Häkli 2004, 139). Tiede nähdään keinona tuottaa todellisuutta sen sijaan, että sen ajateltaisiin vain kuvaavan sitä. Tieteentekijä ei siis voi sulkea itseään tutkimuskohteensa ulkopuolella vaan hän on väistämättä tuottamassa käsityksiä siitä.

Konstruktionistinen yhteiskuntatieteellinen tutkimus keskittyy abstraktien tyypittelyjen ja ryhmien synnyn ja niiden yhteiskunnallisten merkityksen tutkimiseen. Alue voidaan käsittää yhdeksi maantieteelliseksi konstruktioksi. (Häkli 2004, 137) Konstruktionistisen tutkimuksen näkemys on, että ilmiöt kuten maantieteelliset kategoriat eivät ole olemassa vain ulkoisen todellisuuden kautta vaan ihmisten tavat jäsentää maailmaa ovat myös olennaisessa osassa luomassa ilmiöitä.

Konstruktionismin näkökulmasta ei ole olennaista miettiä, onko jokin ilmiö todella olemassa, sillä maailmaa tutkitaan sellaisena kuin ihmiset sen näkevät. Konstruktionistisessa tutkimuksessa huomio kiinnittyy siihen, miten ilmiöt ovat vakiintuneet ja minkälaista vallankäyttöä tai tietoista politiikkaa niiden vakiintumiseen liittyy. (Häkli 2004, 136–137) Jokapäiväisiltä ja itsestään selviltäkin tuntuvat ilmiöt voidaan konstruktionistisen tutkimuksen mukaan nähdä konstruktionina, joiden taustalta voidaan etsiä ilmiöiden vakiintumiseen johtanut prosessi.

Tutkielman yhteiskunnallisen luonteen takia metodologisessa viitekehyksessä on piirteitä myös strukturalistisesta tutkimuksesta. Strukturalistinen tutkimus tavoittelee yhteiskunnallisten ilmiöiden

takana vaikuttavien rakenteiden tunnistamista, ja konkreettisten ilmiöiden selittämistä niiden avulla (Häkli 2004, 99). Maantieteellisessä tutkimuksessa voidaan siis perehtyä tilaan yhteiskunnallisesti tuotettuna rakenteena (Häkli 2004, 111). Metodologian lähtökohta on halu selittää ilmiöitä niiden ilmiöiden sijaan. Tutkimus pyrkii ulottumaan yhteiskunnallisiin rakenteisiin, jotka vaikuttavat havaintomaailman taustalla. (Häkli 2004, 129) Myös kielelliset rakenteet voidaan nähdä yhteiskunnallisina rakenteina, jotka vaikuttavat yhteiskunnan ilmiöiden taustalla. Näiden rakenteiden avaaminen on avain ilmiöiden selittämiseen.

3.2 Geopolitiikka ja kriittinen geopolitiikka

Tutkielma käsittelee pohjoista ulottuvuutta kriittisen geopolitiikan näkökulmasta. Käsitteen geopolitiikka otti ensimmäisen kerran käyttöön valtio-opin professori Rudolf Kjellén Ruotsissa 1899. Tutkimusta, joka voidaan käsittää geopolitiittiseksi, on kuitenkin tehty jo aikaisemmin. Geopolitiikan määrittelyt ovat vaihdelleet aikojen kuluessa. Geopolitiikka voidaan määritellä yleisellä tasolla tutkimukseksi, jonka mielenkiinnon kohteena on se, miten maantiede vaikuttaa politiikkaan ja politiikka maantieteeseen ja siitä kirjoittamiseen. (Harle & Moisio 2003, 8-9) Maantiede ja politiikka nähdään siis toisiinsa liittyvinä ilmiöinä, joilla on vaikutusta toisiinsa.

1900-luvulla vallinnut geopolitiittisen tutkimuksen suuntaus pyrki selvittämään, minkälainen maailma on ja miten yksittäisen valtion tulisi toimia voidakseen toimia kilpailijoitaan vastaan (Ó Tuathail 2000, 166). 1980-luvulla alettiin puhua kriittisestä geopolitiikasta, joka ei nähnyt geopolitiittisiä määritelmiä enää tosiasioina vaan alkoi tutkia sitä, millaisena geopolitiikka maailman esittää ja millä tavalla nämä tulkinnat ovat rakentamassa maailmaa (Harle & Moisio 2003, 10).

Keskeisenä uudistajana toimi Gearóid Ó Tuathail, joka nosti esiin geopolitiikan teorioiden vaikutuksia maailman tapahtumiin. Ó Tuathailin mukaan maantiede on valtaa. Sen sijaan, että luonto määrittäisi maantiedettä, se on syntynyt kamppailussa, jonka tavoitteena on järjestää ja hallita tilaa. (Ó Tuathail 1996, 1) Kamppailu maantieteestä on pohjimmiltaan mielikuvien ja kuvitelmiin kilpailua. Siinä taistelevat erilaiset tavat nähdä maailma (Ó Tuathail 1996, 14).

Ó Tuathail kritisoi geopolitiikan tutkijoita näiden sokeudesta sille, että geopolitiikka itsessäänkin on poliittista. Geopolitiittisiä teorioita on nähty hyödynnetyn toisen maailmansodan aikana erilaisten tavoitteiden ja sotatoimien perusteluina. Monet teoretikot kuitenkin irtisanoutuivat tällaisista

yhteyksistä eivätkä suostuneet kyseenalaistamaan toimintaansa. (Ó Tuathail 1996, 57) Geopolitiikan teorioiden käyttö toisen maailmansodan aikana on tuottanut tieteenalalle painolastia.

Perinteisen geopolitiikan ja kriittisen geopolitiikan ero on, että kriittisessä geopolitiikassa maantieteellisten määritelmien ei ajatella vain heijastavan olemassa olevaa maailmaa vaan niiden nähdään liittyvän oleellisesti maailman rakentumiseen (Häkli 1998, 335). Kriittinen geopolitiikka näkee geopolitiikan teorioiden ja tulkintojen synnyn liittyvän kiinteästi aikaan ja paikkaan, jossa ne tehdään. Kriittisessä geopolitiikassa tutkijan ei ajatella vain poimivan ilmiöitä, jotka leijuvat valmiina ja olemassa olevina todellisuudessa, vaan tulkinnoilla nähdään olevan arvotaustoja ja pyrkimyksiä. Geopolitiikka nähdään diskursiivisena käytäntönä, jolla luodaan geopolitiikkaa. (Ó Tuathail & Dalby 1998, 2)

Erona perinteiseen geopolitiikkaan kriittinen geopolitiikka perustaa uudenlaisiin tieto-opillisiin lähtöoletuksiin ja tekstin tulkintaa korostavaan metodologiaan. Huomio on siten kiinnittynyt enemmän siihen, miten tietoa voidaan tuottaa kuin tietämisen kohteisiin itsessään. (Harle & Moisio 2003, 11) Kriittinen geopolitiikka ikään kuin käänsi geopolitiikan mielenkiinnon sen itsensä tutkimukseen.

Kriittinen geopolitiikka näkee geopolitiikan itsessään politiikan ja maantieteen luojana eikä vain niiden esittäjänä. Geopoliittisia tulkintoja tutkittaessa täytyy pitää mielessä, että ne liittyvät aina johonkin kontekstiin. Todellisuuden kuvaamisen sijaan geopolitiikka nähdään sosiaalisena, kulttuurisena ja poliittisena käytäntönä. (Ó Tuathail & Dalby 1998, 2) Kriittisessä geopolitiikassa tutkijaa ei nähdä objektiivisena ja neutraalina toimijana, joka toimii erillään tutkimuskohteestaan, vaan tutkijan nähdään itse toiminnallaan muokkaavan tutkimuskohdettaan.

Kriittiselle geopolitiikalle on ominaista, että se näkee geopolitiikan ilmiöt sosiaalisesti ja poliittisesti tuotetuiksi (Moisio 2003b, 27). Kaikki tekstit, joissa määritellään ja tulkitaan geopolitiikkaa, ovat osaltaan luomassa geopoliittista ymmärrystä. Geopolitiikkaa ei nähdä itsestään selvänä ja annettuna, vaan siinä on kyse erilaisista määritelmistä, jotka käyvät kamppailua keskenään. Geopolitiikan määritelmien ei siis nähdä syntyvän irrallaan maailmasta vaan niillä nähdään olevan yhteys erilaisiin pyrkimyksiin ja arvoihin.

Geopolitiikan käsite on jatkuvassa muutoksessa ja sille haetaan uudenlaista sisältöä. Kriittinen geopolitiikka on osittain jäänyt pelkästään perinteisen geopolitiikan kritisoimiseksi. Hedelmällisempää olisi kuitenkin pyrkiä siirtymään geopoliittisten ilmiöiden tutkimukseen. Tarkoitus ei ole palata yksinkertaistettuun ja vanhentuneeseen geopolitiikan käsitteeseen vaan

kiinnittää huomio maantieteellisen politiikan ilmiökenttään, jossa hyödynnetään maantieteellisiä ja alueellisia ilmiöitä sekä geopolitiittista retoriikkaa poliittisten päämäärien edistämiseksi. (Harle & Moisio 2003, 11–13)

Kriittisen geopolitiikan tutkijat näkevät, että maantieteellisestä tiedosta on muodostunut eräänlainen vallankäytön taustavoima. Neutraalina pidetty tieto onkin siten hyvin poliittista. (Moisio 2003b, 30). Tämä näkemys on kriittisen geopolitiikan maantieteellis-poliittisia ilmiöitä käsittelevän tutkimuksen oleellinen periaate ja se määrittää hyvin pitkälti tutkimuksen luonteen.

Osa kriittisen geopolitiikan pyrkimystä uudistaa geopolitiikkaa on huomion kiinnittäminen enemmän myös muihin toimijoihin kuin valtioihin ja politiikan näkeminen toimijoiden välisenä kamppailuna (Harle & Moisio 2003, 12). Nykymaailman kansainvälisen politiikan kentällä voidaan nähdä valtioiden ohella monia muita toimijoita, jotka eri tavoin osallistuvat meitä ympäröivän maailman luomiseen. Esimerkiksi alueellinen yhteistyö ja kansainvälisten järjestöjen toiminta vähentää valtioiden merkitystä ja tehtäviä. Valtioita ei voida pitää ainoana merkittävänä poliittisina toimijoina.

3.3 Diskurssi ja diskurssianalyysi

Maantieteellistä kamppailua voidaan ajatella käytävän fyysisten maantieteellisten rajojen tekemisen ohella myös diskursiivisin rajanvedoin (Ó Tuathail 1996, 15). Diskurssin käsite on ollut kriittisen geopolitiikan ydinkäsitteitä alusta lähtien. Käsite on kuitenkin saanut erilaisia määritelmiä. Sen käyttö on ollut jopa sattumanvaraista, ja se on toiminut ”catch-all-term”-tyyppisesti. Diskurssin käsite on myös saanut monia alakäsitteitä kuten ”geopoliittinen tarinalinja” tai ”geopoliittinen narratiivi”. (Müller 2008, 323)

Tutkijat eivät ole kaikista näistä käsitteistä yksimielisiä eikä tieteenalalla ole kehittynyt yhtä ainoaa tapaa käsittää diskurssia (Häkli 1998, 336). Vaikka diskurssin käsitteestä ei olekaan kriittisen geopolitiikan tutkijoiden kesken syntynyt täyttä yhteisymmärrystä, kielellisten käytäntöjen tutkimista on pidetty oleellisena osana geopolitiittisten määritelmien tutkimisessa.

Diskurssi on enemmän kuin teksti (Müller 2008, 335). Diskurssin käsitteellä viitataan tutkijan keskustelusta esiin nostamiin malleihin, ennakko-oletuksiin, ilmauksiin ja rakenteisiin (Hajer 2009,

64). Diskurssianalyysiä voidaan siis pitää tekstistä tehtynä tulkintana, joka pyrkii tiivistämään tekstin sanomaa.

Kielenkäyttömme rakentuu käsitteistä, ajatuksista, käsityksistä ja kategorisoinneista, ja nämä osat muodostavat toimijoiden keskusteluissa malleja. Diskurssianalyysi pyrkii löytämään ja osoittamaan näitä malleja, niiden mekanismeja ja poliittisia merkityksiä. (Hajer 1995, 60) Diskurssianalyysi avaa argumentoinnin käytäntöjä ja tuo niitä näkyväksi.

Vallitseva näkemys mistä tahansa keskustelun kohteena olevasta aiheesta syntyy diskurssin kautta (Hajer 1995, 55). Keskustelussa tuodaan esille erilaisia näkökulmia ja painotuksia. Yhdestä aiheesta käytävässä keskustelussa voi olla yhtä aikaa useita kamppailevia diskursseja, jotka ottavat aiheeseen kantaa eri näkökulmista (Hajer 1995, 45). Näiden diskurssien pohjalta muodostuu vallitseva näkemys, jota aletaan pitää itsestään selvänä osana todellisuutta.

Diskurssianalyysin avulla voidaan etsiä puhutusta tai kirjoitetusta tekstistä säännönmukaisuuksia ja variaatioita sekä pyrkiä ymmärtämään niiden taustoja ja vaikutuksia. Näiden määritelmien kautta fyysinen ja sosiaalinen todellisuus saa erilaisia merkityksiä (Hajer 1995, 44) Diskurssi on ikään kuin sanoma, jonka uskottavuutta tuodaan esiin esittämällä sitä tukevia väitteitä.

Diskurssi ei ole pelkästään keino muokata todellisuutta vaan osa todellisuutta itseään (Hajer 1995, 51). Asioilla on aina sekä lähtökohdat että seuraukset. Diskurssikin syntyy jonkinlaisissa olosuhteissa ja nämä olosuhteet muokkaavat sen kehittymistä. Diskurssia ei voida pitää itsessään lähtökohtana, joka vaikuttaisi vain tulevien päätösten näkemiseen oikeina tai väärinä. (Moisio 2003c, 100) Diskurssin lähtökohtana ovat vallitsevat olosuhteet, joiden pohjalta se muotoutuu tietynlaiseksi.

Välttääkseen liian kapea-alaisia tulkintoja on tärkeää ottaa huomioon käytännöt ja asia-yhteydet, jotka vaikuttavat diskurssiin (Häkli 1998, 335). Tutkimuksen kohteena olevaa keskustelua ei voi irrottaa alkuperäisestä kontekstistaan. Tutkijan pitäisi päinvastoin pyrkiä tarkastelemaan olosuhteita, joissa keskustelua käydään, sillä niillä on vaikutusta keskusteluun. Diskurssianalyysissä ei pitäisi myöskään keskittyä pelkästään kielellisiin ilmaisuihin vaan pyrkiä näkemään yhteydet sanojen ja tekojen välillä (Häkli 1998, 337). Se, miten sanat yhdistyvät tekoihin, vaikuttaa myös siihen, minkälaisina argumentit näyttäytyvät.

Diskurssia analysoidessa on oleellista kiinnittää huomiota myös toimijoihin. Keskustelussa toimijat pyrkivät luomaan asiasta tietynlaisen kuvan ja samalla myös asemoimaan muita toimijoita tietyllä tavalla (Hajer 1995, 53). Diskurssien osoittaminen auttaa löytämään logiikan erilaisten

argumenttien takana. Toimijoiden intressien ja merkityksiä luovien diskurssien välillä on löydettävissä yhteyksiä. Molemmat vaikuttavat toisiinsa ja rakentavat toisiaan. Tämän pohjalta syntyy argumentoinnin logiikka. (Hajer 2009, 60) Toimijoiden saamat roolit ovat osa kokonaiskuvaa, joka auttaa saamaan kattavamman käsityksen keskustelun lähtökohdista. Toimijoiden argumenttien takana vaikuttavat toimijoiden asemat ja intressit.

Diskurssit voidaan nähdä sosiokulttuurisina elementteinä, joiden kautta maailmaa merkityksellistetään. Tämä näkemys korostaa diskurssin vallankäyttöön liittyvää ja merkityksiä luovaa puolta. (Moisio 2003c, 99). Vallitseva diskurssi käy kamppailun paikastaan muiden sen varjoon jäävien käsitysten kanssa.

Keskustelun ja diskurssin käsitteet eroavat toisistaan. Yhdestä keskustelusta on löydettävissä useita diskursseja, jotka voivat edustaa myös vastakkaisia käsityksiä asiasta. Diskurssi voidaan nähdä joukkona ajatuksia, käsityksiä, mielikuvia ja kategorisointeja, joita tuotetaan tietynlaisten käytäntöjen avulla. Olemassa olevat diskurssikoalitiot ohjaavat päätöksentekoa. Mielikuvilla viitataan retoriikan välineisiin kuten tarinalinjaan ja metaforaan. Diskurssikoalitio koostuu useista tarinalinjoista, toimijoista sekä käytännöistä, joiden kautta diskurssi käyttää valtaansa. (Hajer 1995, 60)

Tarinalinja ja metafora ovat kaksi keskeistä kielellistä mekanismia, joiden avulla diskursseja luodaan. Nämä ottavat usein narratiivin muodon. Tarinalinja on tiivistetty väite, joka kokoaa monimutkaisia narratiiveja. Tarinalinja voi olla monitulkintainen niin, että se ottaa huomioon mahdollisimman monien mielipiteet. Tarinalinja voi myös muokkautua ajan myötä niin, että tarina kehittyy, ja siihen lisätään uusia ilmitulleita näkemyksiä. Metaforan tehtävä poliittisena mekanismina on yksinkertaistaa, korostaa, tiivistää ja vedota. (Hajer 2009, 61) Kielelliset mekanismit ovat keinoja, joiden avulla rakennetaan argumentteja. Kiinnittämällä huomiota näihin mekanismeihin argumentteja voidaan pyrkiä purkamaan osiin.

Keskustelussa käytetään erilaisia keinoja, joiden avulla pyritään vaikuttamaan. Tarinalinja liittyy uuden asian yhteen tai useampaan diskurssiin (Hajer 2009, 64). Diskurssit muotoutuvat erilaisten tarinalinjojen pohjalta, ja sama tarinalinja voi sisältyä useampaan diskurssiin. Tarinalinjan avulla aihe voidaan tuoda osaksi narratiivia ja näin muokata sen merkitystä (Hajer 1995, 56). Uusia asioita voidaan tarinalinjan avulla sovittaa samaan palapeliin (Hajer 1995, 63). Tarinalinjan kautta argumentointi näyttää johonmukaisena ja saa jatkuvuutta.

Konstruktivistisessa tutkimuksessa ei keskitytä objektiivisen todellisuuden tutkimiseen vaan tutkittavan todellisuuden nähdään muodostuvan käsitejärjestelmän kautta (Lakoff & Johnson 1980, 113). Suuri osa tavallisesta käsitteellisestä järjestelmästä on luonteeltaan metaforista (Lakoff & Johnson 1980, 104). Metaforilla voidaan nähdä olevan siis oleellinen rooli todellisuuden jäsentäjänä. Tilallisten metaforien kautta voidaan rakentaa geopolitiikkaa.

Metaforat liittyvät inhimillisen ymmärtämisen prosessiin kiinteästi. Vieraita tai tuntemattomia asioita käsitellään vertaamalla niitä johonkin tunnettuun tai tuttuun. Ne auttavat tunnistamaan uusia asioita vanhojen ja jo ymmärrettyjen asioiden avulla. Metaforia ei pitäisi ajatella vain runollisina tai retorisisina tapoina puhua, sillä ne kuvastavat aidosti sitä, miten maailma nähdään. (Lakoff & Johnson 1980, 104–105) Ymmärryksemme yhteiskunnallisesta todellisuudesta määrittyy osittain metaforien kautta. (Luoma-aho 2003, 59). Maailmankuvaamme voi liittyä metaforia niin itsestään selvästi, että emme näe niitä vaihtoehtoisina tulkintoina vaan tulkitsemme ne kirjallisesti.

Metaforien avulla voidaan korostaa asiasta sen erilaisia puolia ja näin luoda sosiaalisia todellisuuksia ja tulevaisuuden suuntalinjoja (Lakoff & Johnson 1980, 112). Metaforat voivat oikeuttaa toimia ja auttaa asettamaan päämääriä (Lakoff & Johnson 1980, 109). Metaforien avulla voidaan perustella päätöksiä ja saada ne näyttäytymään edullisessa valossa.

Kieli ei ole kirjaimellista, kun on kyse abstrakteista asioista. Oleellista ei ole kiinnittää huomiota vain yksittäisiin kielellisiin ilmauksiin vaan siihen, minkälaisen ajatuksen teksti välittää. (Lakoff 1993, 204–205) Poliitiikkaa voidaan ajatella tällaisena abstraktina asiana, jota ei voi konkreettisesti kuvailla. Tilallisten metaforien kautta luodaan politiikkaan tilallisia merkityksiä, joiden kautta geopolitiittiset asemat näyttäytyvät tietynlaisina.

Yleisesti voidaan sanoa, että metaforat auttavat ymmärtämään abstrakteja asioita (Lakoff 1993, 244). Kriittisen geopolitiikan näkökulmasta metaforat eivät pelkästä auta ymmärtämään vaan pikemminkin ohjaavat näkemään asioita tietyllä tavalla. Tilalliset metaforat antavat asioille tilallisen näkökulman ja ohjaavat näkemään asioiden tilallisen merkityksen tietynlaisena. Tilallisten metaforien kautta voidaan vaikuttaa siihen, minkälaisena esimerkiksi valtioiden geopolitiittiset asemat nähdään.

Alueista puhuttaessa ei välttämättä viitata kartalla esitettävään selkeään alueeseen vaan geopolitiittiseen määreeseen tai metaforaan. Niiden kohdalla olennaista on, miten alue määritellään ja miten sitä käytetään. Tällaiset metaforat ovat tapa jäsentää poliittista tilaa. (Lehti 2003a, 112)

Metafora voi näyttäytyä konkreettisena arkielämän jäsentäjänä, vaikka siihen liittyisikin tarkemmassa tarkastelussa tulkinnanvaraisia asioita.

Metafora voidaan käsittää ilmiönä eikä pelkkänä yksittäisenä ilmaisuna (Lakoff 1993, 209). Esimerkki metaforasta ilmiönä voi olla ”valtio on henkilö”. Tähän metaforaan liittyy useampia yksittäisiä ilmauksia kuten puhuminen ystävällisistä tai vihamielisistä valtioista tai valtioista roistona tai uhrina. (Lakoff 1993, 243) Oleellista geopolitiisessa retoriikassa on mielikuvien välittäminen metaforisten määritelmien kautta.

Tarinalinjojen ja metaforien rooli politiikan prosesseissa on merkittävä. Niiden kautta voidaan saavuttaa luottamus ja konsensus. Keskeistä on, että tarinalinjat ja metaforat ovat monitulkintaisia, ja niiden avulla pystytään saamaan samojen tavoitteiden taakse toimijoita, joiden intressit eivät täysin kohtaa. Tarinalinjojen ja metaforien kautta väitteiden taakse voidaan saada perusteluja, jotka mahdollisimman monet hyväksyvät. (Hajer 2009, 62) Kielelliset mekanismit korostavat sellaisia argumentteja, jotka saavat asian näyttämään itsestään selvänä.

1990-luvun alussa Suomen sijaintia koskevan käsitteistön muuttumisessa ei ole kyse pelkästään teknisestä muutoksesta vaan valtasuhteiden uudelleenjaon aikaansaamasta maailman hahmottamistavan muutoksesta. Uudessa tilanteessa luodaan uudet käsitteet ja totuudet, joiden pohjalta muotoutuu vallitseva diskurssi. (Moisio 2003c, 101) Kylmän sodan kahtiajaon purkautuminen jätti maailman jäsentämisen tapoihin vajeen ja teki näin tilaa uusille merkityksille.

Aluetta voidaan ajatella kategoriana, jolla viitataan palaan maapallon pinnasta. Sen tutkimiseen ei pääse käsiksi suoraan, mutta sitä voidaan tutkia käyttämällä apuna esimerkiksi tilastoja tai karttoja. Kielelliset käytännöt ovat osa alueen olemassa olevaksi tulemistä, joten aluetta voidaan tutkia myös diskursiivisena konstruktiona. (Häkli 1998, 344) Alue voidaan siis nähdä esimerkkinä diskursiivisesti rakennetusta tilallisesta määritelmästä.

Mika Luoma-aho (2003) käyttää valtiota esimerkkinä diskursiivisesta konstruktioista. Valtiota ei voi nähdä paljaalla silmällä vaan se täytyy kuvitella. Meidän kuvitelmamme valtiosta perustuu asioihin, joita meille on kerrottu ja joita me kerromme eteenpäin. Valtio on silti hyvin vahvasti olemassa, mutta vain teksteissä ja tulkinnoissa. Kartalla rajattua maa-aluetta ja valtiota symboloivaa eduskuntataloa voidaan pitää osina valtion diskurssia. (Luoma-aho 2003, 58) Samalla tavalla kuin valtiota myös muita näkymättömissä olevia asioita tehdään olemassa olevaksi kielen ja erilaisten symbolien avulla.

3.4 Poliitiikan tilallistaminen

Tilallistamisen käsite liittyy diskursiivisten konstruktoiden luomisprosessiin. Poliitiikkaa tilallistavan puheen voi nähdä olevan luomassa politiikalle tilaan sidoksissa olevia merkityksiä. Tilallistamisen käytäntöjen kautta tilallisten tai maantieteellisten kokonaisuuksien voi nähdä saavan merkityksiä.

Monet valtiomiehet ovat määritelleet maantieteen Suomen suurimmaksi ongelmaksi. Tällä ei tarkoiteta vain puhtaasti maantieteellisistä määreistä vaan laajemmin maantieteellisten ja poliittisten tekijöiden määrittämää valtion toimintaympäristöä. (Harle & Moisio 2003, 7) Maantieteellä ja politiikalla on monenlaisia yhteyksiä. Poliittisessa toiminnassa maailmaa pyritään kuvaamaan, kartoittamaan ja hallitsemaan eri tavoin. Poliitiikan tilallistaminen on yksi tapa liittää politiikka ihmisten kokemusmaailmaan. Poliitiikan ylätason päämäärät tulevat ymmärrettävämmiksi, kun ne liitetään johonkin maantieteelliseen määrittelyyn.

Sosiaalisella tilallistamisella viitataan maantieteen merkityssisällön luomiseen. Käsite liittyy yhtäläillä historiaan, merkityksiin ja kiistanalaisiin arvoihin kuin alueisiin ja sijainteihin. Tilallistamisen termi nostaa esiin alueellisten mielikuvien ja kansallisten identiteettiprojektien rakennetun luonteen (Shields 2003, 205). Tilallistaminen on abstraktien asioiden maantieteellistä asemointia, jonka tutkimuksessa voidaan tuoda esiin, minkälaisia tilallisia muotoja asioihin liitetään.

Valtioiden alueen- ja kansakunnanrakennusprojektissa kansakunta ja tila täytyy yhdistää yhdeksi kulttuuriseksi kokonaisuudeksi. (Shields 2003, 208) Kansallisten piirteiden liittäminen tiettyihin paikkoihin rakentaa niille merkityksen tietyn kansakunnan kotina. Kulttuurin ja kansakunnan tilallistamisen voi nähdä niiden liittämisenä tiettyyn paikkaan. Valtio voidaan nähdä poliittisena määritelmänä, joka on sidottu tiettyyn maantieteelliseen tilaan.

Esimerkiksi Suomen tapauksessa Kalevalan tarinat ja niihin liittyvät taideteokset olivat mukana yhtenäistämässä ajatusta kansallisesta identiteetistä ja tietystä maisemasta (Shields 2003, 208). Valtioiden ja kansakuntien yhtenäisen kuvan taakse kätkeytyy paljon niiden luomiseen käytettyjä rakennuspalikoita. Suomen kansallismaisemaa maalattiin 1800-luvun puolivälin taiteessa, ja kansallisten ikoneiden visuaaliseen kuvastoon vakiintuivat kuvat metsistä, puhtaasta luonnosta, järivistä, lumesta ja taivaasta. (Shields 2003, 209) Tilallistamisen prosessissa alueisiin tai muihin tilallisiin kokonaisuuksiin liitetään merkityksiä, joita ne eivät itsessään sisällä. Suomalainen

maisema herättää suomalaisessa tiettyjä tunteita ja mielikuvia ja vahvistaa niiden kautta suomalaista identiteettiä.

Maisematutkimus voi tarkastella geopoliittisten maailmankuvien syntyä lähtökohtanaan olettaen, että maisemien symboliikka ja niiden tuottaminen on sidoksissa yhteiskunnalliseen vallankäyttöön. Maisemia ei tuoteta pelkästään valtiollisen vallankäytön kautta, vaan siihen voi liittyä useita erilaisia yhteiskunnallisia prosesseja ja toimijoita. (Häkli 2004, 156) Geopoliittisten maailmankuvien rakentumista voidaan maiseman lisäksi tutkia muidenkin tilallisten käsitteiden kautta.

Tilallistaminen liittyy kiinteästi kriittiseen geopolitiikkaan (Shields 2003, 205). Kriittinen geopolitiikka perustuu ajatukseen siitä, että maailmaa rakennetaan tekemällä siitä tulkintoja. Kriittisen geopolitiikan tavoitteena on tehdä tulkintoja poliittista maailmaa ja sen maantieteellisiä määritelmiä koskevista kuvauksista ja tuoda ne yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä (Häkli 2004, 154). Tilallistamisen kautta voidaan pohtia, mitä pohjoisella tarkoitetaan, kun puhutaan pohjoisen geopolitiikasta ja nähdäänkö geopolitiikan ”pohjoinen” esimerkiksi suuntana, alueena vai metaforana (Shields 2003, 205). Tilallistaminen on geopolitiikan luomista, maantieteen ja politiikan yhdistämistä.

Politiikan tilallistamisessa tilasta tulee osa politiikka ja politiikasta osa tilaa. Maantiede ja politiikka liitetään toisiinsa. Poliitikasta tulee osa maantiedettä ja maantieteestä osa politiikkaa. Tietyt tilalliset määritelmät opitaan liittämään tiettyihin asioihin. Poliittisia päätöksiä perustellaan tilallisilla käsitteillä. Valtiot voivat perustella oikeuttaan tiettyyn alueeseen ja oikeuttaa tällä sodan toista valtiota vastaan. Poliittiset määritelmät myös näyttäytyvät osana maantiedettä. Karttoihin merkitään valtioiden rajoja ja muita politiikan kautta määritettyjä maantieteellisiä tekijöitä. Poliitiikkaa tilallistavalla puheella on monenlaisia vaikutuksia.

Tilallistamisen termi liittyy myös geopolitiikan ihmisten arkeen. Institutionaalisella tasolla luodut tilalliset mielikuvat vaikuttavat jokaisen ihmisen arkipäivän toimintaan. (Shields 2003, 205) Tiettyjen mielikuvien liittäminen tiettyihin tilallisiin kokonaisuuksiin ohjaa ihmisten toimintaa.

3.5 Geopoliittinen retoriikka maailmaa luomassa

Diskurssin ja retoriikan käsitteet voidaan nähdä erillisinä toisistaan. Diskurssilla viitataan rakenteeseen ja retoriikalla toimintaan. Diskurssi koostuu kielellisistä rakenteista, joiden rajoissa geopoliittinen retoriikka näyttäytyy uskottavana tai vakuuttavana. Diskurssi nähdään merkitysjärjestelmänä, jonka puitteissa voidaan tulkita retoriikkaa eli yksittäisten tekstien argumentteja ja kuvauksia. (Moisio 2003c, 100) Retoristen ilmausten tehtävä on vedota ja vakuuttaa. Retoristen keinojen kautta muodostuu tarinalinjoja, jotka kokoavat diskursseja aiheesta.

Koska keskeinen ajatus konstruktionismissa on se, että tieto rakentaa maailmaa eikä vain peilaa sitä, kaikkien todellisuuden kuvauksien voidaan nähdä olevan mukana yhteiskunnan muodostamisessa ja säilyttämisessä (Häkli 2004, 147). Paikat ja ihmiset ovat aidosti ja oikeasti olemassa ilman niiden erityistä luomistakin (Wolff 1994, 356). Merkitykset ovat kuitenkin aina niihin liitettyjä mielikuvia ja määritelmiä. Merkityksellistämisen kautta tilaa voidaan hallita ja ohjata politiikkaa tiettyyn suuntaan sen avulla.

Geopoliittisten määritelmien avulla voidaan hahmottaa maailmaa. Määritelmät esitetään usein alkuperäisinä ja aitoina historian tuotoksina, mutta samalla ne rakentavat todellisuutta. Kylmän sodan jälkeisenä aikana syntyneet määritelmät voidaan nähdä uusina menneisyyden tulkintoina, joiden avulla nykyisyyttä rakennetaan. (Lehti 2003a, 110) Menneisyys tarjoaa näkökulmia, joiden pohjalta maailmaa voidaan jäsentää niin että se nähdään vastaavan nykyisiä tilanteita ja tarpeita.

Kaikkia tilallisia määritelmiä voidaan pitää poliittisen retoriikan tuotoksina. Geopoliittisen retoriikan on onnistuttava myymään idea uudesta tilallisesta määritelmästä yleisölle. (Lehti 2003a, 111) Vanhat ja itsestään selvältä tuntuvatkaan määritelmät eivät ole luonnollisia vaan nekin on jossain vaiheessa luotu ja ajan myötä niistä on ihmisten mielissä tullut itsestään selviä maailman jäsentäjiä. Retoriikan keinoin voidaan määritellä alueiden rajoja, antaa paikoille nimiä ja rakentaa merkityksiä

Paikkojen nimet eivät ainoastaan auta paikallistamaan paikan fyysistä sijaintia vaan samalla luonnehtivat paikkoja. Paikan nimeäminen voi olla tärkeä askel käytäntöjen, olettamusten ja näkemysten vakiinnuttamisessa. Nimeämällä paikkoja pyritään hallitsemaan niitä. (Hagen 2003, 491). Samaa aluetta voidaan kutsua eri nimillä. Nimen käyttö antaa mielikuvia alueesta. Tällaisia vaihtoehtoisia nimiä samalle alueelle ovat esimerkiksi Itäinen Eurooppa (Eastern Europe) ja Itäinen

Keski-Eurooppa (East Central Europe), joilla voidaan viitata samaan alueeseen (Hagen 2003, 509). Valitsemalla, mitä nimeä käyttää voi luoda erilaisia mielikuvia.

Samoja käsitteitä voidaan käyttää pitkiä aikoja, mutta niiden merkitys saattaa ajan kuluessa muuttua. Määritelmä kartalla ei välttämättä muutu vaan pelkästään käsitteiden merkityssisältö. (Lehti 2003a, 112 Määritelmien sisältämät merkitykset siis elävät tilanteiden mukana ja muokkautuvat tarpeen vaatiessa uudenlaisiksi.

Esimerkiksi ilmansuunnilla voi olla erilaisia merkityksiä. Pohjoisella voidaan nähdä olevan monenlaisia merkityksiä riippuen siitä, missä yhteydessä sanaa käytetään. Pohjoinen voidaan nähdä suuntana, paikkana, alueena, metaforana tai jopa mielentilana (Shields 2003, 204). Ilmansuunnat eivät välttämättä kuvasta eksakteja maantieteellisiä määreitä vaan mielikuvia, joita niihin liitetään.

Nimitys pohjoinen Eurooppa viittaa siihen, että se sijaitsee pohjoisessa mistä tahansa päin Eurooppaa katsottuna. Nimitys sijoittaa pohjoisen Euroopan havainnointipaikan ulkopuolelle ja jonkin välimatkan päähän siitä. (Shields 2003, 206) Pohjoisen merkitys tulee esille, kun sitä verrataan muihin määreisiin.

Leveysasteiden lisäksi yhtenä pohjoisen määrittelynä pidetään ”pohjoisuutta” laadullisena kuvailuna. Pohjoisuus nähdään Norjan, Suomen ja Suomen sekä Venäjän ja Kanadan kansallisia identiteettejä ilmentävänä määreenä. Joissain tapauksissa sitä voidaan myös käyttää idästä ja lännestä erottavana tekijänä. (Shields 2003, 204)

Idällä voidaan tarkoittaa yksinkertaisesti ilmansuuntaa, mutta usein siihen liittyy muitakin merkityksiä. Itään liitettäviä mielikuvia ovat esimerkiksi rikollisuus, ei-haluttu maahanmuutto ja poliittinen epävakaus (Hagen 2003, 493). Monet mieltävät Wienin liittyvän länteen ja Prahan itään vaikka Praha itse asiassa sijaitsee lännempänä kuin Wien. Erityisesti kylmän sodan aikaan matka Wienistä Prahaan nähtiin matkana "itään" vaikka matka kulki luoteeseen. (Hagen 2003, 490) Puhumalla idästä voidaan siis viitata paitsi ilmansuuntaan myös itään metaforana tai mielikuvana.

Euroopan jako länteen ja itään ulottaa juurensa valistusaikaan (Hagen 2003, 492). Kylmän sodan aikana raja oli hyvin konkreettinen, mutta itä-länsijako on pysynyt Euroopassa kylmän sodan loppumisesta huolimatta. Idän ja lännen lisäksi Eurooppa voidaan jakaa pohjoiseen ja etelään, mutta tämä jako jää usein itä-länsijaon varjoon. (Hagen 2003, 509) Pohjoisuus kuitenkin on noussut mukaan keskusteluun vaihtoehtoisena retoriikkana (Lehti 2003b, 14). Ilmansuuntiin liitettävät mielikuvat, ja niiden perusteella tehdyt jaottelut eivät ole muuttumattomia, vaan niitä voidaan määritellä uudestaan

Kun siis puhutaan esimerkiksi idästä tai pohjoisesta välitetään samalla monia mielikuvia. Samanlaisia sisäänrakennettuja merkityksiä sisältyy moniin muihinkin maantieteellisiin määritelmiin. Maantieteelliset käsitteet ja määritelmät eivät ole yksiselitteisiä ja eri puolia korostamalla voidaan luoda erilaisia mielikuvia. Toisen valtion voidaan nähdä olevan lähempänä omaa valtiota kuin toisen vaikka maantieteellisesti niin ei olisikaan (Hagen 2003, 492). Läheisydentunnetta lisää esimerkiksi kulttuurinen samankaltaisuus. Joidenkin valtioiden läheisyyden korostaminen saattaa olla valtion poliittisten etujen mukaista.

Liittymisestä EU:hun saatetaan puhua "paluuna Eurooppaan" (Hagen 2003, 493). Kyse ei tällöin ole pelkästään liittymisestä järjestöön vaan arvoista ja ryhmään kuulumisesta. Paluusta puhuminen viittaa siihen, että valtio on alun perinkin luonteeltaan eurooppalainen ja palaa näin ollen juurilleen EU-jäsenyyden kautta. EU ja eurooppalaisuus mielikuvana rinnastetaan toisiinsa.

Tilallisia merkityksiä luotaessa oleellisen osaan nousee kaksi ulottuvuutta: aika ja paikka. Geopoliittinen retoriikka vetoaa usein historiaan. Historiasta puhuttaessa aina häivytetään ja korostetaan joitain asioita. (Lehti 2003a, 112–113) Uusia käsitteitä määritellään tekemällä viittauksia menneeseen tai olemassa oleviin paikkoihin. Rinnastusten kautta muodostuu mielikuvia, jotka liitetään uuteen asiaan.

Geopoliittiset metaforat eivät ole uusi ilmiö, mutta kylmän sodan jälkeen alueretoriikka on kuitenkin muuttunut. (Lehti 2003a, 110) Ringmar käyttää alueen syntymisen mahdollistavasta hämmennyksen tilasta nimitystä luova hetki. Hän kuvaa tätä hetkeksi, jolloin maailman hahmottamisen tapa on avoin ja altis muutoksille. Vanhat tavat jäsentää maailmaa eivät tunnu enää mielekkäiltä, ja vanhat metaforat halutaan korvata uusilla. Tällaisina aikoina voi myös esiintyä tavallista enemmän luovuutta ja mielikuvitusta uusia metaforia luotaessa. (Ringmar 1996, 83–87)

Tällaisena luovana hetkenä voidaan myös pitää kylmän sodan jälkeistä aikaa, jolloin monet aiemmat jäsenyydet maailmasta näyttivät menettäneen merkityksensä ja tunnettiin tarvetta luoda uudenlaisia tilallisia määritelmiä (Lehti 2003a, 118).

1900-lukua määrittivät kaksi maailmansotaa ja pelko kolmannesta (Ó Tuathail 2000, 166). Ne määrittivät myös tapoja kuvailla maailmaa. Geopoliittinen tutkimus tarjosi vastauksia niihin kysymyksiin, joita silloin nähtiin tarvittavan esittää.

Menneisyyden tapahtumat ohjaavat myös uudenlaisessa tilanteessa määritelmien syntymistä. Joistain menneisyyden piirteistä voidaan haluta päästä eroon määrittelemällä oma asema uudelleen. Kylmän sodan aikana Neuvostoliiton vaikutuksen alaisuudessa olleiden valtioiden kohdalla tämä

voidaan nähdä pyrkimyksenä tulla selkeämmin osaksi Eurooppa esimerkiksi Euroopan unionin jäsenyyden kautta.

Murrosaikana voidaan tuoda esille monia erilaisia nimiä ja käsitteitä, joista vain osa jää elämään. Yhtäläillä mielenkiintoista kuin se, mitkä käsitteet jäävät elämään on se, mitkä jäävät unohduksiin. Vaihtoehtoisten näkemysten esiin tuomisen avulla tehdään myös näkyväksi se, että nykyinen todellisuuskin on vain yksi vaihtoehto muiden joukossa. (Lehti 2003a, 117) Ajan myötä käyttöön jääneet määritelmät alkavat tuntua itsestään selviltä, kun taas unohduksiin jääneet saattavat vaikuttaa teennäisiltä ja kaukaa haetuilta. Tämä osoittaa, miten vallitsevat määritelmät muokkaavat kuvaamme todellisuudesta.

4 EUROOPAN UNIONIN POHJOINEN ULOTTUVUUS

4.1 Pohjoinen ulottuvuus alueellisena yhteistyönä

Pohjoinen ulottuvuus on EU:n alueellisen yhteistyön projekti, joka on saanut alkunsa Suomen aloitteesta. Sen tavoitteita ovat ympäristönsuojelu, terveyden edistäminen ja taloudellisen kehityksen edellytysten turvaaminen alueellisesti. Pohjoinen ulottuvuus on myös EU-venäjä-suhteiden parantamista ja ylläpitoa. (Ulkoasiainministeriö 2009, 2) Pohjoisesta ulottuvuudesta puhuttaessa siitä käytetään monia erilaisia termejä kuten aloite, politiikka ja alueellinen yhteistyö.

Pohjoisen ulottuvuuden alkuvaiheet sijoittuvat 1990-luvun loppupuolelle Suomen EU-jäsenyyden jälkeiseen aikaan, mutta sen juuret yltävät vielä kauemmas. Kylmän sodan päättymisen nähtiin muuttavan tilannetta Euroopassa, ja tämä muutos oli myös pohjoisen ulottuvuuden aloitteen taustalla (Heikkilä 2006, 11).

Ilmapiirin pohjoisessa Euroopassa katsotaan alkaneen muuttua jännitteisestä ja supervaltojen keskinäiseen kamppailuun keskittyvästä kohti alueellisen yhteistyön henkeä 1980-luvulla. Käännepäivänä on pidetty Neuvostoliiton presidentin Mihail Gorbatschovin puheita Murmanskissa lokakuussa 1987. Puheessaan Gorbatschov ilmoitti tavoitteekseen maapallon pohjoisosan muodostumisen rauhan vyöhykkeeksi. Puheen vaikutus ei ollut välitöntä eikä suoraviivaista, mutta sen pohjalta alkoi monia yhteistyöaloitteita, kuten arktinen neuvosto sekä Barents- ja Itämerialoitteet. Näiden aloitteiden tärkein anti oli maaperän ja rakenteiden valmistaminen yhteistyölle. (Heikkilä 2006, 11–13) Pohjoisen ulottuvuuden aloitteen tuleminen mahdolliseksi myöhemmin voi ajatella olleen seurausta tästä ilmapiirin muutoksesta ja tätä muutosta seuranneista aloitteista. Pohjoisen ulottuvuuden juuret ulottuvat siis 1980-luvun lopulle ja liittyvät myös oleellisesti muihin tänä aikana tapahtuneisiin muutoksiin.

Keskustelu Suomen EU-jäsenyydestä keskittyi 1990-luvulla siihen, missä Suomen paikan tulisi olla kylmän sodan jälkeisessä maailmassa (Moisio 2003a, 85). Tässä tilanteessa Suomen olisi ollut mahdollista pyrkiä jatkamaan kylmän sodan aikaista linjaansa ja pysytellä sitoutumattomana. Perusteet tälle politiikalle olivat kuitenkin vähentyneet, koska kylmän asetelman purkautuminen antoi Suomelle enemmän liikkumavaraa (Haukkala 2012, 85). Tässä tilanteessa Suomi päätti, että se halusi pyrkiä selkeästi osaksi Eurooppaa.

EU:n alue levisi entistä pohjoisempaan, kun Suomi ja Ruotsi tulivat sen jäseniksi 1995. Venäjästä tuli silloin myös EU:n naapurimaa. Tämä oli uusi tilanne EU:lle, jolla ei ollut tätä ennen ollut varsinaista pohjoisen politiikkaa. (Heininen ym. 2000, 75) Tässä vaiheessa nähtiin myös, että myös Viro, Latvia, Liettua ja Puola pyrkisivät jossain vaiheessa EU-jäseniksi. Tämä tilanne muodosti asetelman, jossa pohjoisen ulottuvuuden aloite syntyi. (Heikkilä 2006, 15) Pohjoisesta oli selkeästi tulossa osa Euroopan unionia.

Akateemisissa piireissä oli vallalla ajatus, jonka mukaan Suomi oli kadottanut aloitettaan pohjoisissa kysymyksissä Kanadalle ja Norjalle, ja että sen tulisi aktivoitua asiassa (Heikkilä 2006, 15). EU:n laajeneminen pohjoiseen nosti esille uudenlaisia asioita, joita ei ennen ollut tarpeen ottaa huomioon. Suomi koki tarvetta pohjoisen korostamiselle ja halusi olla asiassa aloitteellinen saadakseen etulyöntiaseman muihin asianosaisiin nähden. Suomen taholta ei siis katsottu yhdentekeväksi, kuka nostaa esiin aloitteen yhteistyöstä pohjoisessa vaan omaa aktiivisuutta pidettiin tärkeänä, jotta päästäisiin itse sanelemaan toiminnan puitteita.

Vuonna 1996 EU:ssa alettiin ottaa pieniä askelia kohti pohjoista ulottuvuutta (Heininen ym. 2000, 76). Syyskuussa 1997 Suomi julkisti aloitteensa pohjoisesta ulottuvuudesta (Heininen ym. 2000, 69). EU:n huippukokouksessa Luxemburgissa 1997 Suomen aloite hyväksyttiin ja otettiin osaksi EU:n politiikkaa. Pohjoisen ulottuvuuden on alusta asti ollut tarkoitus keskittyä EU:n ulkosuhteisiin. Muita pohjoisen kysymyksiä varten oli omat reittinsä eikä niiden nähty liittyvät pohjoisen ulottuvuuden politiikkaan. (Heikkilä 2006, 18)

Huippukokouksen jälkeisessä aloitteen kehittämisessä korostui erityisesti EU:n ja Venäjän välisen vuoropuhelun kehittäminen. (Heininen ym. 2000, 76–77) Aloitteessa voi siis tulkita olleen alusta asti hyvin vahvasti kyse Venäjän ja EU:n yhteistyöstä. Sen keskeisenä liikkeellepanevana voimana voi nähdä olleen tarpeen kehittää Venäjän ja EU:n välisiä suhteita.

Suomen aloitteessa EU:n pohjoisen ulottuvuuden määriteltiin käsittävän Pohjois-Eurooppa ja Pohjois-Atlanti sekä yltävän Arktikselle ja Pohjois-Amerikkaan. Painopisteen nähtiin käytännössä kuitenkin olevan Itämerellä ja Luoteis-Venäjällä. (Heininen ym. 2000, 76) Yhdysvallat ja Kanada ovat pohjoisen ulottuvuuden tarkkailijajäseniä ja ovat olleet myös mukana yhteistyössä. (Ulkoasianministeriö 2009, 5) Alueellinen määrittely ei ole siis kovin tarkkaan rajattu vaan hyvinkin laaja. Käytännössä toiminta rajautuu kuitenkin suppealle alueelle.

Pohjoinen ulottuvuus on nähty suurimpana yksittäisenä kädenjälkenä, jonka Suomi on Euroopan unionissa jättänyt (Heikkilä 2006, 11). Suomessa aloite tulkittiin merkittäväksi askeleeksi, ja siitä

tuli keskeinen osa Suomen ulkopoliittikkaa ja toimintaa EU:ssa. EU:n piirissä aloitteeseen suhtauduttiin positiivisesti. Venäjällä oli omat suunnitelmansa pohjoisen yhteistyöstä, ja se suhtautui ensin melko epäilevästi aloitteeseen. Aloitetta on myös arvosteltu liikaa Suomen kansallisiin intresseihin nojaavaksi ja uudenlaiseksi suomettumiseksi. (Heininen ym. 2000, 70) Pohjoisen ulottuvuuden nähtiin painottuvan liiaksi Suomen idänsuhteiden hoitoon.

Suomi onnistui saamaan aloitteensa EU:n asialistalle ja piti aloitteentekijän roolin itsellään. Samalla myös korostettiin Suomen roolia aktiivisena toimijana. Suomelle ei ollut yhdentekevää, kuka olisi aloitteellinen toimija pohjoisen ulottuvuuden suhteen. Suomi halusi saada aloitteentekijän rooliin ja teki paljon työtä sen eteen. Aktiivista identiteettiä voi tavoitella vain olemalla aktiivinen, ja tähän Suomi pyrki toiminnassaan pohjoisen ulottuvuuden aikaan saamiseksi.

EU:n kannalta pohjoisen ulottuvuuden taustalla voidaan nähdä olevan kysymys osaltaan turvallisuuden ylläpitämisestä luomalla vakaata ympäristöä ja yhteistyötä maiden välille. Vuonna 1999 presidentti Martti Ahtisaaren ja pääministeri Paavo Lipposen tekemien linjanvetojen mukaan Pohjoinen ulottuvuus keskittyy ensisijaisesti luomaan EU:n yhteistä Venäjän politiikkaa. (Heininen ym. 2000, 124–125) Pohjoisen ulottuvuuden taustalla vaikuttaa näin ollen ajatus EU:n ja Venäjän suhteista sekä pohjoisen Euroopan vakaudesta.

Vuonna 1999 Eurooppa-neuvosto vahvisti EU:n pohjoista ulottuvuutta koskevat suuntaviivat ja piti toimintasuunnitelman tekoa mahdollisena (Eurooppa- neuvosto 1999). Suomen ensimmäisen EU:n puheenjohtajuuskauden keskeiseksi tapahtumaksi nimetty pohjoisen ulottuvuuden ulkoministerikonferenssi vuonna 1999 ei sujunut toivotunlaisesti, koska Suomen ulkoministerin lisäksi osallistujissa ei ollut muita ulkoministereitä. Tshetshenian sota vei huomiota muilta asioilta Suomen kaudella. (Heininen ym. 2000, 71) Pieni osallistujamäärä kieli myös siitä, että aihe juurikaan herättänyt intohimoja Suomen ulkopuolella (Heikkilä 2006, 19).

Suomi onnistui kuitenkin saamaan pohjoisen ulottuvuuden osaksi EU:n politiikkaa. Pohjoisen ulottuvuuden ydinajatusten selventäminen ei kuitenkaan onnistunut. (Heininen ym. 2000, 71) Suomella ei pienenä maana ja uutena EU-jäsenenä voi nähdä olleen kovin hyvät lähtökohdat alkaa ajaa uutta politiikkaa, joten tätä voitaneen pitää kuitenkin melko hyvänä saavutuksena.

Suomen kannalta pohjoisen ulottuvuuden politiikka ei alkuaikoinaan onnistunut niin hyvin kuin oli suunnitelmissa, mutta toiminta kuitenkin saatiin alulle. Pohjoisen ulottuvuuden politiikan suunnitelmissa ei esitetty omia rahoitusjärjestelmiä, vaan tarkoituksena oli hyödyntää olemassa olevia rakennelmia. Tämä helpotti politiikan nopeaa hyväksymistä EU:n agendalle. (Heikkilä 2006,

18) Pohjoisessa ulottuvuudessa ei ollut kyse suurista muutoksista toimintatavoissa, vaan se liittyi suurelta osin asioiden uudelleen yhteen kokoamiseen ja määrittelyyn. Sen toiminta perustuu suurelta osin siihen, että erilaisia Suomen lähialueisiin liittyviä toimia koottiin yhteisen kattokäsitteen pohjoisen ulottuvuuden alle. Kysymys oli siis olemassa olevan toiminnan kokoamisesta yhdeksi kokonaisuudeksi.

Euroopan unionin neuvoston antamat päätelmät pohjoisen ulottuvuuden täytäntöönpanosta toukokuussa 1999 määrittelevät pohjoisen ulottuvuuden suuntaviivoja. Haasteiksi, joihin pohjoisen ulottuvuuden käsitteellä pyritään vastaamaan, neuvosto nimeää pohjoisten alueiden kehitysmahdollisuuksissa ja elintasossa ilmenevät erot, laajentuvan EU:n ja Venäjän kasvavan keskinäisen riippuvuuden, pohjoisten alueiden strategisen merkityksen ja taloudelliset mahdollisuudet sekä ympäristöolosuhteet. (Euroopan unionin neuvosto 1999, 2) Nämä suuntaviivat määrittävät, miten Pohjoisen ulottuvuuden politiikka nähtiin EU:n tasolla ja minkälaisiin asioihin EU sen avulla halusi vaikuttaa.

Kesäkuussa 2000 hyväksyttiin pohjoisen ulottuvuuden ensimmäinen toimintasuunnitelma. pohjoisen ulottuvuuden toinen toimintasuunnitelma hyväksyttiin vuonna 2003. Molemmat toimintasuunnitelmat korostivat neljää aluetta: ympäristöongelmien hoitamista, ydinturvallisuutta, järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa ja Kaliningradin erityiskysymyksiä. (Ulkoasiainministeriö 2009, 3)

Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella 2006 PU uudistui. Helsingissä pidetyssä pohjoisen ulottuvuuden huippukokouksessa hyväksyttiin poliittinen julistus ja PU-kehysasiakirja, joissa PU määritellään neljän tasavertaisen osapuolen, EU:n, Islannin, Norjan ja Venäjän, yhteiseksi politiikaksi. (Ulkoasiainministeriö 2009, 4). Suomen EU-puheenjohtajuuskaudet ovat olleet tärkeitä pohjoisen ulottuvuuden edistymisen kannalta, sillä niiden aikana on otettu oleellisia askeleita pohjoisen ulottuvuuden kehityksessä.

Konkreettisesti PU toteutuu neljän eri kumppanuuden kautta. Ympäristökumppanuus perustettiin vuonna 2001, sosiaali- ja terveystumppanuus 2003 sekä liikenne- ja logistiikkakumppanuus ja kulttuurikumppanuus vuonna 2009. (Ulkoasiainministeriö 2009, 7-8) Näihin kumppanuuksiin voivat osallistua oman kiinnostuksensa mukaan kaikki EU-maat, Venäjä, Norja ja Islanti sekä myös tarkkailijamaat Yhdysvallat ja Kanada. Pohjoisen ulottuvuuden ensimmäinen valmistunut hanke oli Pietarin lounainen jätevedenpuhdistamo. (Ulkoasiainministeriö 2009, 6)

EU:n pohjoista ulottuvuutta kuvataan usein esimerkiksi Suomen ulkoministeriön julkaisuissa Euroopan kartalla, johon on merkitty EU-jäsenmaat, hakijamaat ja PU-kumppanuusmaat (Kuvio 1). Se, että kartalla on koko Eurooppa eikä vain sen pohjoisia osia korostaa pohjoista ulottuvuutta koko EU:n yhteisenä hankkeena. Pohjoisen ulottuvuuden toiminta-alueita kuvaamaan piirretään kaari, joka leikkaa suurpiirteisesti itämeren eteläpuolelta. Kaari osoittaa pohjoisen ulottuvuuden toiminnallisen ytimen, mutta ei erota sitä selkeästi muusta Euroopasta.

Kuvio 1. Pohjoinen ulottuvuus kartalla (Lapin yliopiston Arktinen keskus 2006).

Kartalla korostuu, että kyseessä on koko EU:n yhteisenä pidettävä hanke. Karttaa ei ole rajattu esittämään vain alueita, joilla pohjoinen ulottuvuus toimii vaan se esittää koko EU:n alueen ja

lisäksi kumppanimaat. EU:n jäsenet ja jäsenneuvotteluja käyvät valtiot on esitetty omilla väreillään kuten kumppanimaatkin. Erottelu EU-maiden ja kumppanimaiden kesken säilyy siis niin kartalla kuin muissakin määritelmissä.

Suomi sijoittuu kartalla keskeiselle paikalle, mikä korostaa Suomen asemaa tärkeänä toimijana. Keskeistä on huomata, että tämä ei ole ainoa mahdollinen tapa kuvata pohjoista ulottuvuutta, mutta tällä tavalla se on valittu esittää esitteessä.

Pohjoinen ulottuvuus saa rahoitusta useista eri lähteistä kuten yksittäisiltä mailta, EU:n instrumenteilta, kansainvälisiltä rahoituslaitoksilta ja yksityiseltä sektorilta. Keskeisimpiä toimintaa tukeneita rahoituslaitoksia ovat Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankki (ERBD), Euroopan investointipankki (EIB), Pohjoismaiden investointipankki (NIB) ja Pohjoismaiden ympäristörahoitusyksikkö. Pohjoista ulottuvuutta rahoittava EU:n raja-alueyhteistyöohjelma (ENPI CBC) yhdistää EU:n ulkoista ja sisäistä rahoitusta. (Ulkoasianministeriö 2009, 13–14)

Pohjoisella ulottuvuudella on ollut monenlaisia ongelmia sen lyhyen historian aikana. Alun perinkään pohjoisen ulottuvuuden ei ollut tarkoitus järjestää täysin uudenlaista toimintaa vaan koota olemassa olevia hankkeita saman katon alle ja kiinnittää huomiota pohjoiseen Eurooppaan (Heikkilä 2006, 18). Siitä huolimatta, että sen alla on järjestetty erilaisia hankkeita, se ei ole saavuttanut vakiintunutta asemaa eikä ehkä niin merkittäviä tuloksia kuin on toivottu. Kyse ei ole siitä, että sen tavoitteet olisivat itsessään turhia vaan siitä, että niiden saavuttamiseksi on muitakin keinoja kuin pohjoinen ulottuvuus.

4.2 Pohjoinen ulottuvuus keinona rakentaa Suomen geopoliittista asemaa

Kun poliittisen maailman järjestys kokee muutoksia, sen jokaisen osan täytyy määritellä paikkansa ja roolinsa uudestaan (Harle & Moisio 2000, 14). Kylmän sodan aikakauden ollessa ohi maailma oli kokenut suuria muutoksia, jotka vaativat maailmanpolitiikan toimijoilta oman asemansa määrittelyä uudelleen. Pohjoisen Euroopan tilanne muuttui 1990-luvun aikana merkittävästi, ja sen toimijoiden piti rakentaa omat toimintamallinsa uudestaan.

Kylmän sodan aikaa voi pitää selkeänä ajanjaksona, sillä maailma oli jaettu kahtia Yhdysvaltojen ja Venäjän blokkeihin. Myös Suomella oli selkeä tavoite puolueettomuutensa ja markkinataloutensa suojelemisessa. (Haukkala 2012, 37) Kylmän sodan päättyessä katosi varmuus siitä, miten asiat

ovat (Harle & Moisio 2000, 11). Totuttu järjestys maailmassa oli järkkynyt eikä vanhoihin totuuksiin voinut enää luottaa. 1990-luvulla pohjoinen Eurooppa oli tilanteessa, jossa valtioiden toimintaympäristössä oli näkyvillä selvä muutos mutta kenelläkään ei ollut selvää kuvaa siitä, minkälaiseksi tuo toimintaympäristö tulisi muotoutumaan tulevaisuudessa. Kun vallinnut tilanne lakkasi olemasta, melkein mitkä tahansa ratkaisut voitiin nähdä mahdollisina.

Kaksinapaisen järjestelmän pääosapuolten sotilaallinen läsnäolo pohjoisessa oli 1990-luvun alussa vähentynyt aikaisemmasta, mutta ei kokonaan poistunut. Epävarmuus ja uhka tilanteen muuttumisesta konfliktialttiiksi olivat olemassa. (Heininen 1994, 67) Kylmän sodan aikana tilanne pohjoisessakin oli jännitteinen, mutta siinä oli kuitenkin vakautta, joka kylmän sodan päätyttyä poistui. Uhkien määrittely ja poissulkeminen oli tässä tilanteessa jopa aiempaa vaikeampaa.

Suomen intresseihin ajaa pohjoista ulottuvuutta vaikutti kylmän sodan aikana muotoutunut toimintalinja. EU:n nähtiin tarvitsevan pohjoisen ulottuvuuden politiikkaa, mutta samalla pohjoisen ulottuvuuden nähtiin huomioivan myös Suomen intressit. (Heininen ym. 2000, 69) Niin Suomella kuin EU:llakin oli siis syytä olla edistämässä pohjoisen ulottuvuutta. Suomen sijainti pohjoisessa ja Venäjän naapurimaana antoi EU:lle mahdollisuuden saada uutta näkemystä asioihin ja kasvattaa vaikutusvaltaansa uusilla alueilla. Suomi taas pystyi pohjoisen ulottuvuuden avulla tekemään itsestään oleellisen osan Euroopan unionia ja sen toimintaa pohjoisessa. Pohjoisen ulottuvuuden kautta Suomen sijainti Pohjois-Euroopassa nähdään ennen kaikkea etuna, josta EU:kin voi saada osansa pohjoisen ulottuvuuden toiminnan kautta. Erilaisille näkökannoille oli yhteistä toive tai tavoite pohjoisen merkityksen nostamisesta.

Suomen kansallisessa politiikassa keskeisiä lähtökohtia oli Suomen sijainti Pohjois-Euroopassa sekä sen EU-jäsenyys (Heininen ym. 2000, 72). Pohjoisen ulottuvuuden aloitteen voi tulkita tukevan näitä käsityksiä. Suomen perifeerinen asema haluttiin pohjoisen ulottuvuuden avulla kääntää voitoksi. Pohjoisuuden korostaminen teki siitä Suomen erityisominaisuuden, jota EU pystyi hyödyntämään. Suomen haluttiin kuitenkin selkeästi nähdä olevan osa Eurooppaa ja EU:ta eikä pelkästään kaukainen maa pohjoisessa.

Suomen itsenäistymisestä toisen maailmansodan ja kylmän sodan kautta aina Suomen EU-jäsenyyteen asti Suomen kansallista identiteettiä on määrittänyt käsitys Venäjistä vihollisena ja toisena (Harle & Moisio 2000, 137). Suomella oli maailmansotien välisenä aikana ollut tiivis suhde Viroon, Latviaan ja Liettuaan. Kylmän sodan aikana Suomi pyrki kuitenkin etääntymään Baltian maista, koska suhde ei sopinut sen ulkopoliittiseen linjaan. Sen sijaan Suomi suojeli asemaansa Euroopassa pyrkimällä osoittamaan kuuluvansa ”pohjoismaiseen ryhmään”. (Lehti 2003b, 15)

Myös kylmän sodan jälkeisessä tilanteessa Suomen oikeaksi viiteryhmäksi valittiin Eurooppa, johon lähennyttiin EU-jäsenyyden kautta. Venäjän suhteiden osalta EU-jäsenyys ei kuitenkaan tuonut ratkaisua. Vastauksena Suomen ja Venäjän suhteisiin päädyttiin näkemykseni mukaan kehittämään Euroopan Unionin pohjoista ulottuvuutta. Se tarjosi Suomen geopoliittisen aseman kannalta sopivan ratkaisun Venäjä-yhteistyöhön.

Suomen geopoliittisen tilanteen voi nähdä olleen uudessa tilanteessa, kun kylmän sodan lainalaisuudet lakkasivat olemasta. Suomi haki paikkaansa muuttuneessa maailmassa ja kaipasi vaikutusvaltaa EU:n sisällä. Pohjoinen ulottuvuus voidaan tulkintani mukaan nähdä yhtenä välineenä, jonka avulla Suomi pyrki juurruttamaan paikkaansa. Pohjoisen ulottuvuuden perustelemisessa käytetyt ilmaisut tuovat esille, minkälaisena Suomen identiteetti haluttiin nähtävän ja mitä asioita pidettiin oleellisena sen kannalta.

Suomi on EU-jäsenyytensä avulla tehnyt eroa Venäjään, mutta samalla myös korostanut EU:ssa Venäjä-osaamistaan (Rytövuori-Apunen 2007, 14). Nämä kaksi päämäärää asettuvat jossain mielessä ristiriitaan, kun samalla pyritään sekä samaistumaan Venäjään että erottautumaan siitä. 1990-luvulta eteenpäin tapahtuneen Suomen yleisen toiminnan sillanrakentajana Venäjän suuntaan voisi nähdä olevan "nostosillan laskemista, kun linnake ensin on vahvistettu" (Rytövuori-Apunen 2007, 15).

Suomen kannalta yksi keskeisimmistä näkökulmista pohjoisen ulottuvuuteen onkin Suomen maantieteellinen, kulttuurinen ja mentaalinen sijainti. Suomi sijaitsee ikään kuin idän ja lännen rajalla. Suomen on huomioitava naapuruussuhde Venäjän kanssa, sillä vakaus on helpointa säilyttää hyvien suhteiden avulla. (Heininen ym. 2000, 73) Venäjästä puhutaan Suomessa usein uhkana ja ongelmana toisin kuin Suomen muista naapurimaista.

Venäjän aiheuttaman uhkaan pyritään vastaamaan ylläpitämällä hyviä naapuruussuhteita ilman että tultaisiin kuitenkaan liian läheisiksi. EU-jäsenyys vei Suomea kauemmaksi Venäjästä, mutta nähdäkseni pohjoinen ulottuvuus on toiminut välineenä, joka on antanut Suomelle mahdollisuuden ylläpitää hyviä suhteita ja samalla välttää liian läheisiä suhteita Venäjään. Suomi onkin sitonut Venäjän politiikkansa suurimmaksi osaksi EU:n yhteiseen politiikkaan oman ulkopoliittikkansa sijaan (Heininen 2000, 74).

Pohjoisen ulottuvuuden ajaminen osoittaa, että Suomi ei kylmän sodan päättymisen jälkeenkään pitänyt Venäjää täysin yhdentekevänä, vaan että se halusi rakentaa yhteistyötä Venäjän kanssa. Suomi halusi kuitenkin tulla määritellyksi osana Eurooppaa sen sijaan, että sitä pidettäisiin Venäjän

liittolaisena. Suomen EU-jäsenyyden mahdollisti osaltaan se, että Venäjän tila oli niin heikko, että sen vaikutusvalta ei riittänyt vastustamaan Suomen liittymistä EU:hun, niin kuin se oli aikaisemmin tehnyt. Venäjän kannalta Suomen jäsenyys ei siis ollut hyvä asia, ja sen voitiin nähdä muuttavan maiden välejä huonompaan suuntaan.

Pohjoinen ulottuvuus oli vastaamassa tähän syntyneeseen ongelmaan. Pohjoisen ulottuvuuden politiikka antoi mahdollisuuden ylläpitää hyviä suhteita itään ilman, että Suomen tarvitsi tehdä tiivistä, kahdenvälistä yhteistyötä sen kanssa. EU:n pohjoisen ulottuvuuden avulla Suomi pystyi hoitamaan yhteistyösuhteita EU:n takana. Keskeistä siis on, että pohjoisen ulottuvuuden politiikan avulla ratkaistiin Suomen EU-jäsenyyden jälkeinen etäännyminen Venäjästä. Pohjoisen ulottuvuuden voi nähdä ikään kuin pyrkimyksenä lähentyä Venäjää, mutta ei omana itsenä vaan osana Euroopan unionia. EU:n yhteiseen Venäjänpolitiikkaan osallistumalla voidaan ylläpitää itänaapurin kanssa hyviä suhteita ilman, että jouduttaisiin samanlaiseen ongelmallisena nähtyyn asemaan kuin kylmän sodan aikana.

Maantieteellinen sijainti vaikuttaa siihen, minkälaiseksi maan kansainvälinen asema muotoutuu. Suomi on yksi maailman pohjoisimpia maita, ja suomalaiset mieltävät yleensä Suomen kuuluvan Pohjois-Eurooppaan. Suomi nähdään pohjoismaana, joka suuntautuu Eurooppaan, mutta ei niinkään pohjoiseen. (Heininen 1994, 61) Pohjoisuutta ei ole nähty Suomessa siis erityisesti etuna vaan pelkästään yhtenä olemassa olevana asiana, jolle ei voida mitään. Eurooppalaisuus on sen sijaan nähty tavoittelemisen arvoisena asiana ja pohjoinen jopa sen tavoittelun esteenä.

Politiikan lohkomisen ilmansuuntien mukaan voidaan nähdä kestäättömänä politiikkana, koska se perustuu asioihin, jotka eivät ole pysyviä. Esimerkiksi Suomen idänpolitiikka perustui pitkään Neuvostoliiton olemassaoloon ja se kadotti perusteensa Neuvostoliiton olemassaolon lakatessa. Ilmansuuntiin jakautuvan politiikan taustatekijöinä voidaan kuitenkin nähdä pysyvämpiäkin perusteita, kuten maantieteellinen asema, historiallinen traditio ja kansalliset päämäärät. (Heininen 1994, 62) Suomen sijainti maantieteellisesti pohjoisessa voitaneen nähdä tällaisena melko muuttumattomana asiana, jolla voidaan olettaa olevan merkitystä Suomen tilanteelle jatkossakin. Sen, minkälaisia merkityksiä Suomen pohjoisuudelle annetaan kulloinkin, voidaan kuitenkin odottaa kokevan muutoksia eri aikoina.

Pohjoisuutta ei ennen Suomen liittymistä EU:hun nähty kuitenkaan pelkkänä esteenä eurooppalaisuudelle vaan jopa keinona saavuttaa se (Heininen 1994, 63). Pohjoista ulottuvuutta voidaan nähdä käytetyn keinona edistää Suomen asemaa Euroopassa ja täten kasvattaa Suomen painoarvoa päätöksenteossa. Korostamalla Pohjois-Eurooppaa Suomi tekee itsestään tärkeämmän ja

oleellisemmän osan Eurooppaa. Pohjoisuus ja perifeerisyys on pyritty kääntämään eduksi ja Suomen erityispiirteeksi.

Suomelle on ollut aina tärkeää, että se sijoitettaisiin sosiospatiaalisesti “oikeaan paikkaan”. Suomen on haluttu kuuluvan kiinteästi läntiseen Eurooppaan sen sijaan, että se nähtäisiin jonain kaukaisena ja tuntemattomana. Länsi-Eurooppaa on kuitenkin määritetty erottamalla se sitä ympäröivästä perifeerisestä alueesta idässä ja pohjoisessa. (Moisio 2003b, 21–22) Se, että Suomi on kokenut asemansa ongelmalliseksi, osoittaa, että Suomen kuuluminen Länsi-Eurooppaan ei ole itsestään selvää. Suomi on kuitenkin itse halunnut tulla määritellyksi osaksi Eurooppaa. Suomen liittymisen Euroopan unioniin nähtiin liittävän sen Euroopan ytimeen sen sijaan, että sen nähtäisiin kuuluvan periferiaan (Moisio 2003b, 23). Näkemykseni on, että pohjoinen ulottuvuus oli vahvistamassa tätä käsitystä Suomesta osana EU:n ydintä. Kartalla, johon on aseteltu EU:n jäsenvaltiot, Suomi sijaitsi ilman pohjoista ulottuvuutta yhä reuna-alueella.

Samalla kun pohjoinen ulottuvuus järjesti uudelleen Venäjän suhteita, se siis pyrki myös liittämään Suomea samaan viitekehukseen muiden Pohjoismaiden kanssa. Kysymys on siis tässäkin suhteessa hyvin pitkälti aseman määrittelystä ja näyttäytymisestä tietyssä valossa. Suomen EU-jäsenyys oli jo rakentanut pohjaa tulkinnalle Suomesta kiinteänä osana Eurooppaa. Pohjoinen ulottuvuus palveli Suomen aseman parantamisessa, sillä se määritteli Suomen sijainnin Euroopassa uudelleen. Pohjoinen ulottuvuus oli keino määrittellä Suomi pois periferiasta. Pohjoisen ulottuvuuden kartalla Suomi näyttäytyi hyvin keskeisessä asemassa. Pohjoisen ulottuvuuden kautta pyrittiin siis määrittelemään uudelleen Suomen sijaintia ja sen merkitystä Euroopassa.

Pohjoisuus nousi Euroopan unionin pohjoisen ulottuvuuden kautta Suomen vahvuudeksi sen sijaan että se nähtäisiin heikkoutena. Kyse on saman asian määrittelemisestä eri tavoin. Suomen pohjoisen sijainnin voi perustella tarkoittavan, että se on syrjässä ja kaukana sieltä, missä tapahtuu merkittäviä asioita. Sen voi toisaalta nähdä myös, niin kuin pohjoisesta ulottuvuuden yhteydessä on esitetty, oleellisena ja tärkeänä osana Suomen erityislaatuisuutta ja sen vahvuutena. Jälkimmäistä luonnehdintaa voidaan pitää Suomen vaikutusvallan edistämisen kannalta otollisempana, ja tällä tavalla asia on myös esitetty pohjoisen ulottuvuuden yhteydessä.

Viime aikoina kiinnostus pohjoista kohtaan on ollut nousussa. Erityisesti pohjoiset napa-alueet näyttäytyvät suurvaltojen silmissä kiinnostavina. Syy kiinnostukseen perustuu ilmastonmuutoksen aiheuttaman jäiden sulamisen avaamiin mahdollisuuksiin. Pohjoisnavan hallinnointi on noussut politiikan keskiöön ja pohjoisilla napa-alueilla käydään kiistaa luonnonvarojen hallinnasta. (Dahl 2010, 20) Myös suurvalloilla on ollut kiinnostusta Pohjoismaiden mahdollisuuksia kohtaan.

Ympäristö ja energiapolitiikan saadessa lisää merkitystä myös pohjoisen tarjoamat mahdollisuudet on huomattu. Esimerkiksi Kiinalla on ollut suunnitelmia hankkia omia arktisia tutkimusalueita. (Korhonen 2010, 33)

Pohjoisen luonnonvarat, kuten energiavarat, ovat viime vuosikymmeninä alkaneet näyttäytyä yhä houkuttelevampina teknologian kehityksen avatessa uusia mahdollisuuksia niiden hyödyntämiseen (Heininen ym. 2000, 74). Pohjoisia alueita ei nähdä enää vain tyhjinä erämaina, vaan niihin liitetään ajatus hyödyntämättömistä mahdollisuuksista. Tästä näkökulmasta pohjoisen merkitys on kasvamassa, ja sen myötä eri tahojen kiinnostus pohjoista kohtaan on myös nousussa. Pohjoisuus ei siis näyttäydy pelkkänä perifeerisyytenä kun sitä ei ajatella pelkästään suhteessa Keski-Eurooppaan vaan sillä nähdään omaa merkitystä. Pohjois-Eurooppa ei ole kansainvälisen politiikan ytimessä, mutta ei enää myöskään marginaalissa (Korhonen 2010, 33).

Pohjoisessa toimii monia kansainvälisiä järjestöjä ja yhteistyöelimiä kuten Arktinen neuvosto, Itämeren valtioiden neuvosto ja Pohjanmeren komissio. Pohjoismaiseen yhteistyöhön on kiinnostusta. (Korhonen 2010, 33) Viime vuosina on ilmestynyt pohjoismaisen yhteistyön mahdollisuuksia selvittäviä raportteja kuten Pohjoismaiden ja Baltian NB8-kumppanuutta visioiva Viisaiden miesten raportti ja Norjan entisen puolustus- ja ulkoministerin Thorvald Stoltenbergin raportti Pohjoismaiden ulko- ja turvallisuuspoliittisen yhteistyön tiivistämisestä. Raportteja yhdistää se, että ne pyrkivät hyödyntämään niukkoja kansallisia resursseja jakamalla vastuuta poliittisessa, hallinnollisessa ja operatiivisessa toiminnassa. (Korhonen 2010, 32)

Yksittäisellä pohjoismaalla ei ole juurikaan valtaa kansainvälisesti, mutta yhdessä toimiessaan ne voivat vaikuttaa lähiympäristönsä asioihin (Korhonen 2010, 33). Pohjoismaat ovat Suomelle mieluisia kumppaneita ja se tulee mielellään lasketuksi samaan joukkoon niiden kanssa. Toiminen suuremmassa joukossa antaa sille mahdollisuuden vaikuttaa asioihin.

Suomi on monissa historiansa vaiheissa toiminut maailmanpolitiikassa osana suurempaa kokonaisuutta esimerkiksi osana Ruotsia ja Venäjää. EU-jäsenyyden ja sen kautta laajemman kokonaisuuden osana toimimisen voi nähdä Suomelle samanlaisella toimintalinjalla jatkamista. (Rytövuori-Apunen 2007, 38–39) Suomen halun toimia osana suurempia järjestelmiä voi selittää sen koolla. Presidentti Martti Ahtisaaren näkemys Suomen ulkopolitiikasta oli, että Suomen olisi syytä olla mukana kansainvälisessä yhteistyössä ja olla mukana siellä, mistä sen asioista päätetään. Osallistamalla toimintaan Suomi voi siis saada enemmän valtaa kuin, sillä olisi sen toimiessa erillään muista. (Rytövuori-Apunen 2007, 35)

Suomi on lisäksi pyrkinyt osoittamaan omaa erityisyyttään muihin EU-maihin verrattuna pyrkimällä profiloitumaan Venäjä-asiantuntijana. Pyrkimysten taustalla voidaan nähdä ajatus, jonka mukaan Suomen ei ole välttämättä helppo pienenä valtiona saada vaikutusvaltaa EU:n kaltaisessa järjestelmässä. Pohjoisen ulottuvuuden politiikkaa voidaan pitää yhtenä toimintatapana, jonka avulla Suomi on pyrkinyt vahvistamaan erityispiirteitään.

Pohjoinen ulottuvuus oli myös pyrkimystä vahvistaa kuvaa Suomesta tietynlaisena toimijana ja nostaa tätä kautta esille Suomen erityisyyttä. EU-jäsenyys toi Suomelle yhteenkuuluvuuden tunnetta muiden Euroopan maiden kanssa. Aseman luominen perustuu kuitenkin osaltaan myös siihen, että pyritään erottautumaan muista perustelemalla omaa erityisyyttä. Pienenä maana Suomi tarvitsi myös jotain, jolla erottautua muista ja tehdä itsensä merkittäväksi. Suomi halusi profiloitua aktiivisena toimijana ja yhteistyön luoja. Toimiminen pohjoisen ulottuvuuden edistämiseksi korosti Suomea aktiivisena toimijana, joka pyrkii rakentamaan rauhanomaista yhteistyötä ja yhdistämään eri osapuolia niin EU:n sisällä kuin sen ulkopuolellakin.

Pohjoista ulottuvuutta voi nähdä käytetyn Suomen geopoliittisen aseman luomisen välineenä. Pohjoisen ulottuvuuden perusteluista voidaan ajatella samalla tavalla kuin esimerkiksi EU-jäsenyyden perusteluista ilmenevän Suomen identifioimista tietynlaiseen rooliin. Pohjoisen ulottuvuuden perustelemisessa käytetyt tulkinnat ovat vastauksia Suomen tilanteessa 1990-luvulla nähtyihin ongelmiin: Venäjän ja Suomen väliseen suhteeseen, Suomen syrjäiseen sijaintiin Euroopassa ja huoleen siitä, että Suomi ei saa tarpeeksi huomiota. Suomen kannalta EU:n pohjoisen ulottuvuuden identiteettipoliittisina tavoitteina voidaan mielestäni nähdä Suomen suhteen järjestäminen Venäjään uudessa tilanteessa, Suomen määrittely oleelliseksi osaksi Eurooppaa ja Suomen esittäminen aktiivisena toimijana.

Pohjoista ulottuvuutta koskevien päätösten taustalla olivat siis geopoliittiset tulkinnat Suomen asemasta. Nämä tulkinnat ohjasivat sitä, mihin suuntaan tilannetta nähtiin tarpeelliseksi kehittää. Vaikka EU-jäsenyys oli olennainen osa Suomen geopoliittisen aseman luomista, oman merkittävän lisänsä Suomen aseman määrittelyyn antoi myös pohjoinen ulottuvuus. Pohjoinen ulottuvuus oli ikään kuin jatkoa EU-jäsenyyden aloittamalle tielle. Ilman pohjoista ulottuvuutta Suomen asema erityisesti suhteessa Venäjään näyttäytyisi hyvin erilaisessa valossa.

5 POHJOINEN ULOTTUVUUS LEHTIARTIKKELEISSA

5.1 Lehtiartikkelit aineistona

Geopoliittisten määritelmien rakentumisessa medialla on oma tärkeä roolinsa. Mielipiteenmuodostajina tiedotusvälineillä on kyky luoda mielikuvia ja käsityksiä, jotka ovat tärkeässä osassa myös geopoliittisten määritelmien rakentumisessa. Tiedotusvälineet tuovat esille asioista käytävää keskustelua ja erilaisia mielipiteitä. Niiden tekemät aihevalinnat ja painotukset voivat myös vaikuttaa siihen, millainen kuva ihmisille asioista muodostuu. Tiedotusvälineet myös heijastavat vallitsevia ajatusmalleja ja yleisesti käytävää keskustelua.

Työssä tarkastelen, miten Helsingin Sanomien pääkirjoitussivulla vuosina 1994–2011 ilmestyneissä kirjoituksissa ilmenee pohjoisen ulottuvuuden politiikan tilallistamista. Aineisto koostuu Vieraskynä- ja Merkintöjä-palstojen kirjoituksista sekä pääkirjoituksista ja kolumneista. Tekstejä on mukana 37 kappaletta.

Artikkeleita ovat kirjoittaneet lehden toimittajien lisäksi poliitikot, tutkijat ja virkamiehet, jotka työskentelevät aiheen parissa. Suurin osa kirjoittajista on suomalaisia mutta mukana on myös joitakin ulkomaalaisia kirjoittajia. Erityisen paljon aihe on ollut esillä Suomen EU-puheenjohtajuuskausilla vuosina 1999 ja 2006.

Olen valinnut aineistoksi Helsingin Sanomien kirjoituksia, koska se on levikiltään Suomen suurin tilattava sanomalehti, minkä takia sen voi nähdä heijastavan hyvin Suomessa käytävää keskustelua pohjoisesta ulottuvuudesta. Tutkielman tarkoituksena on tutustua aiheeseen nimenomaan Suomen näkökulmasta. Pääkirjoitussivun teksteissä esitetään mielipiteitä ja arvioita eri näkökulmista. Kyse ei ole siis pelkästä uutisten kertomisesta vaan mukana on pohdintaa aiheesta.

Helsingin Sanomien lukijakunta on suomalaista, joten aineiston tekstit voidaan nähdä kirjoitetun kotimaiselle yleisölle. Kirjoitukset heijastavat myös kansainvälisillä ja kansallisilla areenoilla käytyjä keskusteluja ja pyrkivät vastaamaan syntyneisiin ristiriitoihin ja kysymyksiin. Kirjoitusten tarkoituksena voidaan nähdä pohjoisen ulottuvuuden tuominen esille osana ajankohtaisia tapahtumia ja sen merkitysten pohtiminen.

Aineisto on vain osa pohjoista ulottuvuutta koskevaa uutisointia ja keskustelua, mutta aineiston voi katsoa tarjoavan jonkinlaisen läpileikkauksen aiheeseen. Ajallisesti aineisto kattaa ajanjakson, jolloin pääkirjoitussivulla on käyty keskustelua pohjoisesta ulottuvuudesta.

Kaikissa artikkeleissa pohjoinen ulottuvuus ei ole pääasia, vaan se mainitaan esimerkkinä hankkeesta, joka liittyy artikkelin aiheeseen. Pohjoisesta ulottuvuudesta kertoo jotain myös se, minkälaisien aiheiden kanssa nostetaan esille.

Aihealueita, joiden yhteydessä pohjoista ulottuvuutta käsitellään, on monenlaisia. Aikaisemmissa kirjoituksissa korotetaan EU:n laajentumisen pohjoisen suuntaan tuomia muutoksia, jotka myös vaativat kiinnittämään huomiota pohjoiseen ulottuvuuteen. Myöhemmin itälaajentuminen tuo esille EU:n uuden maantieteellisen sijoittumisen ja nostaa tarvetta korostaa pohjoista ulottuvuutta, että se ei jäisi itäisen ulottuvuuden varjoon. Suomen ja EU:n suhteet Venäjään ovat oleellinen aihe pohjoisen ulottuvuuden kannalta ja sitä on myös kritisoitu liiasta keskittymisestä idän suhteisiin.

Aineisto kuvastaa hyvin pohjoisen ulottuvuuden vaiheita: etenemistä ideasta EU:n asialistalle ja sen jälkeistä keskustelua pohjoisen ulottuvuuden sisällöstä ja merkityksestä. Pohjoisen ulottuvuuden tähtihetkenä näyttäytyy erityisesti Pietarin jätevedenpuhdistamohanke. Alkuvaiheiden toiveikkuus muuttuu vuosien saatossa turhautumiseen ja vakuutteluihin pohjoisen ulottuvuuden merkityksestä.

Tekstejä on kirjoittanut joukko erilaisia kirjoittajia. Kaikilla kirjoituksilla on omat taustat ja tarkoitusperät. Kirjoitukset eivät muodosta yhtenäistä kokonaisuutta siten, että ne pyrkisivät tuottamaan samaa kuvaa pohjoisesta ulottuvuudesta. Ne kuitenkin muodostavat kokonaisuuden siinä mielessä, että ne kaikki ovat olleet luomassa lehden lukijalle kuvaa pohjoisesta ulottuvuudesta. Lehtiartikkelit ovat omalta osaltaan luomassa kuvaa pohjoisesta ulottuvuudesta. Samanlaiset määritelmät vahvistavat toisiaan ja ristiriitaisista paremmin perusteltu jää elämään. Määrittelykamppailun myötä muodostuu vallitseva tapa ymmärtää pohjoinen ulottuvuus.

Aineiston analyysissä osoitan, millaiset tarinalinjat ja lopulta laajemmat diskurssit määrittävät pohjoisen ulottuvuuden ympärillä käytävää keskustelua. Analyysissä tuon esiin, miten aineiston teksteissä ilmennetään pohjoista ulottuvuutta tilallisena kokonaisuutena. Kiinnitän huomiota ilmaisuihin, jotka tilallistavat eri tavoin pohjoista ulottuvuutta eli tuovat yhteyksiä poliittisten merkitysten ja tilallisten määritelmien välille (Shields 2003, 205). Käyn läpi aineistosta esiin nousevia tilallisia metaforia. Nostan myös esille pohjoiselle ulottuvuudelle asetettuja päämääriä ja toiminnallisia tehtäviä. Analyysin tarkoitus on selvittää, miten pohjoisen ulottuvuuden tilallisuus

tulee aineistossa esille ja minkälaisia mielikuvia aineiston kautta välittyy pohjoisen ulottuvuuden poliittisista päämääristä.

Geopoliittinen retoriikka ja retoriset keinot liittyvät diskurssien muodostumiseen kiinteästi. Retoristen keinojen valinnoilla tuodaan esille pohjoisen ulottuvuuden merkityksiä. Tilallistamalla pohjoista ulottuvuutta korostetaan erilaisia mielikuvia, joita liitetään pohjoiseen Eurooppaan.

Erilaiset politiikkaa tilallistavat retoriset keinot luovat teksteissä kuvaa pohjoisesta ulottuvuudesta tilallisena kokonaisuutena. Osittain nämä keinot vahvistavat samaa kuvaa mutta ne tuovat myös mukaan omia merkityksiään. Korostamalla ja tuomalla esiin eri puolia pohjoiseen ulottuvuuteen liittyvistä asioista, kuten pohjoisen Euroopan tilanteesta tai muista alueellisen yhteistyön hankkeista, samalla luodaan myös mielikuvia pohjoisesta ulottuvuudesta.

Retoristen keinojen käytön pohjalta kokoan tarinalinjoja, jotka tiivistävät väitteet osaksi yhtä yhtenäistä narratiivia (Hajer 2009, 61). Tarinalinjoista kokoan pohjoisen ulottuvuuden tilallisia ja toiminnallisia muotoja esiin tuovia diskursseja. Yksi tarinalinja voi liittyä yhteen tai useampaan diskurssiin (Hajer 1995, 64). Diskurssit kuvastavat erilaisia tapoja puhua pohjoisesta ulottuvuudesta.

Aineiston analyysi etenee teemoittain. Käsittelen alaluvuissa pohjoisen ulottuvuuden määrittelyjä ja nimeämistä, pohjoisen ulottuvuuden maantieteellistä aluetta, geopoliittisia perusteluja hankkeen synnylle, hankkeen toimijoita ja niiden rooleja, Suomea ja pohjoista ulottuvuutta, alueen yhtenäistämistä, viitteitä muihin alueellisen yhteistyön hankkeisiin sekä alueen ongelmien ratkaisua ja sen edistymistä. Viittaan aineistoon käyttämällä suluissa olevia numeroita. Aineistona käytetyt artikkelit ovat lueteltu numeroituina lähdeluettelon yhteydessä.

5.2 Pohjoisen ulottuvuuden tarinalinjat

5.2.1 Hankkeen nimeäminen ja määrittely

Monissa pohjoista ulottuvuutta käsittelevissä artikkeleissa määritellään, mistä pohjoisen ulottuvuuden politiikassa on kyse. Aineiston vanhin kirjoitus vuodelta 1994 käsittelee presidentti Martti Ahtisaaren ensimmäistä merkittävää kansainvälistä puheenvuoroa Ruotsin ulkopoliittisessa instituutissa. Kirjoitus nostaa esiin presidentin puhuneen Suomen ja Ruotsin erityissuhteesta ja

niiden EU-jäsenyyden EU-politiikkaan tuomasta ”pohjoisesta ulottuvuudesta”. Pohjoisella ulottuvuudella selitetään tarkoitettavan Pohjois-Euroopan, Itämeren alueen ja Luoteis-Venäjän kysymyksiä. (1)

Ulottuvuus-sana antaa melko joustavan kehyksen yhteistyöidealle. Sana ei rajaa tiukasti eikä näin ollen sulje ketään ulkopuolelle. Sanan ulottuvuus käyttö toimii retorisenä keinona, joka korostaa pohjoista ulottuvuutta EU:n yhteisenä hankkeena. Tarinalinja pohjoisesta ulottuvuudesta EU:n yhteisenä hankkeena tuo alueen kiinteästi osaksi EU:ta. Pohjoinen ulottuvuus nähdään yhtenä EU:n ulottuvuutena, johon pohjoisen ulottuvuuden aloitteen kautta pyritään kiinnittämään enemmän huomiota. Aloitteen nimi antaa ymmärtää, että pohjoisuus on yksi EU:n monista ulottuvuuksista ja siis myös oleellinen koko EU:n kannalta. Nimi ei rajaa aloitetta vain pohjoisten valtioiden omaksi hankkeeksi vaan tekee siitä koko EU:n yhteisen.

Pohjoisen ulottuvuuden tavoitteeksi määritellään aineistossa esimerkiksi EU:n pohjoisten alueiden vahvistaminen ja pohjoisen ulottuvuuden huomioonottaminen EU:n päätöksenteossa. (3) Tämä heijastuu hankkeen nimessä. Sanan pohjoinen käyttö aloitteen nimessä korostaa pohjoisen merkityksen korostamista. EU:n laajentuminen pohjoiseen nähdään pohjoisen ulottuvuuden lähtökohtana (2). Pohjoinen ulottuvuus on saanut alkunsa EU:n laajennuttua pohjoiseen ja sen tarkoitus on tuoda esiin EU:n pohjoisia osia.

Pohjoisuuden tuominen esiin hankkeen nimessä liittyy politiikan arvot ja päämäärät pohjoisiin alueisiin. Pohjoisuus tuo mukaan hankkeen nimeen kaikki mielikuvat, joita pohjoiseen liitetään. (Shields 2003, 205) Pohjoinen ulottuvuus korostaa hankkeen pohjoista luonnetta ja sitä, että se keskittyy toimintaan nimenomaan pohjoisessa.

Sanan pohjoinen käyttö hankkeen nimessä myös korostaa sen tilallisuutta. Pohjoisen ulottuvuuden nimessä ei mainita, mihin hanke sisällöllisesti keskittyy vaan ainoastaan, mihin ilmansuuntaan se painottuu. Se, että hankkeen tarkoituksena on toimia pohjoisilla alueilla, tulee selville jo hankkeen nimestä. Aineistossa mainitaan, että laajimmillaan hankkeen tarkoitukseksi on ymmärretty, että kaikessa EU:n toiminnassa tulisi olla pohjoinen ulottuvuus eli että pohjoisen erityisluonne tulisi ottaa huomioon (26).

Pohjoisuuden esiin tuomisen hankkeen nimessä voi nähdä pohjoisen erityisluonnetta korostavana retorisenä keinona. Pohjoisuus luonnehdintana määrittää hanketta ja sen luonnetta (Shields 2003, 204). Pohjoisuuden erityisyyttä painottavassa tarinalinjassa pohjoisuus toimii aluetta yhdistävänä tekijänä.

Tässäkin yhteydessä tulee ilmi, että nimeämisen kautta voidaan luoda mielikuvia ja ennakkoletuksia (Hagen 2003, 509). Nimeämisen kautta asioita pyritään hallitsemaan ja ohjaamaan haluttuun suuntaan (Hagen 2003, 491). Nimeämisen myötä avautuu mahdollisuus keskustella alueellisesta yhteistyöstä nimetyllä pohjoisen ulottuvuuden alueella. Nimeäminen on ensimmäisiä askelia jonkin asian näkyväksi tekemisessä.

Pohjoinen ulottuvuus aloitteen nimenä voidaan nähdä metaforana. Metaforana se määrittää hankkeen aluetta ja nimeää sen ”pohjoiseksi ulottuvuudeksi”. Metaforien kautta voidaan korostaa asioiden eri puolia (Lakoff & Johnson 1980, 112). Pohjoisen ulottuvuuden metafora nostaa esille alueen tiettyjä ominaisuuksia, kuten pohjoisuutta ja kuulumista Eurooppaan. Pohjoisen ulottuvuuden metafora on väljä ilmaisu, joka voidaan nähdä monitulkintaisena, kuten aineiston analyysi osoittaa. Monitulkintaisuuden ansiosta metaforat voivat auttaa saamaan samojen tavoitteiden taakse toimijoita, joiden intressit eivät täysin kohtaan (Hajer 2009, 62).

Pohjoisen ulottuvuuden yhteydessä puhutaan paljon eri ilmansuunnista. Pohjoinen saa usein merkityksen perifeerisyyttä korostavana tekijänä. Pohjoisen ulottuvuuden määritellään toimivan Euroopan pohjoisimmalla laidalla (6). Tekstissä myös muistutetaan, että EU:n pohjoisin pikkuvaltio jää helposti eristyksiin eteläisistä naapureistaan (24). Pohjoisuuden esiintuominen viittaa siihen, että pohjoinen Eurooppa sijoitetaan havainnointipaikan ulkopuolella ja erotetaan siitä. (Shields 2003, 206) Pohjoisuus näyttääytyy muusta Euroopasta erottavana tekijänä.

Suomen aseman ja pohjoisen ulottuvuuden kuvailuissa myös muut ilmansuunnat pohjoisen lisäksi saavat huomiota. Pohjoisuus viittaa aineistossa usein perifeerisyyteen mutta se voidaan pyrkiä kääntämään eduksi. Pohjoisuutta korostetaan ja oletetusta heikkoudesta pyritään tekemään vahvuus. Suomi näyttääytyy myös idän ja lännen rajana. Toisella puolella avautuu itä ja toisella länsi. Kuvailu Suomen sijainnista ”idän ja lännen välissä” ei asemoi sitä vahvasti kumpaankaan suuntaan.

Pohjoisen ulottuvuuden edistäminen korostaa Suomea merkittävänä pohjoisena maana. Pohjoisuus näyttääytyy laadullisena kuvailuna, joka liitetään pohjoisen ulottuvuuden maihin. Pohjoisuus myös erottaa alueen itä-länsijaon kahleesta. (Shields 2003, 204) Itään liitettävät mielikuvat ovat pääosin kielteisiä, joten profiloituminen pohjoiseksi maaksi voi olla kannattavampaa (Hagen 2003, 493).

Pohjoisuus nähdään teksteissä Suomen ja sen lähialueiden erityispiirteenä. Pohjoisuus näyttääytyy painolastina, jota pyritään kääntämään Suomen eduksi. Pohjoisuus tarkoittaa syrjäisyyttä Pohjoisen ulottuvuuden yhdeksi tehtäväksi määritellä Euroopan huomion saaminen pohjoiseen (31 & 29) Tekstissä myös todetaan, että naapuruuspolitiikkaa ei pidä tehdä vain etelään ja itään vaan myös

pohjoiseen (26). Aineistosta välittyy vahva pyrkimys lisätä pohjoisen merkitystä Euroopassa ja muuttaa pohjoisuuden merkitystä.

Suomea ei aineistossa profiloita itäiseksi maaksi vaan osaksi Eurooppaa. Suomi määritellään samaan viitekehykseen läntisten maiden kanssa. Myös yhteistyötä Pohjoismaiden ja Itämeren alueen maiden kanssa tuodaan esille. Suomi voitaisiin määritellä itäiseksi maaksi. Idällä on kuitenkin monia kielteisiä mielikuvia (Hagen 2003, 493). Suomen liittäminen itään toisi nämä mielikuvat koskemaan myös Suomea. Suomen ei siis kannata tuoda esille, jos tarkoituksena on korostaa Suomea läntisenä, eurooppalaisena maana ja erityisesti pohjoismaana.

Pohjoinen ulottuvuus on tärkeä etelän vastapainona (2). Etelä voidaan nähdä mallina tai verrata sitä pohjoiseen. Huomion kiinnittäminen etelään saattaa samalla viedä huomiota pois pohjoiselta. Eteläinen Eurooppa sijaitsee Euroopan toisella laidalla ja sen saama huomio on pois pohjoiselta.

Teksteissä näkyy myös Euroopan jakolinja idän ja lännen välillä. EU:n ja myös Nato laajeneminen itään on johtanut siihen, että järjestöt ovat siirtäneet "huomattavan kimpaleen sisäistä valtaansa itään". EU:n laajentuminen itään on edennyt maihin, jotka ovat yhä kauempana "vanhasta lännestä" ja yhä lähempänä "Venäjän sydänmaita". (35) Tässä yhteydessä ei ole kyse pelkästään joistain ilmansuunnista vaan Euroopan ja Euroopan unionin läntisestä luonteesta, johon laajenemisen itään voi nähdä epäsovivana. Itä-Euroopan maiden kohdalla ei puhuta samalla tavalla "paluusta Eurooppaan" kuin selkeämmin läntisinä nähtyjen maiden liittyessä Unioniin (Hagen 2003, 493). EU-jäsenyyteen liittyvät läntiset arvot, minkä takia laajeneminen itään on ongelmallista. Termi itälaajentuminen saa myös kielteisiä merkityksiä, kun se liitetään Euroopan luonteen muuttumiseen. Ilmansuunnat eivät näyttäyty tässä yhteydessä käytettynä pelkkinä maantieteellisinä määreinä vaan niihin liittyy mielikuvia (Shields 2003, 205).

Pohjoisen ulottuvuuden tavoitteisiin liittyi myös Baltian maiden ja Puolan tukeminen EU-jäsenyyden tavoittelussa. Nämä maat on kuitenkin mahdollista nähdä sekä pohjoisina että itäisinä. EU:n toiminnan painopiste siirtyy kohti Keski-Eurooppaa EU:n laajentuessa Itä-Eurooppaan, jos uusia osia ei onnistuta sitomaan pohjoisen kysymyksiin. (16) Nimeäminen toimii retorisenä keinona. Erilaisia alueita voidaan kutsua eri nimillä ja määritellä ne kuuluvaksi eri alueisiin. Erilaisia nimiä käyttämällä voidaan luoda erilaisia mielikuvia (Hagen 2003, 509). Pohjoisen ulottuvuuden kautta maat voidaan liittää osaksi Itämeren rantavaltioita ja pohjoista Eurooppaa. Yhtä mahdollista olisi nähdä nämä maat osana Itä-Eurooppaa. Pohjoisen Euroopan ja Suomen aseman vahvistamiseksi tulkinta pohjoisista maista olisi kuitenkin toivottavampi.

Aineistossa rinnastetaan itä ja Venäjä toisiinsa (32). Itä toimii tekstissä metaforana, joka sisältää Venäjän ja lisäksi muutkin ”itäiset” mielikuvat. Metaforan tehtävänä tekstissä on korostaa ja yksinkertaistaa asioita (Hajer 2003, 61). Tässä yhteydessä siis idästä puhumalla voidaan tarkoittaa Venäjää ja idänsuhteilla suhteita Venäjään.

Samalla tavalla länsimailla voidaan viitata Länsi-Euroopan vakiintuneisiin EU-maihin ja Pohjois-Amerikkaan. Tekstissä Natoa ja Euroopan unionia kutsutaan läntisiksi järjestöiksi. (12) Lännen ja idän yhteistyö nähdään tärkeänä siksi, että Venäjän sekasorto saattaa uhata koko Euroopan kehitystä (12). Tähän liittyy myös puhe idän ja lännen välisestä suuresta elintasokuilusta, johon pohjoinen ulottuvuuskin pyrkii vaikuttamaan. Näissä yhteyksissä ilmansuuntiin liittyy muitakin merkityksiä kuin vain maantieteellinen määrittely (Hagen 2003, 509). Läntisyys näyttäytyy piirteenä, joka kuvailee länsimaita yhdistäviä arvoja ja ominaisuuksia. Itä taas esiintyy lännen vastakohtana. Myös ajatus Euroopan kahtiajaosta välittyy puheessa idästä ja lännestä (Shields 2003, 204).

Ilmansuuntia voi aineistossa nähdä käytetyn metaforina. Ilmansuuntiin liittyvien merkitysten kautta aineiston tekstit muodostavat mielikuvia. Pohjoinen toimii metaforana, joka jäsentää maailmaa (Lehti 2003a, 112). Metaforan kautta voidaan osoittaa tietyt päämäärät tai toiminnot oikeiksi (Lakoff & Johnson 1980, 109) Pohjoisuutta korostamalla oikeutetaan pohjoisen ulottuvuuden politiikan periaatteet. Itä rinnastetaan Venäjään ja länsi Eurooppaan. Jako itään ja länteen rajaa Eurooppaa myös mielikuvien ja arvojen tasolla. EU:ssa nähdään olevan läntiset arvot. Suomi nähdään läntisenä maana ja siten osana Eurooppaa. Metaforat saavat ymmärtämään abstrakteja asioita tietyllä tavalla (Lakoff 1993, 244). Ilmansuuntien esiin tuominen toimii retorisenä keinona. Niiden avulla voidaan tehdä vastakkainasetteluja ja rinnastuksia. Pohjoisen Euroopan läntisyyden korostaminen liittyy tarinalinjaan pohjoisesta ulottuvuudesta EU:n yhteisenä hankkeena ja siten osana Eurooppaa.

5.2.2 Pohjoisen ulottuvuuden maantieteellinen alue

Aluetta tehdään olemassa olevaksi määrittelemällä, missä sen rajat kulkevat ja mitkä maat tai alueet siihen kuuluvat. Kuten aiemmin on tullut ilmi, pohjoisen ulottuvuuden alue ei ole tarkasti rajattu. Aineistossa viitataan alueeseen erilaisilla tavoilla. Maantieteelliset määreet liittyvät kuitenkin kiinteästi hankkeen määrittelyihin. Pohjoista ulottuvuutta esiteltäessä mainitaan yleensä jollain tasolla, millä alueilla se toimii tai mitkä maat hankkeen piiriin kuuluvat.

Tekstissä vuodelta 1994 pohjoisen alueen kuvataan kattavan Pohjois-Euroopan, Itämeren alueen ja Luoteis-Venäjän kysymykset (1). Vuonna 2004 Lapin läänin maaherra ja Pohjoisen foorumin puheenjohtaja Hannele Pokka kirjoittaa edellisenä vuonna hyväksytystä pohjoisen ulottuvuuden uudesta toimintaohjelmasta. Hänen mukaansa hankkeen pääsuunta on alusta lähtien ollut Venäjä, ja uusimmassa toimintasuunnitelmassa suuntaudutaan myös Atlantin yli Islantiin, Kanadaan ja Yhdysvaltoihin. Pohjoisen merireitin kehittäminen ja Arktisen neuvoston pohjoisen napa-alueen hankkeita on myös tuotu uutena mukaan pohjoisen ulottuvuuden asialistalle. (23)

Kirjoituksessa vuodelta 2005 tehdään eroa Itämeri-strategiaan. Kirjoituksesta käy ilmi, että yleisesti nähdään, että erotuksena Itämeri-strategiaan pohjoisen ulottuvuuden alue ei rajoitu pelkästään Itämeren alueeseen. Kuitenkin myös Itämeren nähdään kuuluvan siihen. (26) Pohjoinen ulottuvuus nähdään Itämeri-strategiaa laajempänä kokonaisuutena.

Euroopan maantieteellisten rajojen ylittyminen on myös oleellinen osa pohjoista ulottuvuutta (26). Useissa teksteissä tuodaan eri tavoin esille, että pohjoisen ulottuvuuden toiminta ei rajoitu pelkästään EU:hun kuuluviin pohjoisiin maihin.

Teksteissä tulee ilmi alueellisuuden saama suuri merkitys pohjoisessa ulottuvuudessa. Pohjoisessa ulottuvuudessa on ensin määritelty yhteistyömaat, ja vasta sen jälkeen mietitty sisältöä (13). Sisällön kuvataan kootun periaatteella, että kaikki osallistujat saavat jotain (16). Ydinalueen on myös sanottu olevan oleellisempi kuin hankkeiden sisällön (6). Alueellinen määrittely saa hankkeessa oleellisen osan.

Yhteinen nimi yhdistää aluetta. Pohjoinen ulottuvuus on hankkeen nimi, mutta samalla se on myös hankkeen alueellinen määrittely. Alueiden nimeäminen ei pelkästään paikanna niiden fyysisen sijaintia vaan myös luonnehtii niitä (Hagen 2003, 491). Teksteissä pohjoisen ulottuvuuden alueesta esiintyvät esimerkiksi nimitykset pohjoisen ulottuvuuden alue, pohjoinen Eurooppa, pohjoiset alueet, Euraasia, Itämeren alue ja muut pohjoiset alueet sekä Koillis-Eurooppa. Käyttämällä alueesta eri nimeä voidaan tuottaa erilaisia mielikuvia (Hagen 2003, 509). Nimeämisestä huolimatta hankkeen alue jää kuitenkin maantieteellisesti epätarkaksi määritelmäksi. Tähän vaikuttaa se, että alueesta käytetään eri nimiä.

Käsitteen pohjoinen ulottuvuus avaaminen useaan otteeseen saa aikaan vaikutelman, että käsite ei ole selkeä ja vakiintunut. Pohjoista ulottuvuutta avataan usein alueellisesti määrittelemällä sen aluetta tai kertomalla, mitkä maat siihen kuuluvat. Esimerkiksi Euroopan unionista kirjoitettaessa ei yleensä koeta tarpeelliseksi kertoa, mistä siinä on kyse ja mitkä maat siihen kuuluvat.

Maantieteellisen alueen tuominen vahvasti esille näyttäytyy myös uuden tilallisen määritelmän vakiinnuttamisena. Lukija pyritään vakuuttamaan siitä, että alue voidaan nähdä yhtenäisenä. (Lehti 2003a, 111)

Maantieteellisen alueen määrittely korostaa myös mielikuvaa pohjoisesta ulottuvuudesta alueellisena järjestelmänä. Teksteissä ei myöskään käytetä yhtä selkeää nimeä alueelle, joita pohjoinen ulottuvuus koskee. Pohjoinen ulottuvuus itsessään ei ole niin vakiintunut nimi pohjoisen ulottuvuuden alueelle, että se yksin kertoisi, mistä alueesta puhutaan. Se, että pohjoisen ulottuvuuden alueesta käytetään monia erilaisia nimityksiä, kertoo alueen vakiintumattomuudesta.

Alueesta käytetyn nimen valinnalla voidaan välittää erilaisia mielikuvia. Jos nimityksessä mainitaan Eurooppa, syntyy mielikuva alueesta, joka on kiinteä osa Eurooppaa. Pelkästä pohjoisesta alueesta puhuminen ei liitä samalla tavalla ajatuksia Eurooppaan. Itämeren mainitseminen erikseen tuo esille hankkeen yhteydet Itämeren suojeluun. Nämä nimitykset painottavat eri asioita ja antavat alueesta erilaisen kuvan. Nimeämisen avulla voidaan luoda hankkeesta ja siihen liittyvästä alueesta erilainen kuva (Hagen 2003, 509).

Alueen määrittely ja nimeäminen toimivat retorisisina keinoina. Määrittelemällä aluetta eri tavoin tekstit tuottavat erilaisia merkityksiä. Alueen määrittely toimii retorisisena keinona sillä sen avulla voidaan eri tavoin korostaa ja häivyttää jakolinjoja ja sitä kautta antaa kuva pohjoisen ulottuvuuden toiminnan tavoitteista. Aluetta määrittelemällä voidaan määrittää, mitkä paikat kuuluvat pohjoisen ulottuvuuden alueeseen ja mitkä eivät.

Alueen määrittely tuottaa sisältöä pohjoisen ulottuvuuden metaforalle. Alueelliset metaforat ovat tapa jäsentää poliittista tilaa ja niiden kohdalla on olennaista, miten alue määritellään ja miten sitä käytetään (Lehti 2003a, 112). Pohjoisen ulottuvuuden maantieteellinen määrittely liittyy politiikan tiettyyn alueeseen. Alueen rajaamisella tehdään politiikasta tiettyyn paikkaan sidottua. Myös pohjoisen ulottuvuuden politiikan arvot liitetään tiettyyn maantieteelliseen alueeseen. (Shields 2003, 205) Alueelliset määrittelyt ja mukanaolevien maiden luetteleminen toimii retorisisena keinona sitoen politiikan tiettyyn alueeseen ja tiettyihin valtioihin. Maantieteelliset kuvaukset pohjoisesta ulottuvuudesta liittyvät tarinalinjaan, joka määrittää pohjoisen maantieteellisiä rajoja ja osoittaa sen erottuvuuden ympäröivästä alueesta.

Aineistossa puhutaan erilaisista alueellisista määritelmistä sen mukaan, mikä tilanteeseen parhaiten sopii ja myös kuinka tarkasti alue katsotaan tarpeelliseksi määritellä. Joissain teksteissä aluetta määritetään mainitsemalla mukana olevat valtiot. Tämä korostaa hanketta valtioiden välisenä

toimintana. Pohjoisesta Euroopasta puhuminen korostaa pohjoista ulottuvuutta osana EU:ta ja on osa tarinalinjaa, joka nostaa esille pohjoisen ulottuvuuden EU:n hankkeena. Itämeren korostaminen tuo esille alueen maiden yhtenäisyyttä painottavaa tarinalinjaa. Alueen nimittäminen pelkästään pohjoiseksi painottaa tarinalinjaa pohjoisuuden erityisyydestä.

Nämä tarinalinjat myös kyseenalaistetaan aineistossa. Rajaamalla hankkeen toiminta-alue määritellään samalla, miten pohjoisuus rajautuu maantieteellisesti. Se, että alue ei ole kovin tarkasti rajattu, näyttäytyy sekä etuna että haittana. Se mahdollistaa erilaisten toimijoiden mukaan tuleminen joustavasti, mutta antaa samalla epäselvän kuvan alueesta, joka kuitenkin pyritään esittämään erityisenä ja yhtenäisenä.

Aineiston tekstit on suunnattu suomalaiselle lukijakunnalle. Teksteissä voi nähdä pyrkimyksen myös oikeuttaa pohjoisen ulottuvuuden suomalaisten silmissä tuomalla sen tavoitteet lähelle Suomea ja Suomen intressejä. Tämä näkyy pohjoisen ulottuvuuden merkityksen korostamisena Suomen asemoijana.

Saman pyrkimyksen voi nähdä myös Suomen lähialueista puhumisessa. Monet ongelmat, joihin pohjoinen ulottuvuus pyrkii puuttumaan, ovat Venäjän alueella ja puhe lähialueesta ja Itämerestä EU:n sisämerenä tuo näitä ongelmia konkreettisesti lähemmäs Suomea. Aineistossa kirjoitetaan EU:n ja Luoteis-Venäjän yhteistyön lisäämisestä. Pyrkimys vahvistaa vakautta, hyvinvointia ja kestävä kehitystä Pohjois-Euroopassa ja siten edistää EU:n ja sen lähialueiden turvallisuutta ja kehitystä. (33) Lähialueista puhuminen voi nähdä retorisenä keinona, joka tukee tarinalinjaa pohjoisen ulottuvuuden maiden yhtenäisyydestä.

Viron ulkoministeri Urmas Paet ja Suomen ulkoministeri Erkki Tuomioja kirjoittavat pohjoisen ulottuvuuden puitteissa tehtävän projekteja aivan lähialueillamme (29). Ministerit painottavat hankkeiden tärkeyttä Virolle ja Suomelle korostamalla sitä, että hankkeilla on vaikutusta lähialueisiin. Luoteis-Venäjistä puhuminen saattaa jättää vaikutelman siitä, että pohjoinen ulottuvuus toimii jossain Venäjällä, mutta lähialueista puhuminen painottaa hankkeiden merkitystä Suomen kannalta. Tarinalinja maiden yhtenäisyydestä saa tukea puheesta lähialueista.

Pohjoinen ulottuvuus hyödyttää Suomea ja muita Itämeren rantavaltioita ja Itämeri on EU:n sisämeri. Itämeren tilan pitäisi huolehtaa kaikkia rantavaltioita. EU:n sisämeri -nimitys laajentaa huolenaiheen koskemaan koko EU:ta. (30) Itämeren ongelmat ovat jotain meitä lähellä olevaa, johon on tärkeä puuttua. Toinen valtio voidaan määritellä toista läheisemmäksi, vaikka kyse ei olisikaan maantieteellisestä etäisyydestä (Hagen 2003, 492). Koettu läheisyydentunne lisää

kiinnostusta puuttua ongelmiin. Myös Itämeren korostaminen vahvistaa tarinalinjaa maiden yhtenäisyydestä.

5.2.3 Geopoliittiset perustelut pohjoiselle ulottuvuudelle

Pohjoisen ulottuvuuden olemassaolo esitetään seurauksena maailmanpoliittisen tilanteen muutoksille. 1990-luku oli murroskautena erityisen altis uudenlaisille tulkinnoille (Lehti 2003a, 117). Tällaisena luovana hetkenä halutaan erityisesti luoda uusia tapoja jäsentää maailmaa (Ringmar 1996, 83–87). Pohjoisen ulottuvuuden politiikan ja pohjoisen Euroopan korostaminen osuvat ajankohtaan, jossa voi nähdä olleen tilaa uudenlaisille määrittelyille maailmasta. Luovana hetkenä vanhat metaforat halutaan korvata uusilla (Ringmar 1996, 83–87). Pohjoinen ulottuvuus näyttäytyy metaforana, jonka kautta maailmaa pyritään uudessa tilanteessa jäsentämään.

Kolumnissa vuodelta 1997 kuvaillaan pohjoisen Euroopan tilanteen olevan vakiintumaton Suomen ja Ruotsin EU-jäsenyydestä huolimatta. Alueen tilanteen takia nähdään olevan tilaus pohjoiselle ulottuvuudelle. Tekstin alussa kuvaillaan alueen ongelmia ja esitetään Suomen tarjoavan niiden ratkaisuksi pohjoista ulottuvuutta. (2)

”Itse asiassa pohjoinen ulottuvuus syntyi automaattisesti samalla, kun Suomi ja Ruotsi liittyivät EU:n jäseniksi. Suomalaisten ajatuksissa on laajan yhteistyörakenteen luominen Islannista Luoteis-Venäjälle ja Jäämereltä Itämeren eteläreunalle, jottei tämä maailmankolkka ajautuisi syrjäseuduksi. Tarkoituksena on osallistua Venäjän suurten luonnonvarojen hyödyntämiseen, lisätä alueen vakautta ja syventää rauhaa sekä auttaa suuren elintasokuilun kiinni kuromisessa. Toiminta ei siis suinkaan rajoitu EU:hun, vaan ulkopuoliset ovat keskeisessä asemassa.” (2)

Tekstin mukaan pohjoisen ulottuvuuden on synnyttänyt muutos geopoliittisessa tilanteessa. Pohjoisen ulottuvuuden politiikka näyttäytyy siis itsestään selvänä seurauksena EU:n painopisteen siirtymisestä pohjoiseen (22). EU:n laajenemisen pohjoiseen ei nähdä tarkoittavan pelkästään johonkin suuntaan laajenemista vaan uusien asioiden nousemista EU:n asialistalle. Painopisteen muutos lisäsi pohjoiseen liittyvät erityisaiheet EU:n asialistalle. Pohjoisen ulottuvuuden politiikka on keino hallita näitä asioita. Pohjoisen ulottuvuuden kuvaillaan olevan tapa tähdentää, että Suomi ja Ruotsi ovat EU:n jäseniä ja että EU on nyt toimija pohjoisessa Euroopassa (6).

Euroopan kokemat geopoliittiset muutokset eivät kuitenkaan loppuneet 1990-lukuun. Aineistossa tuodaan esiin myös EU:n alueen myöhempi kehitys. Vuonna 2004 Euroopan unioniin liittyi kymmenen uutta jäsenmaata: Viro, Latvia, Liettua, Puola, Tšekki, Unkari, Slovakia, Slovenia, Kypros ja Malta. Laajentumisesta kirjoitetaan aineistossa myös paljon. Siitä, mihin suuntaan Unioni tuolloin pääasiassa laajeni, on teksteissä erilaisia näkemyksiä. Toisissa yhteyksissä painotetaan laajenemista idän suuntaan ja puhutaan itälaajentumisesta (35).

Toisaalla nähdään, että laajentuminen painottaa Unionin pohjoisia osia. Suurlähettiläs Hannu Halinen kirjoittaa 2003 EU:n tulevan laajentumisen siirtävän EU:n painopistettä pohjoisemmaksi, mikä lisää tarvetta vahvistaa pohjoista ulottuvuutta. Hän lisää, että painopisteen muutos ei kuitenkaan tapahdu automaattisesti EU:n ajattelussa, vaan monia ongelmia on ratkaistava ensin. (22) Ajatuksena on siis, että EU:n pohjoisten alueiden ei pitäisi jäädä vain merkityksettömiksi reuna-alueiksi toiminnan keskittyessä Keski-Eurooppaan. EU:n laajentumisen pohjoiseen pitäisi näkyä myös toiminnan tasolla panostuksina pohjoiseen. Halisella on kiinnostusta pyrkiä vahvistamaan pohjoista yhteistyötä sillä hän on toiminut työssään Itämeren maiden neuvoston sihteeristön päällikkönä.

EU:n 1990-luvulla alkanut laajentuminen itään saa aineistossa myös syvempiä merkityksiä ja sen kuvataan muuttaneen EU:n maantieteellistä ja poliittista karttaa perusteellisesti. Itälaajentuminen on vaarassa viedä huomiota pohjoiselta, jolloin pohjoisen ulottuvuuden tärkeä tehtävä on kiinnittää huomiota pohjoiseen. (35) Tämä kuvailu osoittaa, että EU-jäsenyydessä voidaan nähdä olevan kyse paitsi maantieteellisestä kuulumisesta Eurooppaan myös eurooppalaisina pidetyistä arvoista. 1900-luvun loppupuolta varjosti pelko kolmannen maailmansodan synnystä (Ó Tuathail 2000, 166). Itä-länsijako elää vielä Euroopassa (Hagen 2003, 492). Kylmän sodan ajan ja Neuvostoliiton vaikutus on myös näkyvässä keskustelussa EU:n laajentumisesta, kun viitataan itä-länsijakoon. Itä-länsijako näyttäytyy yhteiskunnallisena rakenteena. Rakenne vaikuttaa taustalla valtioiden toimintaan (Häkli 2004, 129). Historian tapahtumat vaikuttavat siihen, minkälaisena nykyisyys näyttäytyy.

Itäisyyttä ei pidetä vain ilmansuuntana vaan siihen liitetään mielikuvia esimerkiksi poliittisesta epävakauudesta (Hagen 2003, 493). Aineiston mukaan Baltian maat pitävät itälaajentumisen jatkamista tärkeämpänä kuin yhteistyötä pohjoismaiden kanssa (35). Vaikka vuoden 2004 laajentumisen uusista jäsenmaista neljä sijaitsee Itämeren rannalla, on mahdollista, että pohjoisen vaikutusvalta ei juuri lisäännä. Puolaa ja Baltian maita kiinnostaa suuntautuminen kohti Keski-Eurooppaa eikä pohjoista. Vaarana on, että Suomi ja Ruotsi voivat syrjäytyä eteläisistä naapureistaan. (24)

Syrjäytymisestä puhuminen voidaan tulkita metaforisena määrittelynä. Syrjäytyminen perustuu sanana tilallisen muutoksen kuvaukseen ja sillä voidaan viitata geopolitiittisen aseman muuttumiseen. Metaforan kautta voidaan luoda sosiaalisia todellisuuksia ja tulevaisuuden suuntalinjoja (Lakoff & Johnson 1980, 112). Syrjäytymispuhe tukee retorisenä keinona tarinalinjaa maiden yhtenäisyydestä nostamalla esiin Ruotsin ja Suomen yhteisen ongelman. Toisaalta Baltian maiden kiinnostuksen Keski-Eurooppaan korostaminen asettaa pohjoisen ulottuvuuden alueen maiden intressit ristiriitaan. Maat eivät näyttäydy yhtenäisenä joukkona eikä niillä ole selkeää kiinnostusta yhteistyöhön toistensa kanssa. Pohjoisen ulottuvuuden edistäminen voi kuitenkin auttaa sitomaan Baltian maita osaksi EU:n pohjoista ulottuvuutta. Tämä puolestaan vahvistaa pohjoista Eurooppaa.

Laajentumisen itään voi Baltian maiden kohdalla myös nähdä lisäävän pohjoisen Euroopan ja Itämeren alueen painoarvoa (22). Tässäkin tapauksessa EU:n laajentuminen nähdään perusteluna pohjoisen ulottuvuuden tärkeyden puolesta. Pohjoiseen ulottuvuuteen on syytä kiinnittää huomiota, koska pohjoinen on oleellinen osa EU:ta.

Geopoliittisten muutosten käyttäminen hankkeen perusteluna on retorinen keino, joka korostaa toiminnan tärkeyttä ja välttämättömyyttä. Vetoaminen historiaan tuo asioille uusia merkityksiä (Lehti 2003a, 112–113). Esittämällä pohjoinen ulottuvuus suorana jatkumona historian tapahtumille, se vaikuttaa itsestään selvältä kehitykseltä. Geopoliittiset määritelmät näyttäytyvät rakenteina, jotka vaikuttavat ilmiöiden taustalla (Häkli 2004, 129). Perustelu vahvistaa tarinalinjaa, jonka mukaan painopisteen muutos EU:ssa on saanut aikaan tarpeen kiinnittää huomiota pohjoiseen.

Myös ajalliset viittaukset toimivat retorisinä keinoina. Menneisyyteen viitataan aineistossa lähinnä tuomalla esiin asioita, joita halutaan muuttaa. Menneisyys esitetään epätoivottuna tilana, ja pohjoinen ulottuvuus on yksi keino päästä siitä eroon. Kylmän sodan aikakausi on jättänyt myös jälkiä, joita pyritään korjaamaan. Pohjoinen ulottuvuus on esimerkiksi pyrkinyt yhdistämään Euroopan itää ja länttä tukemalla Baltian maiden EU-jäsenyyttä sekä korjaamaan Neuvostoliiton aikoina alkunsa saaneita ympäristöongelmia kuten puhdistamaan ydinjätteitä (2 & 28). Viittaukset liittyvät tarinalinjaan alueen yhteisten ongelmien hoitamisesta.

5.2.4 Pohjoisen ulottuvuuden toimijat ja niiden roolit

Toimijoina esiintyvät aineistossa sekä teksteissä mainitut toimijat että tekstien kirjoittajat. Toimijat pyrkivät luomaan asioista omia intressejään ajavan kuvan (Hajer 1995, 53). Teksteissä toimijat asemoivat toisiaan suhteessa pohjoiseen ulottuvuuteen ja määrittelevät, minkälainen rooli näillä on toiminnassa. Aineiston tekstit on kohdistettu suomalaiselle yleisölle ja tekstien kirjoittajat ovat pääosin suomalaisia. Myös toimijoista saatava kuva rajoittuu siten kattamaan asian vain suomalaisesta näkökulmasta.

Kirjoittajien roolit eroavat toisistaan. Aineiston tekstejä kirjoittaneet poliitikot, kuten Suomen ulkoministeri Erkki Tuomioja sekä Viron ulkoministerit Urmas Paet ja Kristina Ojuland, pyrkivät tuomaan hanketta esiin positiivisessa valossa ja perustelemaan sen oleellisuutta Suomelle ja Virolle (21 & 29). He edustavat tahoja, joka pyrkii edistämään pohjoisen ulottuvuuden politiikkaa, ja lehtikirjoitukset ovat yksi tapa tähän. Samoin kuin poliitikoilla myös hankkeesta kirjoittaneilla virkamiehillä pohjoinen ulottuvuus on osa työnkuvaa ja sen edistäminen voi myös kuulua tehtäviin. Esimerkiksi suurlähettiläs Hannu Halinen esittää kehitysehdotuksia pohjoisen ulottuvuuden politiikkaan Itämeren maiden neuvoston sihteeristön päällikön roolissa (22).

Tutkijoilla ei ole samalla tavalla intressiä edistää hanketta. He esittävätkin sitä kohtaan kritiikkiä, ja käyvät keskustelua hankkeen eri puolista (esim. 8 & 20). Tutkijat esiintyvät asiantuntijoina, jotka tarjoavat tietoa aiheesta oman tutkimusalsansa näkökulmasta. He perustelevat esittämiään väitteitä tutkimustuloksilla. Tutkijoiden artikkelit yleensä käsittelevät pohjoista ulottuvuutta näkökulmasta, josta heillä on asiantuntemusta ja jättävät muut puolet huomioimatta.

Suurin osa kirjoittajista on Helsingin Sanomien toimittajia. Lehden toimittajien etu on pyrkiä tuomaan erilaisia lukijoita kiinnostavia näkökohtia esille ja tarjota tietoa pohjoisesta ulottuvuudesta. Heidän tehtävänään voi pitää eri puolien tuomista esiin mahdollisimman kattavasti. Toimittajat ovat otsikoineet kirjoituksiaan muun muassa seuraavasti: Pohjoinen ulottuvuus yhä tärkeä (30), Vika ei ole kääreessä vaan sisällössä (25), ja ”Pohjoinen ulottuvuus” on lupaava aloite (6). Kirjoitukset sekä kritisoivat hanketta että kiittävät sen edistymistä.

Pohjoista ulottuvuutta käsittelevissä teksteissä tuodaan esille monia erilaisia toimijoita, joilla on osansa pohjoisen ulottuvuuden yhteydessä. Teksteistä nousee vahvasti esille, että pohjoinen ulottuvuus on sekä EU:n politiikkaa että valtioiden välistä toimintaa. Teksti tekevät jaon EU-maihin ja kumppanimaihin, jotka eivät ole täysin samanlaisessa asemassa, koska kyse on EU:n politiikasta. Kumppanimailta nähdään kuitenkin olevan tärkeä rooli yhteistyössä, ja vuoden 2006

määrittelymuutoksen jälkeen kumppanimaat ovat olleet tasavertaisia osapuolia hankkeessa. Uudistuksen jälkeen pohjoinen ulottuvuus on ollut neljän tasavertaisen kumppanin EU:n, Venäjän, Norjan ja Islannin yhteistä politiikkaa. (29) Sitä ennen kyse oli EU:n ulkosuhdepolitiikasta (33). Maiden jakaminen tiukasti EU-jäseniin ja kumppanimaihin kyseenalaistaa tarinalinjaa pohjoisen ulottuvuuden maiden yhtenäisyydestä, koska se asettaa ne selkeästi kahteen eri leiriin.

Suomen roolia hankkeessa käsitellään teksteissä paljon, koska aineisto koostuu suomalaisen lehden artikkeleista. Suomesta puhutaan moneen otteeseen oleellisena aloitteen tekijänä (esim. 3 & 5). Pohjoisen ulottuvuuden vakinaistumisen nähdään vaatineen ja vaativan Suomelta paljon työtä. Aineistossa hanketta nimitetään myös Suomen pohjoinen ulottuvuus -aloitteeksi ja puhutaan Suomen lempilapsesta (8). Pohjoisen ulottuvuuden saaminen EU:n asialistalle oli kirjoitusten mukaan suuri saavutus Suomen EU-politiikassa (16). Suomi on myös rohkaissut muita osallistumaan EU:n pohjoisen ulottuvuuden kehittämiseen (19). Suuri osa pohjoiseen ulottuvuuteen liittyvistä konferensseista ja kokouksista on järjestetty Suomessa (esim. 17).

Pohjoista ulottuvuutta käytetään myös esimerkkinä hankkeesta, jonka tarkoituksena ajaa Suomen etuja (10). Suomi näyttäytyy tekstien valossa siis oleellisena toimijana, jota ilman pohjoista ulottuvuutta ei olisi olemassa ainakaan nykyisessä muodossaan. Suomi on halunnut edistää nimenomaan pohjoisen ulottuvuuden hanketta.

Suomen osalta pohjoisen ulottuvuuden kannalta oleellisina toimijoina esitetään esimerkiksi Suomen hallitus, yliopistot ja korkeakoulut. Pohjoisen ulottuvuuden edistäjinä profiloituu myös joukko poliitikkoja kuten presidentti Martti Ahtisaari (1 & 2), pääministeri Paavo Lipponen (2, 3 & 4) pääministeri Matti Vanhanen (24) ja ulkoministeri Erkki Tuomioja (21 & 29). Presidentti Ahtisaaren ja pääministeri Lipposen kerrotaan esimerkiksi ”markkinoineen ajatusta tarmokkaasti niin kotona kuin matkoillakin” (2). Aineistossa on näiden poliitikkojen kirjoituksia ja heidän puheisiinsa ja kannanottoihinsa myös viitataan teksteissä. Ulkoministeriön pohjoisen ulottuvuuden yksikkö (nykyisin alueellisen yhteistyön yksikkö) on Suomessa ollut erityisesti vastuussa pohjoiseen ulottuvuuteen liittyvästä työstä. Tekstin mukaan muitakin ministeriöitä olisi tärkeä saada mukaan. (23)

Suomen esittäminen aktiivisena korostaa Suomen roolin merkittävyyttä. Aktiivisesta Suomesta puhuminen vahvistaa tarinalinjaa vahvaa asemaa tavoittelevasta Suomesta. Suomella on keskeinen maantieteellinen asema, kun ajatellaan pohjoisen ulottuvuuden aihealueita kuten Venäjän-suhteiden edistämistä tai Itämeren yhteistyötä. Suomi tuodaan esille keskeisenä ja aktiivisena toimijana, jolla on paljon omia intressejä edistää pohjoisen ulottuvuuden politiikkaa.

Vaikka Suomi on ollut oleellisessa osassa pohjoisen ulottuvuuden eri vaiheissa, rahoituksen kannalta Suomen panos ei ole yhtä merkittävä. Se, että hankkeeseen on saatu rahoitusta muilta tahoilta osoittaa kirjoituksen mukaan, että kyseessä ei ole vain Suomen hanke. Sen mukaan Ruotsi on lahjoittanut hankkeeseen enemmän rahaa kuin Suomi. Myös Venäjä on lahjoittanut enemmän kuin Suomi. (28) Tämä tuo esiin, että vaikka aineisto korostaa Suomen aktiivisuutta, myös muilla toimijoilla on ollut osansa hankkeen toiminnan edistämisessä.

Pohjoisen ulottuvuuden keskeisiä tehtäviä on tekstien valossa EU:n ja Venäjän suhteiden parantaminen. Suomen ja myöhemmin myös Baltian maiden liittyminen EU:hun toi EU:lle ja Venäjälle pitkän maarajan. Aineistossa todetaan pohjoisen ulottuvuuden pääsuunnan olleen alusta asti Venäjä (23). Venäjä liittyy siis oleellisesti pohjoiseen ulottuvuuteen.

Venäjä onkin pohjoisessa ulottuvuudessa erityisasemassa. Monet pohjoisen ulottuvuuden hankkeet konkreettisesti sijoittuvat Venäjän alueelle. Venäjällä ei ole ollut myöskään missään vaiheessa aikomusta liittyä EU:hun niin kuin esimerkiksi Baltian mailla. Joissain aineiston teksteissä Venäjä eristetään muista ja sitä käsitellään kehitystyön kohteena (19). Venäjä onkin erityisesti hankkeen alkuvaiheessa kokenut olevansa kohde eikä tasavertainen yhteistyökumppani (28). Ennen vuoden 2006 uudistusta pohdittiin sitä, että Venäjän olisi tärkeä päästä tasavertaiseksi kumppaniksi eikä pelkästään toiminnan kohdemaaksi (30). Venäjän saaminen mukaan pohjoisen ulottuvuuden hankkeisiin onkin oleellista niiden onnistumisen kannalta. Teksteissä pohditaan, miten Venäjä suhtautuu hankkeeseen (22). Pohjoisen ulottuvuuden haasteena nähdään Venäjän sitouttaminen toimintaan (25). Pohjoisen ulottuvuuden perusajatuksiin kerrotaan liittyvän Moskovan sitominen molemminpuoliseen hyödylliseen yhteistyöhön (17). Venäjän saaminen mukaan hankkeeseen näyttäytyy tekstien valossa oleellisena.

Venäjän mukanaolo hankkeessa ei ole täysin ongelmaton. Yhteistyötä Venäjän kanssa vaikeuttaa sen epävakaisuus. Yhteistyön tekeminen toisen valtion kanssa osoittaa hyväksyntää sen toimintaa kohtaan ja esimerkiksi Tshetshenian sota vaikutti kuvaan Venäjästä yhteistyökumppanina. Tshetshenian sota häiritsi EU:n ja Venäjän suhteiden hoitoa koska Venäjä ei näyttäytynyt varteenotettavana yhteistyökumppanina. Tshetshenian sota toisaalta voidaan nähdä syynä pyrkiä tekemään yhteistyötä Venäjän kanssa, että tällaiselta vältyttäisiin tulevaisuudessa. (15 & 17) Venäjän ongelmat ja ailahtelevaisuus esitetään teksteissä syinä, joiden takia yhteistyötä on tärkeä edistää. Pohjoisen ulottuvuuden nähdään voivan tulevaisuudessa tuoda apua suhteiden hoitamiseen. (12) Vaikka Venäjä näyttyy hankalana yhteistyökumppanina, sen sitouttaminen toimintaan on nähty tärkeänä.

Vuonna 1999 kolumnissa maalailaan Venäjän tilannetta ja tulevaisuutta. Presidentti Boris Jeltsinin mahdollinen tuleva väistyminen aiheutti spekulatioita seuraajasta. Venäjän talousromahdus elokuussa ja Venäjän omistamat ydinaseet osoittavat maan arvaamattomuutta, johon on syytä puuttua ennen kuin jotain tapahtuu. (12) Viittaukset tulevaisuuden epävarmuuteen tuovat esille yhteisen toiminnan tärkeyttä.

Venäjä on liittynyt oleellisesti pohjoisen ulottuvuuden tavoitteisiin alusta asti (2). Yhteistyö Venäjän kanssa edistää pyrkimystä yhtenäisempään alueeseen. Aineistossa nousee esille Suomen ja Venäjän rajan elintasokuilu (13 & 3). Pohjoisen ulottuvuuden pyrkimykset saavuttaa vakaa alue kulminoituvat kysymykseen Venäjän saamisesta mukaan. Kun puhutaan pohjoisen ulottuvuuden alueen kulttuuri- ja elintaseroista, ajatukset kääntyvät väistämättä Venäjälle. Valtaosa hankkeista on alusta asti keskittynyt Venäjän alueelle.

Teksteissä korostetaan myös Venäjän ja EU:n naapuruutta (17). Naapuruuden korostaminen on tärkeää Suomelle, joka pyrkii identifioitumaan Venäjän asiantuntijana. Pitkän maarajan ja yhteisen menneisyyden takia Suomi voi sanoa olevansa asiantuntijana Venäjän suhteen. Mahdollisuus vaikuttaa EU:n Venäjän-suhteisiin on Suomen vahvuus. (9) Historian ja maantieteellisen sijaintinsa avulla Suomi pyrkii perustelemaan asiantuntijarooliaan. Teksteissä ei kuitenkaan puhuta erityisesti Suomen ja Venäjän vaan EU:n ja Venäjän suhteista.

Venäjän rooli lisääntyy pohjoisen ulottuvuuden politiikan edetessä, kun se otetaan mukaan tasavertaiseksi kumppaniksi pelkän toiminnan kohteen sijaan (29). Venäjän vahvasta roolista läpi hankkeen kuitenkin kertoo se, että sen määrittely on ollut alusta asti politiikan ”pääsuunta” (21). Venäjän ja EU:n yhteinen raja tuodaan keskusteluun pohjoisen ulottuvuuden mukaan jo aineiston varhaisimmissa kirjoituksissa (2).

Suomen ja Venäjän läheisyyttä ei kuitenkaan korosteta samalla tavalla kuin läheisyyttä Viroon (21 & 29). Venäjä ei näyttäyty Viron lailla Suomelle erityisen läheisenä maana (Hagen 2003, 492). Venäjän ja Suomen naapuruussuhteista puhutaan kuin välttämättömänä pahana. Tshetshenian sodan synkentämissä tunnelmissa tekstissä vuodelta 1999 määritellään, että Venäjä on EU:n tärkeä yhteistyökumppani ja ”Suomelle rajanaapurina Venäjä on vielä tärkeämpi kuin muille”. (17)

Venäjä näyttäytyy teksteissä hankalana ja vastentahtoisena yhteistyökumppanina, joka olisi kuitenkin tärkeä saada osallistumaan hankkeisiin. Venäjä esiintyy aineistoissa myös osittain toiminnan kohteena. Venäjän toiminta nyt ja myös menneisyydessä tuodaan esiin perusteena edistää pohjoista ulottuvuutta. Neuvostoliiton aikana syntyneiden ydinjäteongelmien ratkaiseminen on yksi

pohjoisen ulottuvuuden tavoitteista (28). Retoriikka vetoaa historiaan (Lehti 2003a, 112–113). Venäjän ja pohjoisen ulottuvuuden alueen nykyisyys esitetään menneisyyden kautta.

Retoriset valinnat luovat kuvaa Venäjästä hankalana naapurina ja tarpeesta parantaa suhteita Venäjään. Keskustelussa pyritään asemoimaan toimijoita (Hajer 1995, 53). Venäjä saama rooli pohjoisessa ulottuvuudessa on hankala naapuri, jonka kanssa on pakko yrittää tulla toimeen. Tarinalinja, joka korostaa Venäjän ja EU:n naapuruuutta, saa tukea näistä valinnoista.

Myös muiden valtioiden rooleja hankkeessa sivutaan aineistossa. Aineistossa tuodaan pohjoisen ulottuvuuden tavoitteena esiin, että Baltian maat haluttiin EU-jäseniksi pääsy mahdollisimman nopeasti (2). Baltian maiden jäsenyyden nähtiin vahvistavan Suomenkin asemaa, sillä niiden jäsenyys tuo lisää painoarvoa pohjoiselle Euroopalle. Pohjoinen ulottuvuus liitetään Baltian maiden ja Puolan EU-jäsenyyden prosessin vauhdittamiseen (16). Latviassa todetaan olevan oikeus nähdä pohjoinen ulottuvuus EU:n laajentumispolitiikan osana (13). Euroopan itä-länsijako on vahvasti olemassa ja jako pohjoiseen ja etelään jää usein sen varjoon (Hagen 2003, 509). Pohjoinen ulottuvuus kuitenkin näyttäytyy pohjoisen korostajana. Tämä tukee tarinalinjaa pohjoisuuden erityisyydestä.

Viroa ja muita Baltian maita käsitellään teksteissä ensin tulevana ja myöhemmin uusina EU-jäseninä ja myös EU-maista Suomen lisäksi ainoana Venäjän rajanaapureina. EU-jäsenyys esiintyy aineistossa metaforana, jolla kuvataan eurooppalaisuutta. Valtion liittyessä Euroopan unioniin se hyväksytään eurooppalaiseksi maaksi, joka kuuluu Eurooppaan niin maantieteellisen sijaintinsa takia kuin arvoiltaan. Myös itä-länsijako näyttäytyy metaforana, jonka kautta Eurooppa jaetaan kahtia paitsi maantieteellisesti myös mielikuvien osalta. toista puolta määrittää metafora idästä ja toista metafora lännestä. Metaforan tehtävä on yksinkertaistaa, korostaa, tiivistää ja vedota. (Hajer 2009, 61) Baltian maiden liittyminen EU:hun tuo ne osaksi Eurooppaa ja länttä niin henkisesti kuin maantieteellisesti.

Suomen ja Viron ulkoministerien yhteisissä kirjoituksissa nousee esille maiden yhteneväisyyksien korostaminen. (21 & 29) Yhteisiä asioita esiin tuomalla voidaan korostaa mielikuvaa maiden läheisyydestä (Hagen 2003, 492). Viro sekä kritisoi että puoltaa pohjoista ulottuvuutta (32, 31, 29 & 21). Aineiston perusteella saa kuvan, että Baltian maita ja erityisesti Viroa pidetään Suomen kannalta tärkeinä kumppaneina. Suomen ja Baltian maiden esittäminen samanmielisinä kumppaneina ja maiden yhtenäisyyden korostaminen tukee tarinalinjaa maiden yhtenäisyydestä.

Ruotsi oli valinnut Itämeren alueen yhteistyön yhdeksi ulkopolitiikkansa painopistealueeksi ja Suomi onnistui varastamaan aloitteen pohjoisen ulottuvuuden ideallaan. EU:n ulkopuolelle jääneet pohjoismaatkin havaitsivat pohjoisen ulottuvuuden tarjoavan niille yhteistyökanavan. (13) Tämä korostaa sitä, että Suomen lisäksi muutkin maat ovat kiinnostuneita pohjoisen ulottuvuuden politiikasta.

Tanska on ollut omalla EU-puheenjohtajuuskaudellaan aktiivinen, ja sillä on oma arktisen ikkunan käsitteensä, joka toisi Grönlannin mukaan toimintaan. Myös Ruotsi on ollut omalla EU-puheenjohtajuuskaudellaan aktiivinen mutta se on silti lähinnä kiinnostunut Baltiasta eikä niinkään arktisesta yhteistyöstä. (23) Ruotsin todetaan olevan Suomen kanssa vaarassa syrjäytyä muusta Euroopasta. Suomea ja Ruotsia yhdistää se, että ne eivät kuulu eivätkä ole myöskään liittymässä Natoon niin kuin monet muut EU-maat. (24) Teksteissä tuodaan esille, että Suomen on pidettävä pohjoisen ulottuvuuden lippua korkealla, koska kukaan muu ei sitä tee. Tekstin mukaan hankkeen voi silti nähdä olevan on tärkeä myös muiden kannalta. (30) Suomen roolia aloitteentekijänä korostetaan, mutta toisaalta muita toimijoita kaivataan mukaan. Muut valtiot esitetään kiinnostuneina hankkeesta, mutta ne eivät osoita sitä kohtaan yhtä paljon mielenkiintoa kuin Suomi.

Yksittäisten toimijoiden joukosta ei erotu Suomen lisäksi kovinkaan monta yhtä aktiivista ja kiinnostunutta toimijaa. Suomi näyttäytyy tärkeimpänä toimijana, joka on edistänyt pohjoisen ulottuvuuden politiikkaa. Suomi on ollut aktiivinen toimija, mutta Suomen roolia aineistossa korostaa entisestään se, aineisto koostuu suomalaisen sanomalehden artikkeleista. Teksteissä Suomi profiloidaan selkeästi tärkeimmäksi yksittäiseksi valtioksi, joka on edistänyt pohjoista ulottuvuutta. Suomen lisäksi muille osallistujamaille ei anneta kovin tärkeää roolia lehden kirjoituksissa. Suomi myös pyrkii saamaan myös muita toimijoita kiinnostumaan hankkeesta. Muiden valtioiden saama vähäinen huomio korostaa Suomea vahvana toimijana pohjoisessa ja tarinalinjaa Suomen aseman vahvistumisesta.

Valtioiden lisäksi muiksi tärkeiksi toimijoiksi nimetään pohjoisen alueneuvostot: Itämeren valtioidenneuvosto, Arktinen neuvosto, Barentsin euroarktinen neuvosto, Baltian ministerineuvosto sekä Pohjoismaiden ministerineuvosto ja kansainväliset rahoituslaitokset. (13 & 29) Näitä toimijoita ei tuoda erityisen paljon esille eikä niiden tehtäviä eritellä.

Myös EU tuodaan esille pohjoisen ulottuvuuden toimijana. EU:n osalta teksteissä otetaan esille EU:n eri toimielimiä, lähinnä huippukokous ja komissio. Esille tuodaan, että komissiossa pohjoisen ulottuvuuden asioista hoitaa yksi ainoa italialainen virkamies. (23) Myös Euroopan parlamentin suomalaiset jäsenet kirjoittavat aiheesta ja heidän kommenttejaan nostetaan teksteissä esille (25 &

26). Pohjoisen ulottuvuuden politiikkaa edistetään EU:n huippukokouksissa (esim. 14 & 30). EU ei aineiston mukaan ole itse aktiivisesti edistä hanketta, vaan Suomi on ollut tuomassa pohjoista ulottuvuutta EU:n toimintaan.

Hankkeen määrittely koko EU:ta koskevaksi lisää sen merkitystä, kun kyseessä ei ole vain yhden pienen maan oma hanke. ”Alueen tilanteen hoitamisella on selvä yleiseurooppalainen ulottuvuus, joten EU:n valjastaminen työhön on yhtä hyvin unionin kuin kaikkien muidenkin edun mukaista (2).” Aineistossa todetaan myös yhteistyön pohjoisen ulottuvuuden alueella lisäävän koko EU-alueen arvoa (22). Hankkeen tavoitteeksi määritellään myös yhteistyön ja vakauden edistäminen Pohjois-Euroopassa, lähialueilla ja koko Euroopassa (33).

Pohjoisesta ulottuvuudesta puhutaan koko EU:n eikä vain sen pohjoisten osien projektina. EU:n toimielimien pitäminen esillä tukee tarinalinjaa pohjoisesta ulottuvuudesta EU:n yhteisenä hankkeena. EU esitetään oleellisena osana pohjoista ulottuvuutta. EU:n mukanaoloa hankkeessa pidetään tärkeänä. Hankkeen etuja koko Unionille myös korostetaan. Pohjoinen ulottuvuus ei kuitenkaan ole pelkästään EU:n sisäistä toimintaa vaan sen oleellinen piirre on suuntautuminen EU:n rajojen ulkopuolelle.

Vaikka pohjoinen ulottuvuus määritellään usein koko EU:n yhteiseksi hankkeeksi, hankkeen ei nähdä kiinnostavan kaikkia EU-maita samalla tavalla. Eräässä kirjoituksessa kuvataan, että pohjoinen ulottuvuus ei tule olemaan oleellinen teema Portugalin puheenjohtajuuskaudella, vaan katse kääntyy silloin etelään (34). Tämän voi nähdä vievän pohjaa tarinalinjalta pohjoisesta ulottuvuudesta koko EU:n yhteisenä hankkeena. Monissa teksteissä kuitenkin peräänkuulutetaan muitakin EU-maita mukaan yhteiseen hankkeeseen.

5.2.5 Suomi ja pohjoinen ulottuvuus

Teksteissä esitetään syitä sille, miksi Suomen on ollut tärkeä ajaa pohjoista ulottuvuutta. Suomi ja Suomen omat intressit liittyvät kiinteästi pohjoiseen ulottuvuuteen. Pohjoinen ulottuvuus edistää Suomelle tärkeitä asioita.

Tekstit tuovat pohjoisen ulottuvuuden erityisesti esiin Suomen Venäjän suhteiden välineenä. Venäjän suhteiden hoitaminen voidaan nähdä myös hyvin läheisessä yhteydessä Suomen poliittisiin pyrkimyksiin. Pohjoinen ulottuvuus on Venäjän ja EU:n kohtaamisalue (2). Suomi pyrkii toimimaan välittäjänä EU:n ja Venäjän välillä. Pohjoinen ulottuvuus on osa tätä toimintaa (20).

Oleellista tässä yhteydessä on, että ei puhuta Suomen ja Venäjän rajasta vaan EU:n ja Venäjän. Pohjoisen ulottuvuuden kautta Suomi voi hoitaa Venäjän suhteitaan osana EU:ta. Toimimalla osana EU:ta Suomi myös saa lisää vaikutusvaltaa suhteessa Venäjään.

Aineiston teksteissä käydään keskustelua siitä, missä määrin pohjoisessa ulottuudessa on kyse EU:n tai Suomen Venäjän suhteiden hoitamisesta. Mielipiteitä esitetään käytännön puolesta ja vastaan. Eräissä tekstissä peräänkuulutetaan Venäjän ja Suomen yhteistyön liittämistä selkeämmin pohjoisen ulottuvuuden politiikkaan. Samassa yhteydessä myös korostetaan sitä, että pohjoisen ulottuvuuden pääsuunta on alusta asti ollut Venäjä. (23) Pohjoiseen ulottuvuuteen erikoistuneen Ulkopoliittisen instituution tutkijan Hiski Haukkalan tekstissä myös pohditaan, onko Suomella omaa Venäjän politiikkaa vai hoitaako se idänsuhteensa pelkästään EU:n ja pohjoisen ulottuvuuden kautta. (20) Toinen kirjoitus kritisoi, että Suomen hellimä pohjoinen ulottuvuus on painottunut liiaksi EU:n idänsuhteiden välineeksi (32).

Pohjoisen ulottuvuuden liika painottuminen Suomen ja Venäjän suhteisiin nähdään kuitenkin negatiivisena asiana, jota pyritään välttämään. Eräs aineiston teksteistä vastaa Viron presidentin syytökseen idänsuhteiden liiasta korostumisesta. Syytöksen nähdään johtuvan siitä, että pohjoisen ulottuvuuden politiikka on EU:n ulkopoliitiikkaa eikä Viro sen takia voi jäseneksi liittyttyään kuulua sen kohdemailhin. Tekstissä toivotaan että presidentti ei näkisi pohjoista ulottuvuutta ”yhden jäsenvaltion kahdenvälisen suhteiden instrumenttina Venäjän suuntaan”. (32) Näin Suomi irtisanoutuu ajatuksesta, että pohjoinen ulottuvuus olisi pelkkä idänsuhteiden väline.

Kuten Heininen ym. (2000, 70) kuvaavat, pohjoisen ulottuvuuden aloitetta on kutsuttu myös uudenlaiseksi suomettumiseksi. Teksteissä esiintyvät kommentit ilmentävät hyvin tätä ajatusta. Aineistossa ei nähdä kuitenkaan Suomen panostusta yhteistyöhön Venäjän kanssa pelkästään huonona asiana. Aineistossa esimerkiksi myös peräänkuulutetaan, että Suomen otettava näkyvämpi rooli Pohjois-Venäjällä tehtävän tutkimuksen koordinoinnissa (8). Pohjoisuuden ulottuvuuden ja Venäjän suhteiden hoitamisen yhdistäminen tukee tarinalinjaa, joka korostaa naapuruutta Venäjän kanssa. Kritiikki, jossa pohjoista ulottuvuutta nimitetään Suomen idän politiikaksi, vie samalla kuitenkin pohjaa tarinalinjalta pohjoisesta ulottuvuudesta koko EU:n yhteisenä hankkeena.

Suomen kannalta oleellisena tavoitteena voidaan myös nähdä pohjoisen ulottuvuuden tehtävä huomion herättäjänä pohjoisilla alueilla. ”Suomalaisten ajatuksissa on laajan yhteistyörakenteen luominen Islannista Luoteis-Venäjälle ja Jäämereltä Itämeren eteläreunalle, jottei tämä maailmankolkka ajautuisi syrjäseuduksi (2).” Pohjoinen menettää merkitystään ilman pohjoista ulottuvuutta. Pohjoisen ulottuvuuden avulla merkitystä voidaan korostaa ja saada lisää huomiota

pohjoisen hankkeille. Suomi sijaitsee pohjoisessa ja siis syrjässä Euroopan keskeiseksi nähdyltälä alueilta. Teksteissä esiintyy paljon puhetta siitä, miten pohjoisen ulottuvuuden avulla voidaan saada lisää huomiota pohjoisille alueille ja siis myös Suomelle. Pohjoisen ulottuvuuden tehtävänä ja tavoitteena on siis myös osaltaan olla estämässä Suomen syrjäytymistä. Retorisena keinona syrjäytymispuhe painottaa tarinalinjaa maiden yhtenäisyydestä.

Teksteissä käsitellään myös pohjoisen ulottuvuuden vaikutuksia Suomen identiteettiin. Pohjoisella ulottuvuudella on vaikutusta myös Suomen imagoon. Suomesta kaavaillaan uutta sillanrakentajaa (9). Aineistossa myös todetaan, että ”[s]ateenkaarihallituksen pääministerin Paavo Lipposen tarmokkaat pyrkimykset päästä EU:n ”kovaan ytimeen” tai ”kaikkiin ytimiin” olivat joidenkin mielestä pikemminkin suuruudenhulluutta kuin pienen valtion järkevää politiikkaa”. Pohjoinen ulottuvuus nähdään tämän tavoitteen osana. (24) Suomi pyrkii hakemaan roolia aktiivisena ja rauhanomaisena toimijana. Suomen panosta pohjoisen ulottuvuuden aloitteessa korostetaan. Suomesta välittyy kuva aktiivisena maana, joka pyrkii yhdistämään aluetta ja toimimaan sillanrakentajana Venäjän ja EU:n välillä. Suomen esittäminen aktiivisena toimijana liittyy tarinalinjaan Suomen aseman vahvistamisesta. Toisaalta vuosien edetessä näyttää siltä, että Suomi ei pyrkimyksistään huolimatta ole onnistunut itselleen asettamassaan tehtävässä.

Helsingin vuoden 1999 puheenjohtajuuskautta kerrotaan kuvaillun luonnehdinnalla ”reunamaa EU:n ytimessä”. Suomen EU-jäsenyys oli jo lisännyt Suomen tunnettuutta ja puheenjohtajuuskausi käänsi huomion entistä enemmän pohjoiseen. (31) EU-puheenjohtajuuskausi 1999 oli Suomen tilaisuus pyrkiä nostamaan tunnettuuttaan ja asemoimaan itseään Euroopassa. Yhtenä johtavana teemana oli tuolloin pohjoinen ulottuvuus. Pohjoinen ulottuvuus näyttäytyy Suomen keinona tuoda itseään esille ja vahvistaa Suomen identiteettiä. Tämä näkökulma tukee tarinalinjaa Suomen aseman vahvistamisesta. Toisaalta vuoden 2006 puheenjohtajuuskaudella ei tekstin mukaan ollut samaa merkitystä, koska Suomi oli jo vakiinnuttanut asemaansa ja saavuttanut sen tunnettuuden, mikä puheenjohtajanaan on mahdollista saavuttaa. (31) Tämä toteamus vähentää pohjoisen ulottuvuuden merkitystä Suomen aseman vahvistajana ja kyseenalaistaa tarinalinjan.

Lisäksi välittyy kuva siitä, että Suomi on jäämässä alueiden väliinputoajaksi. Pohjoisen ulottuvuuden avulla se voi saada kumppaneita. Osana keskustelua EU:n itälaajentumisesta tekstissä kirjoitetaan, että pohjoisuus ei yhdistä uusia 2004 liittyneitä EU-jäseniä. Näin ollen Suomi on syrjäytymässä eteläisistä naapureistaan ja joutuu hakemaan hengenheimolaisia milloin mistäkin suunnasta. Suomelle ei löydy itsestään selvää viiteryhmää. Nato-jäsenyyden puuttuminen ja toisaalta euron liittyminen erottavat sitä muista pohjoismaista ja Itämeren rantavaltioista. (24)

Pohjoisen ulottuvuuden ajatuksen myyminen onnistuneesti toisi Suomelle kumppaneita. Suomen naapurimaat lännessä ja etelässä kuuluvat selkeämmin johonkin muuhun alueeseen ja saavat sen kautta kumppaneita. Pohjoinen ulottuvuus kattaa kaikki Suomen naapurit ja tuo esiin niiden yhteisiä etuja.

EU:n vuoden 2004 suurella laajentumisella nähtiin olevan kielteisiä vaikutuksia Suomen suhteelliseen vaikutusvaltaan EU:ssa. Suomen tulisi siis pyrkiä lisäämään vaikutusvaltaansa ja löytämään samanmielisiä kumppaneita EU:ssa. (24) Pohjoisen ulottuvuuden yhteistyön tiivistäminen edistää tästä näkökulmasta Suomen etuja. Suomen syrjäytymisen korostaminen ei yhdistä sitä muihin alueen maihin. Sen voi kuitenkin nähdä tarkoittavan sitä, että Suomen kannalta pitäisi hakemaan kumppaneita ja pyrkiä yhtenäistämään aluetta.

5.2.6 Pohjoisen ulottuvuuden alueen yhtenäistäminen

Pohjoiselle luodaan pohjoisen ulottuvuuden kautta uudenlaisia merkityksiä. Sen ei nähdä tarkoittavan ainoastaan syrjäistä sijaintia vaan pohjoisen erityisyyttä ja yhtenäisyyttä. Sanojen ja määritelmien sisällöt voivat muokkautua ajan kuluessa tarkoittamaan uusia asioita (Lehti 2003a, 112). Pohjoisuus yhdistää pohjoisen ulottuvuuden aluetta.

Käsitys pohjoisen ulottuvuuden alueen yhtenäisyydestä näyttäytyy ristiriitaisena aineistossa. Suurlähtettiläs Hannu Halinen nostaa tekstissään esille kysymyksen siitä, onko pohjoinen ulottuvuus itse asiassa pelkkä luettelo hankkeita vai maantieteellinen visio. Hänen mukaansa pohjoisen ulottuvuuden on mahdollista ”luoda dynaamiset puitteet vuoropuhelulle ja yhteistyölle”, mutta se vaatii sisällön selkiyttämistä sekä koordinaation ja tiedonkulun tehostamista. (22) Maantieteellisen yhtenäisyyden korostaminen luo pohjaa yhteistyölle, mutta paikoitellen saa kuvan, että perusteet maantieteelliseen yhtenäisyyteen ovat melko ohuet. Tässä valossa tarinalinja pohjoisen maantieteellisistä rajoista saa pintaansa säröjä.

Pohjoisen ulottuvuuden alue näyttäytyy aineistossa alueena, joka ei ole vielä yhtenäinen, mutta jolla voisi olla yhteisiä intressejä ja josta ilman yhteistyötä ja yhdentymistä voisi kehittyä ongelmallinen liian suurien erojen takia. Yhteisistä eduista puhuminen tuo yhtenäisyyttä.

Aineistosta on löydettävissä ajatus, että pohjoisen ulottuvuuden alue muodostaa itsenäisen kokonaisuuden, jonka eri osat kuitenkin elävät erilaisia vaiheita. Pohjoisen ulottuvuuden alkuvaiheessa Suomi ja Ruotsi ovat liittyneet EU:hun, Baltian maiden EU-jäsenyyshanke on vielä

kesken ja Venäjä hakee turvallisuuspoliittista yhteistyötä Baltian maiden sekä myös Suomen ja Ruotsin kanssa. Alueen tilaa kuvataan vakiintumattomaksi. (2) Pohjoinen ulottuvuus näyttäytyy ratkaisuna tilanteeseen.

Pohjoisen ulottuvuuden on tarkoitus tuoda alueelle yhtenäisyyttä, rauhaa ja vakautta. Ongelmana nähdään jyrkät erot kehityksessä sekä se, että osa alueen valtioista on EU-jäseniä ja osa ei ole. Hyvinvointi- ja elintasokuilut alueella häiritsevät yhteistyötä. Erityisesti Venäjä on investointiympäristönä riskialtis. Tilanteen parantaminen helpottaisi yhteistyötä. Yhtenäisyys ja epävakaiden alueiden vakauttaminen tuovat uusia mahdollisuuksia ja mahdollistavat potentiaalın hyödyntämisen. (3)

Pohjoisen ulottuvuuden ratkaisu on tuoda yhteistoimintaa koko alueelle. Aloitteen ajatuksena on yhteistyön edistäminen myös EU-maiden ja ulkopuolisten välillä. ”Pohjoisesta ulottuvuudesta on tulossa yhteinen nimittäjä laajalle yhteistyölle, joka vetää piiriinsä EU:n ulkopuoliset pohjoismaat, Baltian maat, Puolan ja luoteisen Venäjän arktisia alueita myöten.” (13) Yhteistoiminnan esitetään yhtenäisyyttä alueelle.

Alueen yhtenäistäminen ei ole yksinkertainen tavoite eikä se saa varauksetonta suosiota. Monet haluaisivat korostaa enemmän eroa EU-jäsenten ja ei-jäsenten välillä (17). Osassa teksteistä eroa jäsenten ja ei-jäsenten eroa korostetaan ja tuodaan esiin. Käsitystä yhtenäisestä alueesta on vaikea muodostaa, kun tekstit tuntuvat korostavan alueen maiden eroja. (16) Tämä kyseenalaistaa tarinalinjan pohjoisen ulottuvuuden maiden yhtenäisyydestä.

Mahdollisuus alueen yhtenäistymiseen näyttäytyy tulkinnanvaraisena myös, kun aineisto myös tuo esille eroja Pohjoismaihin tai Itämeren rannalla sijaitsevien maiden välillä. Suomi, Tanska ja Ruotsi ovat mukana EU:ssa, ja Suomi lisäksi Emussa. Suomi ja Ruotsi eivät ole liittymässä Natoon, ja Norja on Natossa mutta ei EU:ssa. Puola ja Baltian maat suuntautuvat etelään ja Natoon. (24) Aineiston mukaan myös alueen yhteistoimintaa olisi kehitettävä. Koordinaatiota ja tiedonkulkua alueen toimijoiden välillä parannettava, että toiminnasta saataisiin kaikki mahdollinen hyöty (22). Pohjoisella ulottuvuudella on mahdollisuus olla yhdistämässä alueen maita

Teksteissä luodaan kuvaa pohjoisen ulottuvuuden alueen mahdollisuuksista. Alueen maiden etu on osallistua pohjoiseen ulottuvuuteen (26). Globalisoituminen ja Euroopan yhdentymisen lisäävät tarvetta pohjoismaiselle yhteistyölle. Välimeren mailla ei kirjoituksen mukaan voi olettaa olevan yhtä paljon kiinnostusta Pohjois-Eurooppaan kuin sillä on omiin lähialueisiinsa. (19) Pohjoisen maiden tulisi siis itse kiinnostua yhteistyöstä ja pohjoisen esille tuomisesta.

Aineiston teksteissä korostetaan eri tavoin pohjoisen alueen yhtenäisyyttä ja syitä pyrkiä edistämään sitä. Alueen yhtenäisyyden esilletuominen saa yhteistyön näyttäytymään tarpeellisena. EU-jäsenyys yhdistää teksteissä kaikkia EU-jäsenmaita. Suomelle nähdään kuitenkin tarpeelliseksi hakea lähimmistä maista yhteistyökumppaneita, joilla on enemmän yhdistäviä tekijöitä (24).

Alueen sisäistä yhtenäisyyttä voidaan korostaa ottamalla esille yhteneväisyyksiä muiden maiden kanssa. Tämä lisää pohjoisen ulottuvuuden ajamien tavoitteiden merkitystä. Erityisesti Viro nousee teksteissä esiin Suomen samanmielisenä kumppanina. Myös Suomen ja Ruotsin yhtenäisyyttä korostetaan puhumalla niiden samanaikaisesta liittymisestä Euroopan unioniin (1). Tuomalla esille maiden yhteneväisyyksiä voidaan korostaa läheisyyttä niiden kanssa. Maat voidaan määritellä läheisiksi sen mukaan, mikä näyttää omien intressien valossa toivottavimmalta. (Hagen 2003, 492).

Viron ja Suomen ulkoministerien yhteiset kirjoitukset pyrkivät vakuuttamaan lukijan maiden välisestä yhtenäisyydestä (21 & 29). Tekstien mukaan Viron EU-jäsenyys tulee entisestään lähentämään maita. Pohjoinen ulottuvuus viritteli yhteistyötä Baltian maiden kanssa jo ennen niiden EU-jäsenyyttä. (13) Pohjoinen ulottuvuus mainitaan usein itälaajentumisen yhteydessä.

Pohjoinen ulottuvuus mahdollistaa maiden välistä yhteistyötä. Maat voivat toteuttaa kokemaansa yhteisyyttä ja tavoitella yhteisiä päämääriään. Historian oikusta maat ovat toimineet erillään, mutta Viron liittyminen Euroopan unioniin mahdollistaa aiempaa tiiviimmän yhteistyön. (21) Yhteinen menneisyys yhdistää maita. Nykyisyys esitetään johdonmukaisena jatkona historialle (Lehti 2003a, 112–113).

Ulkoministerit Urmas Paet ja Erkki Tuomioja kirjoittavat, että pohjoinen ulottuvuus toteuttaa ”projekteja, jotka tärkeitä Virolle ja Suomelle, koko muulle EU:lle ja Venäjälle.” (29) Toisessa tekstissä myös tuodaan esille, että Vironkin mielestä Suomen tärkeänä pitämä EU:n ja Venäjän yhteistyö on oleellista (21). Tässäkin yhteydessä koettu läheisyys nousee maantiellistä oleellisempaan osaan (Hagen 2003, 492). Valtiot ovat tilallisia määritelmiä, jotka nähdään hyvin vakiintuneina. Osoittamalla yhteneväisyyksiä valtioiden välille voidaan pyrkiä vakiinnuttamaan valtioiden yhteisyyttä.

Puhuminen lähialueista voidaan nähdä geopoliittisena retoriikkana. Puhumalla Venäjästä tai muista pohjoisen ulottuvuuden toiminta-alueeseen kuuluvista alueista lähialueina pohjoisen ulottuvuuden aiheita voidaan tuoda lähemmäs. Ongelmat näyttäytyvät yhteisinä ja niiden hoitaminenkin on näin ollen alueen maiden yhteinen asia. Lähialuepuhe liittyy tarinalinjaan maiden yhtenäisyydestä.

Myös Itämeri esiintyy aineistossa pohjoisen ulottuvuuden valtioita yhdistävänä tekijänä. Aineistossa korostetaan, että Itämeri on EU:n ainoa sisämeri (32 & 36). Pohjoinen ulottuvuus ei kuitenkaan liity pelkästään Itämereen. Kirjoitusten mukaan Itämeri on kuitenkin EU:n sisämerenä EU:n yhteinen ongelma. (3,7,16 & 30) Itämeren yhteisyyttä korostamalla sidotaan Suomea ja muita pohjoismaita Manner-Eurooppaan. Meri ei olekaan ”tyhjä” alue, joka erottaa manneralueet toisistaan vaan niitä yhdistävä tekijä, koska se asettaa yhteisiä tavoitteita Itämeren rantavaltiolle. Pohjoinen ulottuvuus yhdistää Itämeren rantavaltiota kattavasti ja antaa puitteet yhteiselle toiminnalle Itämeren hyväksi. Puhuminen Itämerestä EU:n sisämerenä myös tekee Itämeren suojelemisesta koko EU:n asian ja vahvistaa myös tarinalinjaa maiden yhtenäisyydestä.

Perimmäisenä syynä pohjoisen ulottuvuuden olemassa ololle esitetään teksteissä alueen yhteiset ongelmat ja mahdollisuudet. Alueen heikkoudet pyritään teksteissä tuomaan esille yhteisinä ongelmina, joiden ratkaisukin siten on yhteinen ongelma. Ajatuksena on, että alueella on yhteisiä ongelmia, jotka vaativat yhteistyötä.

EU:n pohjoisilla jäsenmailla on paljon yhteisiä kiinnostuksen kohteita kuten Itämeren suojeleminen, tarttuvien tautien vastainen ja muu yhteistyö Venäjän kanssa (19). Teksteissä tuodaan esille alueen ympäristöongelmat, Luoteis-Venäjän ympäristön suojeleminen, ydinturvallisuus, energiahuolto, infrastruktuurin kehittäminen ja hyödyntämättömien luonnonvarojen käyttöönotto. Yhteiset ongelmat ovat syy tehdä yhteistyötä. Ongelmien ratkaisemiseksi osapuolien on otettava yhteisiä tavoitteita ja pyrittävä yhdessä ratkaisemaan ongelmat.

Myös huoli alueen jäämisestä syrjään on yhteinen ongelma, johon voidaan hakea ratkaisua toimimalla yhdessä (31 & 29). Ajatuksena, on että voimat kannattaa yhdistää, sillä siten saadaan suurin hyöty. Luoteis-Venäjän lisäksi ongelma-alueena teksteissä korostetaan myös erityisesti Itämeren aluetta. Selkein pohjoisen ulottuvuuden saavutus liittyy Itämeren ongelmiin. Pietarin jätevedenpuhdistamo mainitaan useissa teksteissä esimerkkinä hankkeen saavutuksista (37). Näiden pohjoisen ulottuvuuden maille yhteisten ongelmien esille tuominen korostaa tarinalinjaa maiden yhtenäisyydestä.

Kirjoituksissa annetaan kuva, että pohjoisilla alueilla on hyödyntämättömiä mahdollisuuksia, joten tiiviimpi yhteistyö on kannattavaa näiden hyödyntämiseksi. Aineistossa tuodaan esille muun muassa Barentsin alueen mahdollisuudet (3). Itämeren alueen kehitys ollut erittäin hyvää, mutta alueella on silti käyttämättömiä voimavaroja, jotka voitaisiin hyödyntää yhteistyön avulla (21). Myös alueen mahdollisuuksien korostaminen tukee maiden yhtenäisyyden tarinalinjaa.

Myös ulkomaankaupan edistäminen tuodaan esille aineistossa pohjoisen ulottuvuuden tehtävänä. EU on jo nyt Venäjän suurin kauppakumppani ja Venäjän taloudellinen merkitys tulee korostumaan entisestään tulevaisuudessa. Liikenne- ja logistiikkarakenteet EU:n ja Venäjän välillä ovat kuitenkin riittämättömät. Sen takia on tärkeää panostaa pohjoisen ulottuvuuden liikenne- ja logistiikkahankkeeseen. (27) EU-mailla on yhteistä intressiä panostaa kaupankäynnin sujuvoittamiseen Venäjän suuntaan.

Pohjoisesta ulottuvuudesta puhutaan teksteissä myös rajat ylittävänä yhteistyönä. Pohjoinen ulottuvuus perustuu pohjimmiltaan ajatukseen tehdä yhteistyötä alueella, joka on hajanainen ja jota voi olla vaikea nähdä tavoittelemassa samoja päämääriä.

Yhtenä oleellisena rajana, jonka pohjoisen ulottuvuuden voi nähdä ylittävän, on kuuluminen Euroopan unioniin. Pohjoisen ulottuvuuden aluetta ei ole määritelty EU-jäsenyyden perusteella vaan siinä on mukana sekä EU-jäseniä että ulkopuolisia. (16) Pohjoisen ulottuvuuden kautta toteutetaan hankkeita EU:n raja-alueilla. Rajojen ylittämisestä puhuminen korostaa pohjoisen ulottuvuuden hajanaista aluetta yhdistävää luonnetta. Pohjoinen ulottuvuus esitetään toimijoita EU:n rajojen yli yhdistävänä. Tämä vahvistaa tarinalinjaa pohjoisen erityisyydestä. Teksteissä usein kuitenkin erotellaan EU-jäsenet ja ulkopuoliset, minkä voi nähdä alueen yhtenäisyyttä hajottavana tekijänä.

Itämeri-yhteistyön ei nähty enää vastaavan tarpeita vaan yhteistyöaluetta laajennettiin. Erityistä oli ottaa myös Venäjä mukaan yhteistyöhön. Hanke avasi mahdollisuuden myös muille EU:n ulkopuolisille maille kuten Norjalle ja Islannille tehdä yhteistyötä. (13) Pohjoisen ulottuvuuden rajat ovat melko häilyvät eikä se sido ketään toimintaan kovin tiiviisti. Sen tavoitteena on kuitenkin ollut mahdollistaa yhteistyön tahoille, joita erottavat monet rajat.

Idän ja lännen yhteistyön voi nähdä myös omalta osaltaan vanhoja rajoja rikkovana. Pohjoinen ulottuvuus voidaan liittää myös EU:n itälaajentumisen tukemiseen (13). Pohjoisen ulottuvuuden politiikkaan liittyy ajatus kylmän sodan kahtiajaon purkamisesta. Kahtiajako elää vieläkin Euroopassa kylmän sodan päättymisestä huolimatta (Hagen 2003, 509). Itä ja länsi voidaan ymmärtää metaforina, jotka kuvaavat mielikuvia eri Euroopan osista. Pohjoisen ulottuvuuden voidaan nähdä korostavan pohjoista aluetta kuvaavana ja sitä yhdistävänä metaforana. Metaforan kautta voidaan luoda uusia sosiaalisia todellisuuksia (Lakoff & Johnson 1980, 112). Pohjoinen ulottuvuus rikkoo itä-länsijakoa toimimalla sen yli ja tuomalla esille pohjoisen maita yhdistäviä tekijöitä. Pohjoisen ulottuvuuden itä-länsijaon ylittäminen ja itälaajentumisen edistäminen tukee

tarinalinjaa pohjoisesta ulottuvuudesta alueen yhteisten ongelmien hoitajana. Kahtiajaon lieventäminen liittyy myös tavoitteeseen rauhan ja vakauden alueesta.

Pohjoisen ulottuvuuden yhdistäminen ajatukseen rauhan ja vakauden alueesta ei ole uusi näkemys, ja sillä yhteydet pohjoisen ulottuvuuden historiaan. Presidentti Gorbatshev nosti jo 80-luvulla esiin puheessaan ajatuksen pohjoisesta rauhan vyöhykkeenä (Heikkilä 2006, 11–13). Rajojen ylittäminen ja yhdessä toimiminen tuo hyötyä toimijoille. ”Pohjoinen ulottuvuus kasvattaa sisältöään lähinaapureiden yhteistyön ja dialogin syventyessä” (22) Yhteistyö eri osapuolia yhteen. Tavoitteena on alueen yhtenäistyminen ja yhteisten tavoitteiden asettaminen. Alueen rauha ja vakaus toimii pohjana yhteistyölle (21). Yhtenäistyminen näyttäytyy tärkeänä pyrkimyksenä ja sen nähdään vaikuttavan monelta alueen tulevaisuuteen.

5.2.7 Pohjoinen ulottuvuus ja viitteet muihin alueellisen yhteistyön hankkeisiin

Aineiston artikkelit tekevät useissa yhteyksissä viittauksia muihin alueellisen yhteistyön hankkeisiin sekä alueen historiaan. Pohjoinen ulottuvuus ei ole ensimmäinen tai ainut yhteistyöhanke alueellaan ja se myös pyritään sitomaan alueen historiaan ja muihin vakiintuneempiin hankkeisiin.

Teksteissä on viitteitä alueen historiaan ja erityisesti kylmän sodan aikaan. Suomen ja Viron ulkoministerit kirjoittavat, että vapauden ja demokratian voittaminen Itämeren alueella lisäsi yhteistyötä maiden välillä. Suomi ja Viro haluavat hyödyntää avautuneet uudet mahdollisuudet (21). Tekstistä välittyy ajatus siitä, miten kylmän sodan päättymisen laukaisi tapahtumaketjun, joka on tuonut alueen tähän pisteeseen. Alueen historian tuominen esiin painottaa pohjoisen ulottuvuuden työn tärkeyttä. Hanke tähtää parantamaan tilannetta entiseen verrattuna. Viittaamalla historiaan voidaan tuoda uudet asiat esille ikään kuin jatkumona aiemmille tapahtumille. Historiasta voidaan myös ottaa esille asioita, jotka hyödyttävät pyrkimyksiä ja vastaavasti häivyttää asioita, jotka eivät sovi kuvaan. (Lehti 2003a, 112–113)

Tekstissä pohjoisen ulottuvuuden ympäristönsuojelunhankkeiden kerrotaan siivoavan Neuvostoliiton aikaisia ydinjätteitä (30). Pohjoisen ulottuvuuden tehtävänä näyttäytyy Neuvostoliiton jättämien jälkien korjaaminen alueella niin ympäristökysymysten kuin vakauden ja yhteistyön edistämisen saralla. Erot alueen elintasossa juontavat juurensa Neuvostoliiton ajoilta. Nämä viitteet korostavat tarinalinjaa alueen yhteisten ongelmien hoitamisesta.

Menneisyyden lisäksi kirjoituksissa on viitteitä alueen mahdolliseen tulevaisuuteen. Tshetshenian sota nostaa pintaan Venäjän ailahtelevaisen luoteen. Tekstissä korostetaan, että sota pitäisi nähdä erityisesti syynä edistää yhteistyötä Venäjän kanssa, että tällaista ei tapahtuisi tulevaisuudessa. Samalla kuitenkin myönnetään, että tällä hetkellä sota kuitenkin vaikeuttaa yhteistyötä, koska Venäjä ei näyttäydä varteenotettavana yhteistyökumppanina. (17) Tulevaisuuden kannalta pohjoisen ulottuvuuden kautta tehtävä yhteistyö voisi osaltaan olla vähentämässä vastaavan tilanteen syntymistä.

Uhkakuvien lisäksi alueen hyödyntämättömät mahdollisuudet näyttäytyvät myös tulevaisuuden visioina pohjoisen ulottuvuuden alueella. ”Kasvava kansainvälinen kiinnostus perustuu pohjoisen Euraasian avautumiseen länsimaisille tutkijoille, alueen luonnonvarojen, öljyn ja kaasun, hyödyntämiseen sekä arktisen alueen avainasemaan ympäristömuutosten tutkimuksessa.” (8) Pohjoisella ulottuvuudella voi nähdä olevan mahdollisuuksia edistää tutkimusta alueella.

Teksteissä on lisäksi viitteitä muuhun alueelliseen yhteistyöhön. Aineistossa nousee esille monia erilaisia vertailuja ja rinnastuksia, jotka kertovat siitä, minkälaisena pohjoisen ulottuvuuden merkitys nähdään. Pohjoista ulottuvuutta verrataan toisaalta EU:n muihin raja-alueisiin Välimeren ulottuvuuteen ja itäiseen ulottuvuuteen, ja toisaalta se rinnastetaan samalla alueella toimiviin muihin hankkeisiin kuten Itämeri-strategiaan ja pohjoismaiseen yhteistyöhön.

Aineistossa esitetään, että pohjoisen ulottuvuuden on taisteltava paikasta muiden alueellisten hankkeiden, kuten välimeren ja itäisen ulottuvuuden, kanssa (23). Ajatuksena on, että jonkin EU:n osan korostaminen vie huomiota muilta. Pelkona myös on, että pohjoinen on se, jolla ei ole muihin nähden tarpeeksi painoarvoa tai tarjottavaa.

Muut alueellisen yhteistyön hankkeet voivat näyttäytyä uhkina, jotka voivat vähentää huomiota pohjoiselta ulottuvuudelta. Aineistossa kirjoitetaan esimerkiksi, että pohjoisen ulottuvuuden on taisteltava paikasta Välimeren ulottuvuuden ja uuden nousevan itäisen ulottuvuuden kanssa (23). Toisaalla esitetään, että pohjoinen ulottuvuus on melko tuntematon käsite muualla Euroopassa, mutta itäisellä ulottuvuudella selkeä merkitys EU:n voimakkaan itälaajentumisen seurauksena. Baltian maatkin pitävät tärkeämpänä itälaajenemisen jatkamista kuin yhteistyötä Pohjoismaiden kanssa. (35) Itäinen ulottuvuus näyttäytyy erityisesti uutena haastajana, jonka jalkoihin pohjoisella ulottuvuudella on uhkana jäädä. Rinnastus itäiseen ulottuvuuteen pohjoisen ulottuvuuden haastajana tuo esiin tarvetta kiinnittää huomiota pohjoiseen. Se nostaa esille pohjoisen syrjäytymisvaaran pohjoisen maiden yhteisenä ongelmana ja vahvistaa näin tarinalinjaa maiden yhtenäisyydestä.

Toisia hankkeita käytetään myös esimerkkeinä, joista voitaisiin ottaa mallia. Suomen haasteena saada pohjoiselle ulottuvuudelle samanlainen legitiimi asema kuin eteläisellä ulottuvuudella jo on (3). Välimeren ulottuvuudella omat Meda-rahoitus ja pohjoisen ulottuvuuden rahoitusta etsitään sieltä täältä (25). Toiset hankkeet esitetään näin suuntana, johon pohjoisen ulottuvuuden pitäisi kehittyä.

Samassa yhteydessä voidaan sekä korostaa pohjoisen merkitystä että rinnastaa se vakiintuneempaan hankkeeseen. Eräässä aineiston tekstissä todetaan, että tarvetta erityiselle itäiselle ulottuvuudelle ei ole, mutta EU:ssa pitäisi sen sijaan olla sekä pohjoinen että eteläinen ulottuvuus, jotka molemmat toimivat myös maantieteellisen Euroopan ulkopuolella (26). Pohjoinen ulottuvuus nähdään myös vastapainona EU:n etelälle (2). Teksteissä korostuu pohjoiseen liittyvät erityispiirteet, joihin pitäisi kiinnittää huomiota. Tämä vahvistaa tarinalinjaa pohjoisuuden erityisyydestä.

Aineistosta käy ilmi, että eri mailla on pohjoisen ulottuvuuden alueella omat hankkeensa. Alueen muita yhteistyöhankkeita ovat pohjoismainen yhteistyö, Pohjoismaiden neuvosto, Itämeren neuvosto ja Barentsin neuvosto. Pohjoinen ulottuvuus esitetään nimenomaan Suomen aloitteesta syntyneenä. Muihin alueen hankkeisiin verrattuna uutta on EU:n tuominen mukaan toimintaan alueella. (5) Tämä tuo esille sen, että pohjoisella ulottuvuudella voi olla tarvetta osoittaa tarpeellisuutensa alueella, jolla toimii muitakin yhteistyöhankkeita.

Aineistossa korostetaan pohjoisen ulottuvuuden erityisyyttä. Eräässä aineiston tekstissä ilmaistaan, että pohjoismainen yhteistyö ei enää riitä vaan yhteistyötä on tehtävä laajemmalla alueella (2). Pohjoisen ulottuvuus asetetaan tällä tavalla aiemman yhteistyön jatkajaksi muuttuneessa tilanteessa. Toisessa tekstissä kuvaillaan pohjoismaisen yhteistyön pitkiä perinteitä. Pohjoismaiden neuvoston lisäksi on perustettu Pohjoismaiden ministerineuvosto ja monia yhteispohjoismaisia laitoksia. Kirjoituksen mukaan pohjoismaisen yhteistyöllä on ollut monia käytännön saavutuksia kuten Joutsenmerkki. Pohjoismaiden kansalaiset liikkuvat myös paljon pohjoismaasta toiseen. Tekstissä esitetään, että pohjoismailla on halua kehittää yhteistyötä edelleen eteenpäin. Toiminnan laajentaminen niin, että Baltian maat ja myös muut kiinnostuneet voisivat osallistua toimintaan. (19) Pohjoinen ulottuvuus esitetään tilanteen kannalta parhaana yhteistyömuotona.

EU vaikuttaa pohjoisessa Euroopassa ja alueen hyvinvointiin voidaan vaikuttaa enemmän, jos EU on mukana hankkeessa (6). Pohjoisen ulottuvuuden roolia pohjoismaisen yhteistyön jatkajana perustellaan tekstissä sillä, että alueen tilanteen hoitamisella on yleiseurooppalainen ulottuvuus, joten EU liittyy siihen oleellisesti (2). Pohjoismainen yhteistyö on siis geopoliittisen tilanteen muututtua vanhentunut yhteistyömuoto eikä vastaa enää nykyisiä tarpeita. Menneisyyttä tulkitaan

niin, että se näyttäytyy itsestään selvänä taustana nykyiselle tilanteelle (Lehti 2003a, 110). Pohjoismainen yhteistyö muodostaa perinteen, jota pohjoisen ulottuvuuden politiikan voi määrittää jatkavan. Muutokset yhteistyön järjestämisessä liittyvät tilanteen muuttumiseen. Alueen geopoliittisen muutoksen kuvaaminen vahvistaa EU:n painopisteen muutosta esille tuovaa tarinalinjaa. EU:n roolin korostaminen puolestaan tukee tarinalinjaa pohjoisesta ulottuvuudesta EU:n yhteisenä hankkeena.

Itämeri-strategian ja pohjoisen ulottuvuuden päällekkäisyys nähdään ongelmallisena monissa kirjoituksissa ja niiden eroiksi tarjotaan hyvin erilaisia vastauksia eri kirjoituksissa. Joidenkin tekstien mukaan Itämeri-strategia pitäisi nähdä osana pohjoista ulottuvuutta eikä ristiriitaisena sen kanssa tai niiden työnjaon olisi muuten oltava selkeä (25 & 26). Toisessa tekstissä vastakkainasettelun ratkaisuksi tarjotaan sitä, että Itämeri-strategia on EU:n sisäpolitiikkaa ja pohjoinen ulottuvuus EU:n ulkopolitiikkaa, minkä takia niitä ei ole tarvetta asettaa vastakkain. Itämeri on EU:n sisämeri ja kuuluu siis EU:n sisäpolitiikan piiriin. (32) Itämeri-strategia saattaa myös aineiston mukaan kiinnostaa monia enemmän, koska siinä on kyse EU:n sisäpolitiikasta. Pohjoinen ulottuvuus on EU:n, Venäjän, Norjan ja Islannin yhteistä politiikkaa. (36) Kaikissa pohjoisen ulottuvuuden Itämeri-strategiaan rinnastavissa teksteissä ollaan kuitenkin sitä mieltä, että pohjoinen ulottuvuus on tärkeä ja siihen tulisi kiinnittää huomiota Itämeri-strategian ohella.

Pelkällä pohjoisella ulottuvuudella ei kuitenkaan pelasteta Itämerta vaan tarvitaan vahvemmat organisaatiot ja oma budjetti. Itämeren ongelmia ei myöskään ratkaista ilman Venäjää. (36) Samalla tavalla kuin vertaamalla pohjoismaiseen yhteistyöhön pohjoisen ulottuvuuden kirjoitetaan laajentavan Itämeri-strategiaa, joka toimii liian suppealla alueella eikä ota mukaan kaikkia tarvittavia toimijoita. Itämeri-strategia esitetään toimintana, jonka pohjalta uutta rakennetaan. Tässäkin asetelmassa menneisyys määritellään taustaksi nykytilanteelle (Lehti 2003a, 110).

Vertailu vahvistaa tarinalinjaa pohjoisen maantieteellisistä rajoista osoittamalla, että pohjoisen ulottuvuuden alue on vanhoja rajoja sopivampi asioiden käsittelyyn nykytilanteessa. Vertailu Itämeri-strategiaan vahvistaa pohjoisen ulottuvuuden roolia EU:n ulkosuhteisiin painottuvana hankkeena. Vertailun avulla tuodaan myös esiin yleisesti hankkeiden eroja ja sitä, että tarvetta on edistää molempien toimintaa. Itämeri-strategian ja pohjoisen ulottuvuuden osin päällekkäisten toimintojen tuominen esille myös kyseenalaistaa tarinalinjaa pohjoisen ulottuvuuden maantieteellisistä rajoista. Se nostaa esiin, että pohjoisen ulottuvuuden alueen määrittely ei välttämättä ole ongelmien hoitamisen näkökulmasta paras tai ainoa mahdollinen.

Viittaamalla muihin alueellisen yhteistyön hankkeisiin tuodaan esille pohjoisen ulottuvuuden samankaltaisuutta niihin. Rinnastuksen avulla pohjoinen ulottuvuus asetetaan samalle viivalle pitkään ja hyvin toimineiden yhteistyömuotojen kanssa ja osoitetaan näin, että niillä on yhteisiä piirteitä. Pohjoinen ulottuvuus näyttäytyy saman työn jatkajana tai samantyyppisenä toimintana kuin toisella alueella tehtävä yhteistyö. Kun pohjoista ulottuvuutta verrataan sitä vakiintuneempaan ja selkeämpään hankkeeseen, esitetään samalla, että pohjoinen ulottuvuus tulisi nähdä samanlaisena hankkeena, vaikka se toimii omalla alueellaan ja omalla agendallaan. Asettamalla Euroopan eri osien alueellisen yhteistyöhankkeita vastakkain tuodaan myös niitä esille samankaltaisina. Samassa yhteydessä voidaan pyrkiä myös osoittamaan pohjoiseen panostamisen tärkeys verrattuna muihin.

Maiden yhtenäisyyden tarinalinja nousee esille aineistossa monin kohdin. Retorisia keinoja, joilla pohjoisen ulottuvuuden maita tuodaan teksteissä yhteen, ovat maiden yhtenäisyyksien esiin tuominen, Itämerestä yhdistävänä tekijänä puhuminen ja alueen yhteisiä ongelmien esittäminen.

5.2.8 Pohjoisen ulottuvuuden alueen ongelmien ratkaisu ja hankkeen edistyminen

Kirjoitusten mukaan pohjoisella ulottuvuudella ei ole ollut mitään käänteentekevää merkitystä vaikka sen nimissä onkin saatu aikaan joitain onnistuneista hankkeista. Aineiston tekstit pohjoisen ulottuvuuden alkuvaiheilta kaavailevat pohjoiselle ulottuvuudelle merkittävää roolia Suomen ulkopoliitikassa ja pohjoisen alueiden toimijana (3 & 5). Myöhemmistä teksteistä välittyy myös kuva pohjoisen ulottuvuuden monenlaisista vaikeuksista (16, 22 & 25). Pohjoinen ulottuvuus ei ole onnistunut herättämään mielenkiintoa tarpeeksi ja se on usein jäänyt muiden tärkeämmiksi koettujen asioiden kuten Tshetshenian sodan jalkoihin (17).

Pohjoista ulottuvuutta moititaan myös epämääräisyydestä. Pohjoinen ulottuvuus on määritelty niin väljästi, että jokainen osapuoli voisi löytää siitä jotain itseään kiinnostavaa. Sisältöä pystyy tulkitsemaan melko vapaasti. Epämääräisyys nähdään kuitenkin ongelmana, koska pohjoinen ulottuvuus on hukannut kärkensä. (16) Tekstien mukaan pohjoisen ulottuvuuden sisältöä olisi selkiytettävä, jotta väline olisi vahvempi (22 & 25).

Pohjoinen ulottuvuus saa teksteissä paljon arvostelua osakseen. Kriitikoiden mukaan pohjoista ulottuvuutta ei ole kyllin selvästi onnistuttu määrittelemään eivätkä suunnitelmat ole siirtyneet toimintaan (esim. 22). Kritiikin tavoitteena ei useinkaan ole pyrkiä hautaamaan koko ajatusta

pohjoisesta ulottuvuudesta vaan halu puuttua sen epäkohtiin ja kehittää sitä toimivammaksi. Kritiikki kuitenkin vie pohjaa pohjoisen ulottuvuuden edistämistä tukevilta tarinalinjoilta.

Vuoden 1999 Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella virolainen Postimees-lehti kirjoitti pohjoisen ulottuvuuden aloitteesta ja luonnehti aloitteeseen "tarttuneen poliittista liturgiaa" (31). Aineistossa kirjoitetaan myös pohjoisen ulottuvuuden käsitteen olevan hämärä (30). Kirjoituksissa näkyy aika ajoin pyrkimys vakuuttaa, että pohjoinen ulottuvuus ei ole vain tyhjiä sanoja vaan hankkeella on myös konkreettisia saavutuksia.

Ulkoministeriön pohjoisen ulottuvuuden yksikön päällikkö Maimo Henriksson korostaa tekstissään, että pohjoinen ulottuvuus ei ole pelkästään politiikkaa vaan myös konkreettista toimintaa. Hän kertoo ympäristökumppanuuden alla parhaillaan toteuttavan hankkeita yli kahden miljardin euron edestä. (33) Henrikssonilla on työnsä puolesta velvollisuus tuoda esiin pohjoisen ulottuvuuden onnistumisia.

Pohjoisen ulottuvuuden konkreettiset hankkeet nostetaan aineistossa esille. Pietarin jätevedenpuhdistamo esitetään aineistossa tärkeänä pohjoisen ulottuvuuden saavutuksena. Jätevedenpuhdistamon kerrotaan vähentävän Itämeren kuormitusta merkittävästi (29). Sitä, mitä asioita nostetaan esille ja korostetaan, voidaan kuitenkin pitää valintoina. Pietarin jätevedenpuhdistamon mainitseminen tuo esille, että pohjoisella ulottuvuudella on ollut vaikutusta Itämeren ympäristöongelmiin. Hanketta kritisoidussa teksteissä puolestaan painotetaan, että sillä ei juuri ole ollut käytännön vaikutusta vaikka suunnitelmat ovat olleet suuria. Pietarin jätevedenpuhdistamosta puhuminen todistaa, että pohjoisella ulottuvuudella on ollut käytännön tuloksia. Esille tuodaan myös esimerkiksi ydinjätteen varastointiin liittyvät hankkeet (29). Konkreettiset hankkeet todistavat, että pohjoisella ulottuvuudella on ollut vaikutusta myös käytännön tasolla.

Retorisena keinona onnistuneiden hankkeiden esittäminen tuo pohjoisen ulottuvuuden politiikalle lihaa luiden ympärille ja hälventää epäilyä pohjoisen ulottuvuuden epämääräisyydestä ja vähistä saavutuksista. Konkreettiset hankkeet näyttävät, minkälaisia saavutuksia politiikalla on ollut. Hankkeita esittelemällä tuetaan tarinalinjaa yhteisten ongelmien hoitamisesta.

Pohjoisen ulottuvuuden puitteissa tehdyt sopimukset ja sen puitteissa järjestetyt kokoukset voidaan myös nähdä todisteina siitä, että jotain pyritään aidosti tekemään. Aineistossa tuodaan esille esimerkiksi EU:n huippukokouksissa käsiteltyjä pohjoiseen ulottuvuuteen liittyviä aiheita (18 &

33). Kokoukset myös osoittavat hankkeen edistymistä ja sitä, että se otetaan EU:n piirissäkin vakavasti.

Pohjoisen ulottuvuuden toiminta rakentuu kumppanuusohjelmien ympärille. Pohjoisen ulottuvuuden ensimmäisistä kumppanuusohjelmista ympäristökumppanuus on perustettu 2001 ja sosiaali- ja terveysalan kumppanuus 2003 (29). Ympäristöohjelman kerrotaan saaneen aikaan hyviä tuloksia. Samoin sosiaali- ja terveysalan kumppanuudelta odotetaan paljon. (22) Ympäristökumppanuuden alla toimivina hankkeina mainitaan esimerkiksi Pietarin jätepolttolaitoksen rakentaminen, Murmanskin ja Kaliningradin lämmitysjärjestelmien uusiminen sekä Neuvostoliiton aikaisten ydinjätteiden puhdistaminen. Suunnitteilla on myös Laatokan puhdistaminen. Sosiaali- ja terveysalan kumppanuusohjelman tavoitteiksi asetetaan tarttuvien tautien ehkäiseminen ja hoitaminen. (28)

Liikenne- ja viestintäministeri Leena Luhtanen sekä ulkoministerit Tuomioja ja Paet kannattavat vuonna 2005 myös liikenne- ja logistiikkakumppanuushankkeen perustamista, sillä sen avulla voitaisiin panostaa Suomen elinkeinoelämän kannalta oleellisiin liikenneyhteyksiin Venäjän suuntaan. ”Kaikki maat sekä Itämeren alueella että kauempana Euroopassa hyötyisivät siitä, että tavaran kulkeminen helpottuisi ja siihen liittyvä byrokratia vähenisi.” (27 & 29) Vuonna 2006 liikenne- ja logistiikkakumppanuus oli edennyt selvitystyön asteelle (33).

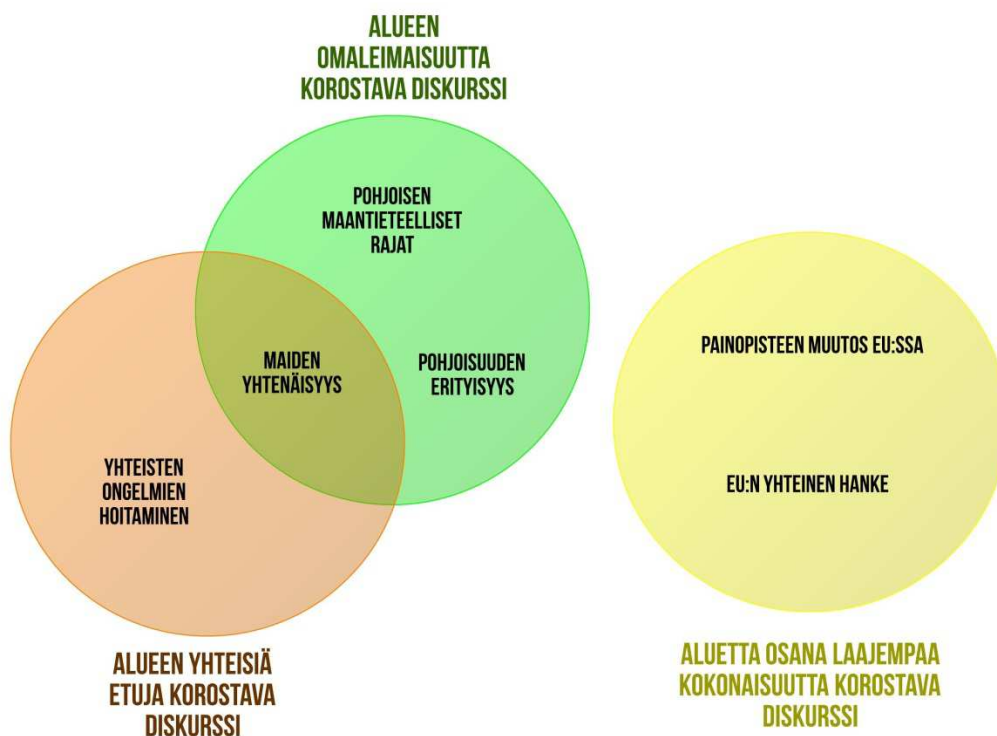
Retorisena keinona kumppanuusohjelmien tulosten ja myös tulevien konkreettisten tavoitteiden esille tuominen tukee yhteisten ongelmien hoitamisen tarinalinjaa. Pohjoisella näiden hankkeiden valossa ulottuvuudella on vaikutusta esimerkiksi Itämeren ympäristöongelmiin, alueen kehityserojen kiinni kuromiseen ja maiden välisen kaupankäynnin kehittymiseen. Tämä korostaa pohjoista ulottuvuutta ongelmien ratkaisuun kykenevänä hankkeena.

6 POHJOINEN ULOTTUVUUS DISKURSSIEN VALOSSA

6.1 Pohjoisen ulottuvuuden tilalliset diskurssit

Pohjoinen ulottuvuus muodostuu geopoliittisena konstruktiona diskursseista, jotka tuovat esiin sen tilallisuutta. Pohjoisen ulottuvuuden tilalliset diskurssit nostavat esiin hankkeen tilallisia muotoja. Pohjoisen ulottuvuuden analysointi geopoliittisena konstruktiona tuo esiin, miten poliittiset ja tilalliset määrittelyt yhdistyvät pohjoisessa ulottuvuudessa. Tilallisten diskurssien erittely kiinnittää huomiota siihen, minkälaisena tilana pohjoisen ulottuvuuden alue politiikan perusteella näyttäytyy ja minkälaisia maantieteellisiä määrittelyjä politiikka pyrkii luomaan.

Aineistosta on löydettävissä kolme diskurssia, jotka tuovat esiin pohjoisen ulottuvuuden erilaisia tilallisia muotoja (Kuvio 2). Analyysin pohjalta olen muodostanut pohjoisen ulottuvuuden alueen omaleimaisuutta, alueen yhteisiä etuja ja aluetta osana laajempaa kokonaisuutta korostavat diskurssit. Tilalliset diskurssit koostuvat joukosta tarinalinjoja, joita olen nostanut esiin aineiston analyysissä. Tarinalinja koostuu väitteistä, jotka tukevat yhtä kertomusta. Osa tarinalinjoista liittyy useampaan diskurssiin.

Kuvio 2. Tilalliset diskurssit ja tarinalinjat, joista diskurssit koostuvat.

Kylmän sodan jälkeisessä maailmassa käytiin keskustelua siitä, missä Suomen paikan tulisi olla (Moisio 2003a, 85). Pohjoisen ulottuvuus on osaltaan asemoimassa Suomea maailman kartalla. Tilalliset diskurssit esittävät, millaisena tilallisena määritelmänä pohjoinen ulottuvuus aineistossa esiintyy.

6.1.1 Alueen omaleimaisuus

Pohjoisen ulottuvuuden alueen omaleimaisuutta korostava diskurssi esittää pohjoisen Euroopan omana alueenaan, jolla on omia erityisiä piirteitä. Pohjoisuuden erityisyyttä korostava tarinalinja nostaa pohjoisen esiin laadullisena määreenä, joka määrittää pohjoisen ulottuvuuden aluetta. Tarinalinja maiden yhtenäisyydestä painottaa pohjoisen maiden kokemaa yhtenäisyyttä ja niiden yhteisiä ongelmia. Myös pohjoisen Euroopan maantieteellisiä rajoja esiin tuova tarinalinja osoittaa alueen olevan määriteltävissä.

Tämän diskurssin valossa pohjoinen ulottuvuus näyttäytyy yhtenäisen alueen politiikkana. Pohjoisuus ja pohjoisen ulottuvuuden alueen maiden yhteiset edut yhdistävät aluetta, joten yhteinen toiminta voidaan nähdä luontevana. Pohjoisuuden korostaminen esitetään toisaalta myös mahdollisuutena erottua muusta Euroopasta ja saada huomiota käännettyä syrjäisenä nähtynä seudulle. Pohjoisuus pyritään kääntämään alueen eduksi ja liittämään siihen positiivisia mielikuvia.

Diskurssin ytimenä on painottaa pohjoisen ulottuvuuden alueen omaleimaisuutta ja sen erottuvuutta sitä ympäröivistä alueista. Aineistossa korostuu erityisesti maiden yhtenäisyyttä painottava tarinalinja, jota tuodaan esille useilla eri tavoilla. Diskurssi kuitenkin myös kyseenalaistetaan aineistossa. Tekstit tuovat esiin aluetta erottavia ja jakavia tekijöitä. Diskurssi tulee silti aineistossa esiin voimakkaasti.

Kylmän sodan jälkeinen aika voidaan nähdä luovana hetkenä, jolloin maailman hahmottamisen tavat ovat alttiita uusille määritelmille (Lehti 2003, 118). Pohjoisen ulottuvuuden alueen esittäminen uutena määritelmänä ajoittui siis hedelmälliseen aikaan. Kun kylmän sodan lainalaisuudet eivät enää pätenneet, oli tarpeen muodostaa uudenlaisia toimintamalleja ja määrittelyjä (Harle & Moisio 2000, 14 & 14). Pohjoisen korostaminen on tarjonnut vanhojen määrittelyiden tilalle tai rinnalle uudenlaista tapaa jäsentää Eurooppaa. Kaikki esitetyt nimitykset ja käsitteet eivät

kuitenkaan vakiinnu käyttöön (Lehti 2003, 117). Aineisto ei osoitakaan määritelmän tulleen vuosien saatossa vakiintuneeksi tavaksi määritellä maailmaa.

Alueen omaleimaisuutta korostava diskurssi asettuu samaan linjaan nykyisin vallalla olevan trendin kanssa. Pohjoisia alueita kohtaan on alettu uusien mahdollisuuksien avautumisen myötä osoittaa yhä enemmän kiinnostusta (Korhonen 2010, 33). Pohjoisuus on myös näyttäytynyt itä-länsijaon lisäksi uutena määreenä, jolla voidaan jäsentää Eurooppaa (Hagen 2003, 509 & Lehti 2003b, 14). Pohjoisuutta voidaan korostaa uutena viiteryhmänä. Se häivyttää vanhaa itä-länsijakoa esittämällä pohjoisen uutena määritelmänä, joka kokoaa alueen yhteen. Pohjoisuus näyttäytyy vanhaa jakoa paremmin todellisuutta kuvaavana, koska pohjoisen ulottuvuuden alueen tilanteen nähdään olevan uudenvuodenlainen.

6.1.2 Alueen yhteiset edut

Alueen yhteisiä etuja esiin tuova diskurssi korostaa pohjoisen ulottuvuuden alueen maiden yhteistyöstä saamia etuja. Tarinalinja maiden yhtenäisyydestä nostaa esille maiden kokemaa yhtenäisyyttä ja yhteisiä ongelmia. Tarinalinja yhteisten ongelmien hoitamisesta tuo esiin yhteistyötä kaipaavia epäkohtia alueella.

Diskurssi antaa kuvan yhteistyön maille tuomista eduista. Se esittää syitä, joiden takia toimijoiden olisi kannattavaa olla mukana pohjoisen ulottuvuuden toiminnassa. Tämän diskurssin kautta pohjoinen ulottuvuus näyttäytyy vahvemmin pohjoisen ulottuvuuden alueen maiden välisenä toimintana. Yhteistyön edut koskevat toiminnassa mukana olevia maita, ja ne nähdään hankkeen toimijoina.

Erityisesti Suomen toiminnasta saamat hyödyt korostuvat aineistossa. Helsingin Sanomien artikkelit tuottavat voimakkaasti kuvaa Suomen etuja ajavasta hankkeesta, mikä selittyy osin myös, sillä että kyseessä on suomalainen lehti, joka pyrkii ottamaan esille suomalaisia kiinnostavia näkökulmia.

Diskurssi korostaa pohjoisen ulottuvuuden alueen maiden yhtenäisyyttä. Alueen yhteisiä etuja painottava diskurssi saa aineistossa vastaansa myös päinvastaisia väitteitä. Aineistossa nousevat esille alueen maiden erilaiset intressit. Diskurssi limittyy osittain alueen omaleimaisuutta korostavan diskurssin kanssa. Yhteisiä etuja painottava diskurssi kuitenkin pyrkii tuo voimakkaammin esille alueen maat yksittäisinä toimijoina, kun taas alueen omaleimaisuutta korostava diskurssi esittää alueen yhtenäisenä alueena, jolle voidaan määrittää rajat.

Diskurssi perustuu näkemykseen, joka näkee pohjoisten maiden yhteistyön kannattavana. Pohjoismailla ei yksittäisinä toimijoina ole juurikaan mahdollisuuksia vaikuttaa kansainvälisesti, mutta yhteisen toiminnan kautta niiden vaikutusvalta lisääntyy (Korhonen 2010, 32). Pienenä maana Suomen on nähty tärkeänä osallistua kansainväliseen yhteistyöhön (Rytövuori-Apunen 2007, 35). Pohjoisen ulottuvuuden avulla niin Suomi kuin muutkin osallistujamaat hyötyisivät yhteisen toiminnan kautta saadusta vaikutusvallan lisääntymisestä.

6.1.3 Osa laajempaa kokonaisuutta

Diskurssi korostaa pohjoisen ulottuvuuden politiikkaa osana EU:n toimintaa ja pohjoista Eurooppaa Euroopan osana. EU:n painopisteen muutosta korostava tarinalinja viittaa EU:n laajentumisen mukanaan tuomiin uusiin pohjoisiin alueisiin, jotka tarvitsevat huomiota. Tarinalinja pohjoisesta ulottuvuudesta EU:n hankkeena tuo esiin, että pohjoinen ulottuvuus on EU:n yhteinen hanke.

Diskurssi antaa kuvan pohjoisesta Euroopasta, joka kuuluu kiinteästi muuhun Eurooppaan. Jos diskurssi alueen omaleimaisuudesta pyrkii luomaan mielikuvaa pohjoisen erityisyydestä, tämän diskurssin pyrkimys on päinvastoin sitoa pohjoinen kiinteästi Manner-Eurooppaan. Tavoitteena on osoittaa, että pohjoista ei pitäisi nähdä pelkkänä reuna-alueena tai syrjäseutuna vaan oleellisena Euroopan osana. Euroopan ja eurooppalaisuuden symbolina toimii Euroopan unioni, johon kuulumisen kuvastaa eurooppalaisuutta.

Diskurssi asemoi pohjoista Eurooppaa maailman kartalla ja asettaa sen osaksi Eurooppaa. Diskurssi eroaa muista tilallisista diskursseista siten, että se ei pyri korostamaan alueen tai sen maiden keskinäistä yhteyttä vaan tuo esiin pohjoisen yhteyttä muuhun Eurooppaan. Pohjoista Eurooppaa ei määritellä vain sen sisäisen yhtenäisyyden kautta vaan suhteessa muuhun maailmaan. Pohjoista ei haluta nähdä ”vanhan” Euroopan ulkopuolisena alueena vaan sen itsestään selvänä osana. Diskurssin argumentaatio nojaa erityisesti Euroopan ja EU:n esille ottamiseen pohjoisesta ulottuvuudesta puhuttaessa.

Kylmän sodan jälkeinen asetelma on ollut lähtökohtana pohjoisen ulottuvuuden politiikan synnylle. Suomen ja Ruotsin EU-jäsenyys toi EU:n uuteen tilanteeseen tuodessaan Unionin Pohjois-Eurooppaan. Myös Venäjän rajanaapuruus oli EU:lle uutta. (Heininen ym. 2000, 75) Uudet alueet määriteltiin pohjoisen ulottuvuuden kautta kuuluvaksi EU:n uuteen ”pohjoiseen ulottuvuuteen”. Diskurssi pohjoisesta ulottuvuudesta osana laajempaa kokonaisuutta tuo tätä asetelmaa esille.

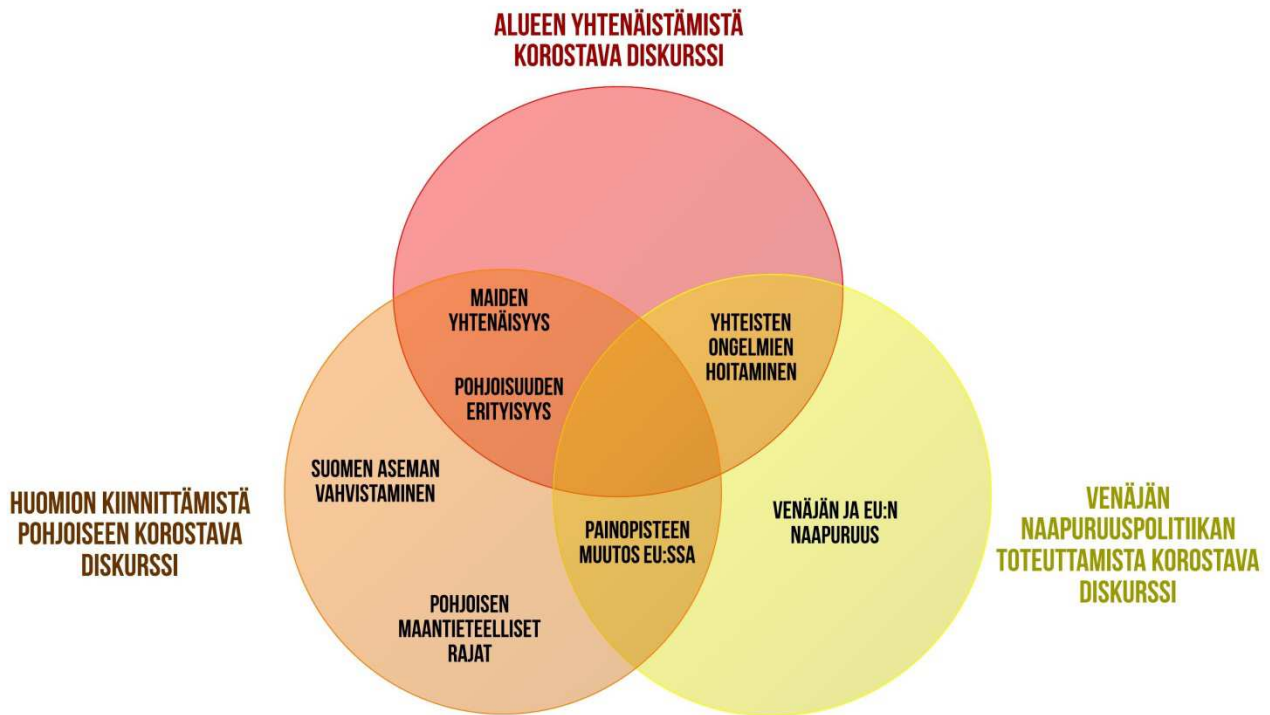
Suomen kannalta sijoittuminen läntiseen Eurooppaan on ollut aina tärkeää. EU-jäsenyyden nähtiin liittävän Suomi Euroopan ytimeen. Länsi-Eurooppaa on kuitenkin määritelty tekemällä rajaa perifeerisinä nähtyihin itään ja pohjoiseen. (Moisio 2003b, 21–23) Vaikka pohjoinen olikin siis osa EU:ta, vaarana oli kuitenkin, että se nähtäisiin sen reuna-alueena. Määrittelemällä pohjoinen ulottuvuus kiinteästi osaksi Eurooppaa voitiin pyrkiä välttämään tätä. Suomen pohjoisuus on nähty myös keinona määrittellä itsensä eurooppalaiseksi maaksi (Heininen 1994, 63). Tämän diskurssin argumenttien valossa se näyttääkin mahdolliselta.

6.2 Pohjoisen ulottuvuuden toiminnalliset diskurssit

Pohjoinen ulottuvuus on politiikan väline ja siten myös keino tavoitella monia erilaisia päämääriä. Poliitiikan toiminnallisten diskurssien osoittamisen kautta vahvistetaan näkemystä pohjoisen ulottuvuuden politiikan ylätasoon tavoitteista. Pohjoisen ulottuvuuden toiminnalliset diskurssit kuvastavat pohjoiselle ulottuvuudelle asetettuja toiminnallisia päämääriä. Diskurssit ovat toiminnallisia teemoja, joita pohjoisen ulottuvuuden politiikan toivotaan tai väitetään saavan aikaan. Päämäärät antavat kuvaa siitä, mitä tavoitteita pohjoisella ulottuvuudella on pyritty saavuttamaan ja minkälaista geopoliittista määritelmää pohjoinen ulottuvuus on luomassa.

Nimeämäni toiminnalliset diskurssitkin liittyvät siis osaltaan pohjoisen ulottuvuuden tilalliseen luonteeseen, mutta eri näkökulmasta kuin tilalliset diskurssit. Tilalliset diskurssit osoittavat, minkälaisena tilallisena kokonaisuutena pohjoinen ulottuvuus hankkeen alueen esittää. Toiminnalliset diskurssit keskittyvät kuvaamaan sitä, minkälaisia päämääriä hankkeen kautta tavoitellaan.

Olen jakanut teksteissä esiintyvät toiminnalliset diskurssit kolmeksi kokonaisuudeksi sen mukaan, mitä pohjoisen ulottuvuuden toiminnallista päämääriä ne korostavat (Kuvio 3). Nimeämäni diskurssit ovat huomion kiinnittämistä pohjoiseen, alueen yhtenäistämistä ja Venäjän naapuruuspolitiikan toteuttamista korostavat diskurssit. Toiminnallisten diskurssien taustalla on eri asioita korostavia tarinalinjoja. Osa näistä tarinalinjoista liittyy useampaan diskurssiin.

Kuvio 3. Toiminnalliset diskurssit ja tarinalinjat, joista diskurssit koostuvat.

Toiminnalliset diskurssit esittävät pohjoisen ulottuvuuden politiikan erilaisia tavoitteita. Tavoitteet eivät pyri varsinaisesti kumoamaan toisiaan, vaan niiden on mahdollista toimia yhtäaikaaisesti. Diskurssien voi myös nähdä osittain tukevan toisiaan.

6.2.1 Huomion kiinnittäminen pohjoiseen

Huomion kiinnittämistä pohjoiseen painottava diskurssi tuo esille huomion herättämisen pohjoisen ulottuvuuden päämääränä. Pohjoisen maantieteellisiä rajoja korostava tarinalinja linjaa alueen eroa sitä ympäröiviin alueisiin ja muuhun Eurooppaan. Tarinalinjan pohjoisen erityisyydestä mukaan pohjoisella on omia erityisluonteisia piirteitä, jotka vaativat huomiota. Alueen maiden yhtenäisyyttä esiin tuova tarinalinja korostaa alueen maiden yhteisiä ongelmia. EU:n painopisteen muutosta korostava tarinalinja tuo esiin tarvetta kiinnittää huomiota EU:n pohjoisosiin. Suomen aseman vahvistamista korostava tarinalinja nostaa esille Suomen asemoimista pohjoisena valtiona.

Diskurssi esittää huomion kiinnittämisen pohjoiseen hankkeen oleellisena tavoitteena. Huomiota pyritään herättämään tuomalla esiin pohjoisuuden erityisyys sekä osoittamalla, että pohjoiseen pitäisi kiinnittää enemmän huomiota, että sen asema vahvistuisi.

Diskurssi painottaa pohjoisen ulottuvuuden politiikan tehtävää huomion herättäjänä ja pohjoisen merkittävyyden nostajana. Diskurssi myös kyseenalaistetaan, kun aineistossa pohditaan, miten paljon pohjoisen ulottuvuuden politiikalla voidaan vaikuttaa Suomen ja pohjoisen Euroopan asemaan. Huomion kiinnittämistä pohjoiseen painottava diskurssi alueen eroa yhtenäistämistä korostavasta diskurssista siten, että se liittyy pohjoisen ulottuvuuden alueen asemointiin suhteessa muuhun maailmaan. Diskurssi tuo alueen esille Euroopan ja EU:n osana, johon tulisi kiinnittää enemmän huomiota.

Suomen ja Ruotsin liittyminen Euroopan unioniin laajensi sen aluetta pohjoiseen (Heininen 2000, 75). Diskurssi pyrkii nostamaan pohjoista esiin EU:n uutena osana, johon tulisi kiinnittää huomiota. Tavoite kytkeytyy tilanteeseen, jossa pohjoinen Eurooppa oli 1990-luvulla.

Euroopan unionin neuvosto nimesi vuonna 1999 päätelmissään haasteita, joihin pohjoisen ulottuvuuden politiikan kautta voidaan pyrkiä vastaamaan. Yhdeksi haasteeksi on nimetty pohjoisten alueiden strateginen merkitys ja taloudelliset mahdollisuudet. (EU 1999) Huomion kiinnittämistä pohjoiseen korostava diskurssi tuo esille tähän haasteeseen vastaamisen pohjoisen ulottuvuuden tavoitteena.

Suomen aktiivinen toiminta huomion herättämiseksi EU:ssa voidaan nähdä yhtenä tarinalinjana. Suomelle oli tärkeää profiloitua aktiivisena toimijana Pohjois-Euroopassa (Heininen ym. 2000, 75). Ei ole ollut Suomen kannalta yhdentekevää, että pohjoisen ulottuvuuden voitiin katsoa syntyneen sen aloitteesta. Se on päinvastoin ollut yksi tärkeä syy ajaa pohjoista ulottuvuutta. Sen lisäksi, että pohjoisen ulottuvuuden tavoitteena oli saada huomiota pohjoiselle, politiikan tehtävänä näyttäytyy myös huomion saamisen Suomelle.

6.2.2 Alueen yhtenäistäminen

Diskurssi, joka korostaa alueen yhtenäistymistä, painottaa pohjoisen ulottuvuuden tehtävää alueen yhdistäjänä. Tarinalinja maiden yhtenäisyydestä luo kuvaa yhteisistä ongelmista ja koetusta yhtenäisyyden tunteesta. Pohjoisuuden erityisyyttä painottava tarinalinja esittää pohjoisuuden

alueen maita yhdistävänä tekijänä. Yhteisten ongelmien hoitamisen tarinalinja tuo esiin, että alueella on yhteisiä ongelmia, joihin kaivataan yhteisiä ratkaisuja.

Yhtenäisyyttä korostava diskurssi tuo esiin aluetta yhdistäviä tekijöitä ja syitä, jotka osoittavat yhtenäistymisen tavoittelemisen arvoiseksi. Pohjoisen ulottuvuuden tehtävänä näyttäytyy alueen vahvistaminen sen yhtenäistämisen kautta. Diskurssi esittää alueen epäyhtenäisenä ja epätasaisesti kehittyneenä. Yhtenäistymisen väitetään tuovan alueelle hyvinvointia ja vaurautta.

Diskurssi tuo esiin, että pohjoisen ulottuvuuden alueen yhtenäistymiselle on tarve, ja esittää, miltä osin alue voidaan jo nähdä yhtenäisenä. Alueen yhtenäistämistä pohjoisen ulottuvuuden tavoitteena korostava diskurssi eroaa muista toiminnallisista diskursseista siten, että sen vaikutukset liittyvät lähinnä alueen sisäiseen kehitykseen. Pohjoisen ulottuvuuden vaikutukset kohdistuvat diskurssin valossa alueen sisäisen yhtenäisyyden lisääntymiseen.

Euroopan unionin neuvoston päätelmät vuodelta 1999 määrittelevät yhdeksi haasteeksi, johon pohjoisen ulottuvuuden politiikalla pyritään vastaamaan, pohjoisten alueiden kehitysmahdollisuuksien ja elintason erot (EU 1999). Alueen yhtenäistymistä korostava diskurssi tuo esiin tämän haasteen perustellessaan syitä, joiden takia alueen pitäisi yhtenäistyä.

Myös Suomen kannalta selkeän yhtenäisen viiteryhmän muodostuminen näyttäytyy tärkeänä. Yksittäisellä pohjoismaalla ei ole kovinkaan paljon vaikutusvaltaa, mutta yhdessä ne voivat vaikuttaa lähiympäristönsä asioihin (Korhonen 2010, 32). Pohjoisuus näyttäytyy aineiston valossa Suomelle mieluisana viiteryhmänä, jonka kautta se voi saada lisää vaikutusvaltaa. Diskurssin yhtenä tarkoituksena voi nähdä olevan osoittaa yhtenäisyyden tuomat edut kaikille alueen maille.

Euroopassa on pitkään ollut nähtävissä jako itään ja länteen. Jako pohjoiseen ja etelään jää usein tämän jaon varjoon. (Hagen 2003, 509) Itä-länsijako jakaa myös pohjoisen ulottuvuuden aluetta. Pohjoisuutta ja alueen yhtenäisyyttä korostamalla jakoa itään ja länteen voidaan pyrkiä häivyttämään.

6.2.3 Venäjän naapuruuspolitiikan toteuttaminen

Pohjoisen ulottuvuuden tehtävää Venäjän naapuruuspolitiikan toteuttajana esiin tuova diskurssi nimeää hankkeen päämääräksi Venäjän ja EU:n yhteistyön hallinnoimisen. EU:n painopisteen muutosta korostava tarinalinja asettaa pohjoisen ulottuvuuden politiikan syntyyn keskeisesti

vaikuttaneeksi tekijäksi EU:n laajentumisen pohjoiseen, Venäjän rajanaapuriksi. Venäjän ja EU:n naapuruutta korostava tarinalinja tuo esiin yhteisen toiminnan tärkeyden. Tarinalinja yhteisten ongelmien hoitamisesta painottaa pohjoisen ulottuvuuden roolia Itämeren ympäristöongelmien ja alueen eri osien kehityserojen hoitajana.

Diskurssi painottaa Venäjän suhteiden hoitamista pohjoisen ulottuvuuden politiikan osana. Yhteistyö Venäjän kanssa liittyy kiinteästi pohjoisen ulottuvuuden toiminta-alueeseen, ja Venäjä on myös EU:n tärkein yhteistyökumppani. Pohjoisen ulottuvuuden lähtöajatus sidotaan kiinteästi tarpeeseen toteuttaa yhteistoimintaa EU:n rajanaapurin kanssa. Kylmän sodan muistot nousevat esiin aineistossa, ja historian painolastista alueella pyritään pääsemään eroon.

Diskurssi esittää Venäjän kanssa tehtävän yhteistyön pohjoisen ulottuvuuden politiikan oleelliseksi tehtäväksi. Diskurssi esiintyy teksteissä vahvasti läpi aineiston. Venäjän tuodaan esille jo pohjoisen ulottuvuuden alkuvaiheessa. Venäjän naapuruuspolitiikka painottava diskurssi liittyy näkemykseen pohjoisen ulottuvuuden alueen sijainnista Euroopan kartalla. Venäjän naapuruus näyttäytyy merkittävänä alueeseen vaikuttavana tekijänä.

Venäjän naapuruuspolitiikka pohjoisen ulottuvuuden tavoitteena kumpuaa 1990-luvun geopolittisista näköaloista. Suomen liittyessä EU:hun Venäjästä tuli Unionin rajanaapuri (Heininen ym. 2000, 75). Pohjoisen ulottuvuuden politiikka pyrkii diskurssin mukaan vastaamaan tähän tilanteeseen.

Pohjoisen ulottuvuuden alkuvaiheessa politiikan sisällöistä korostui erityisesti Venäjän ja EU:n vuoropuhelun kehittäminen (Heininen ym. 2000, 76–77). Pohjoisen ulottuvuuden taustalla voidaan nähdä vaikuttavan tarve luoda vakautta ja yhteistyötä maiden välille ja pyrkiä näin ylläpitämään alueen turvallisuutta (Heininen ym. 2000, 124–125). Venäjän suhteiden hoitaminen esitetään aineistossakin tärkeänä syynä pohjoisen ulottuvuuden politiikalle.

Venäjän ja EU:n välinen yhteistyö nähtiin tärkeänä erityisesti myös Suomen näkökulmasta. Suomi on painottanut eroaan Venäjään EU-jäsenyytensä avulla, mutta samalla se on kuitenkin korostanut Venäjä-osaamistaan (Rytövuori-Apunen 2007, 14). Aloitetta on jopa kritisoitu liikaa Suomen omiin intresseihin pohjautuvaksi (Heininen ym. 2000, 70). Suomen Venäjän politiikka onkin suurimmaksi osaksi sidottu osaksi EU:n yhteiseen politiikkaan (Heininen ym. 2000, 74). Suomen ja Venäjän suhteet olivat Suomen EU-jäsenyyden jälkeen uudessa tilanteessa ja pohjoinen ulottuvuus oli Suomelle tilaisuus pyrkiä rakentamaan suhteita EU:n kautta. Pohjoisen ulottuvuuden nähdään liittyvän kiinteästi Suomen Venäjänpolitiikkaan, mitä diskurssi tuo esille.

6.3 Yhteenveto diskursseista

Aineiston teksteistä esille nostamani tarinalinjat pohjoisesta ulottuvuudesta muodostavat pohjoisen ulottuvuuden diskurssit. Diskurssit määrittävät, minkälainen kuva pohjoisesta ulottuvuudesta on ja mitä asioita siihen liitetään.

Analyysi tuo esiin pohjoista ulottuvuutta edistäviä ja sen tärkeyttä korostavia diskursseja. Pohjoisen ulottuvuuden diskurssit vastaavat kysymyksiin siitä, minkälainen pohjoinen ulottuvuus on ja mitä tavoitteita sillä on. Huolimatta siitä, että aineiston kirjoittajien joukko on moninainen, ja että aineisto jakautuu pitkälle aikavälille, diskursseissa ei vaikuta olevan suuria ristiriitoja. Kirjoituksissa korostuvat eri tarinalinjat ja diskurssit, mutta ne myös tukevat toisiaan. Tässä tapauksessa erilaiset diskurssit pohjoisesta ulottuvuudesta eivät sulje toisiaan pois. Diskurssien pohjalta muodostuu kokonaiskuva pohjoisen ulottuvuuden politiikasta ja sen tavoitteista. Monet mielikuvat pohjoisesta ulottuvuudesta tukevat toisiaan ja niiden voi tulkita viestivän samaa sanomaa.

Artikkeleissa painotetaan eri asioista pohjoisen ulottuvuuden politiikasta. Eri yhteyksissä pohjoisen ulottuvuuden eri puolet korostuvat, mutta ne eivät sulje toisiaan kokonaan pois. Diskurssit eivät varsinaisesti kilpaile toistensa kanssa, sillä ne eivät pyri kyseenalaistamaan toinen toisiaan. Diskurssit myös limittyvät keskenään, koska osa tarinalinjoista tukee useampaa diskurssia.

Aineistosta on löydettävissä monia vahvoja tarinalinjoja. Vahvana tarinalinjana tulee esiin erityisesti maiden yhtenäisyyttä korostava tarinalinja, joka kokoaa yhteen väitteitä alueen ja sen maiden välisestä yhtenäisyydestä. Aineistossa tarinalinjoja myös asetetaan kyseenalaisiksi esittämällä vastakkaisia näkemyksiä niistä ja esimerkiksi kiistetään pohjoisen ulottuvuuden maiden yhtenäisyys. Kyseenalaistavat väitteet ovat kuitenkin aineistossa melko harvassa. Aineiston kirjoitukset pyrkivät pääasiassa tukemaan pohjoisen ulottuvuuden ajatuksia.

Teoreettisessa keskustelussa ajatus diskurssien välisestä kamppailusta nousee vahvasti esille (Hajer 1995, 51). Mikään diskurssi ei kuitenkaan nouse aineistossa selvästi muiden yläpuolelle. Diskurssit eivät myöskään pyri kumoamaan toisiaan tai asetu muutoin kilpailuasemaan. Tämä voi liittyä aineiston homogeenisyyteen. Mukana on artikkeleita vain yhdestä suomalaisesta sanomalehdestä.

Diskurssien päällekkäisyys tulee aineiston analyysissä esille. Diskurssit esiintyvät myös limittäin yksittäisissä artikkeleissa. Yhden artikkelin puitteissa voidaan ottaa esiin esimerkiksi EU:n rooli hankkeessa, Venäjän suhteet, hankkeen kyky ratkaista ongelmia ja Suomen aktiivisuuden merkitys

(33). Diskurssien limittymisestä huolimatta kaikilla diskursseilla on silti oma sanomansa, joita on eritelty aiemmissä alaluvuissa.

7 PÄÄTELMÄT

7.1 Pohjoinen ulottuvuus alueena ja politiikkana

Tutkielma osoittaa, että politiikkaa voidaan toteuttaa tilallistamisen kautta. Poliitiikka ja maantiede vaikuttavat toinen toisiinsa. Pohjoisen ulottuvuuden politiikka synnyttää pohjoisen ulottuvuuden alueen. Poliitiikka tarvitsee myös alueen määritelmää oman toimintansa perustelemiseen. Osoitus politiikan ja maantieteen keskinäisriippuvuudesta tulee esille siinä, että samalla kuin politiikan voidaan nähdä saaneen aikaan alueen määritelmän, alueella on vaikutusta poliittiseen päätöksentekoon. Tutkielman aineiston perusteella nimetyt diskurssit tuovat politiikan ja maantieteen yhtymäkohtia esille.

Tilallisten muotojen erittely kiinnittää huomiota siihen, minkälaisena tilana pohjoisen ulottuvuuden alue politiikan perusteella näyttäytyy. Tilallisten diskurssien nimeäminen osoittaa, minkälaisia maantieteellisiä määrittelyjä politiikka pyrkii luomaan. Pohjoinen ulottuvuus jäsentyy geopoliittisena konstruktiona kolmen tilallisen diskurssin kautta. Diskurssit tuovat esiin, että alue voidaan nähdä omaleimaisena, sen mailla on yhteisiä etuja ja se kuuluu osaksi Eurooppaa. Pohjoinen ulottuvuus pyrkii luomaan kuvaa vahvasta yhtenäisestä pohjoisesta, joka kuuluu selkeästi osaksi Eurooppaa.

Politiikan toiminnallisten diskurssien osoittamisen kautta vahvistetaan näkemystä pohjoisen ulottuvuuden politiikan ylätasoon tavoitteista. Pohjoisella ulottuvuudella on erilaisia tavoitteita, jotka antavat kuvan siitä, mitä asioita Suomi ja muut pohjoisen Euroopan maat ja EU kokivat tärkeiksi pyrkiä muuttamaan. Päämäärät antavat kuvaa siitä, minkälaista geopoliittista määritelmää pohjoinen ulottuvuus on luomassa. Pohjoisen ulottuvuuden toiminnalliset diskurssit osoittavat, mitä tavoitteita pohjoisella ulottuvuudella on pyritty saavuttamaan. Pohjoisen ulottuvuuden keskeisinä tavoitteina näyttäytyvät huomion saaminen pohjoiselle Euroopalle, pohjoisen Euroopan yhtenäistäminen ja Venäjän kanssa tehtävän alueellisen yhteistyön järjestämisen.

Pohjoinen ulottuvuus alueena voidaan nähdä geopoliittisen retoriikan tuotoksena. Pohjoinen ulottuvuus rakentuu kielellisten käytäntöjen kautta. Kielelliset käytännöt tekevät sitä olemassa olevaksi. Pohjoista ulottuvuutta ei ollut olemassa ennen kuin se määriteltiin olemassa olevaksi. Retoriset keinot, joita aineistossa on käytetty pohjoisen ulottuvuuden tilallistamiseen, tulevat esiin analyysin yhteydessä. Retorisia keinoja, joilla pohjoista ulottuvuutta tilallistetaan aineistossa ovat

nimeäminen, metaforien käyttö, alueen määrittely, puhe lähialueista, geopoliittisten perustelujen käyttö, toimijoiden roolien ja suhteiden kuvailu, alueen yhtenäistäminen, viittaaminen tulevaisuuteen, puhe pohjoisen syrjäytymisestä muusta Euroopasta, rinnastus ja vertailu muihin alueellisen yhteistyön hankkeisiin sekä pohjoisen ulottuvuuden onnistuneiden hankkeiden esilletuominen.

Tarinalinjat kokoavat yhteen aineistossa esiin nousevia argumentteja pohjoisesta ulottuvuudesta. Aineistossa välitetään mielikuvia myös metaforien kautta. Pohjoisen ulottuvuuden metafora määrittelee pohjoista Eurooppaa kuvaamalla sen ”pohjoisena ulottuvuutena”. Metafora esiintyy poliittista ja maantieteellistä tilaa jäsentävänä määrittelyinä.

Tutkielmani tulokset ilmentävät tapoja, joilla politiikka ja maantiede ovat yhteydessä toisiinsa. Tutkielmani perusteella voidaan ensinnäkin sanoa, että maantiede vaikuttaa politiikkaan. Maantieteellisen tiedon tuottaminen ja esittäminen voidaan nähdä vallankäytön muotona. Mielikuvat eri asioista rakentavat maailmankuvamme. Tilallistavat ja toiminnallisia tehtäviä korostavat ilmaukset voidaan nähdä keinoina luoda merkityksiä politiikalle.

Tilallistamisen tulokset eivät jää koskemaan vain maantiedettä, vaan niillä on vaikutusta poliittiseen päätöksentekoon. Maantieteellisiä määritelmiä pidetään usein itsestään selvinä, ja ne ovat siksi hyviä perusteluja poliittisille päätöksille. Maiden luonteet ja niiden väliset suhteet vaikuttavat muuttumattomilta, vaikka nekin ovat lopulta vain ajan myötä syntyneitä määritelmiä. Tilallisten määritelmien kautta voidaan esimerkiksi viestittää, että alueen ongelmat ovat yhteisiä ja ne ovat lähellä. Tämä voi lisätä toimijoiden kiinnostusta osallistua toimintaan.

Tilallisten määritelmien kautta pohjoisen ulottuvuuden politiikalle rakentuu tarve ja merkitys. Tilalliset ilmaukset ovat tärkeässä osassa pohjoisen ulottuvuuden määrittelyä. Niiden pohjalta syntyy mielikuva, että pohjoinen ulottuvuus on oma alueellinen kokonaisuutensa, jonka sisäinen yhteistyö on tärkeää ja hyödyllistä.

Lisäksi tutkielma ilmentää sitä, miten politiikka vaikuttaa maantieteeseen. Pohjoisen ulottuvuuden politiikasta pyritään luomaan EU:n ja pohjoisen Euroopan yhteinen asia tilallistamisen kautta. Tilalliset määritelmät luovat mielikuvan, jossa pohjoisen ulottuvuuden politiikka näyttäytyy merkittävänä ratkaisuna alueen yhteisiin ongelmiin. Tilallistaminen palvelee pyrkimystä luoda alueelle yhteistä politiikkaa. Maantieteelliset määreet pohjoisuudesta ja pohjoisesta ulottuvuudesta saavat uutta sisältöä pohjoisen ulottuvuuden politiikan kautta. Niihin liitetään pohjoisen ulottuvuuden politiikan mukanaan tuomat määrittelyt ja merkitykset.

Tilallistamisen kautta voidaan hakea vaikutusvaltaa määrittelemällä asioita eri tavoin. Pohjoisuuden ja Venäjän naapuriuden kääntäminen Suomen valteiksi muuttaa Suomen haasteet sen eduiksi. Suomen kannalta tilallistaminen palvelee myös identiteettipoliittisia tavoitteita, kun se profiloituu aloitteellisena toimijana. EU-jäsenyyden kautta toteutui Suomen ”läntistäminen”, ja identiteetti-projekti saa jatkoa pohjoisen ulottuvuuden kautta.

Pohjoinen ulottuvuus liittyy tiettyyn tilalliseen kokonaisuuteen, joka määritetään aloitteen kautta pohjoiseksi ulottuvuudeksi tai EU:n pohjoiseksi ulottuvuudeksi. Pohjoisen ulottuvuuden politiikka tuo poliittisia merkityksiä pohjoiseen Eurooppaan ja luo pohjoisen ulottuvuuden alueellisen määritelmän. Pohjoisen ulottuvuuden tapauksessa politiikan voi nähdä saavan aikaan määritelmän pohjoisen ulottuvuuden alueesta. Alue ei ole vakiintunut arkikäyttöön, mutta yhteistyöalueena sillä on vaikutusta poliittiseen päätöksentekoon. Alueen määritelmä toimii pohjana pohjoisen ulottuvuuden politiikalle. Alueellinen määritelmä on pohjoisen ulottuvuuden politiikalle tarpeellinen, koska politiikkaa perustellaan alueen yhteisillä eduilla. Poliitiikan tilallistamisen kautta pohjoinen ulottuvuus tuo uusia asioita geopolitiittiseen kuvaan pohjoisesta Euroopasta.

Pohjoisen ulottuvuuden kuvaileminen ei anna kuvaa ainoastaan siitä itsestään vaan muokkaa käsityksiä esimerkiksi Euroopasta, EU:sta, Suomesta tai muista pohjoiseen ulottuvuuteen kuuluvista maista. Alueellisen yhteistyön hanke antaa kuvan siitä, mitkä maat kuuluvat samaan ryhmään, mitkä asiat niitä yhdistävät ja mihin vedetään rajalinjoja. Pohjoisen ulottuvuuden toiminnan kuvailut ohjaavat näkemään maailman tietyllä tavalla. Sen sijaan, että ajateltaisiin Eurooppaa yhtenä kokonaisuutena ja pohjoista Eurooppaa sen reuna-alueena pohjoisen ulottuvuuden kautta pohjoisesta tulee oma alueensa, joka voidaan nähdä itsessään merkittävänä. Pohjoinen ei tässä valossa näyttäytyä vain reuna-alueena vaan omana keskuksena.

Konstruktivistisen näkemyksen mukaan maailma rakentuu sosiaalisesti. Strukturalistinen tutkimus korostaa puolestaan rakenteiden merkitystä. Ymmärtääksemme omaa maailmankuvaamme ja sen rakentumiseen vaikuttavia tekijöitä meidän tulee pyrkiä tutkimaan myös merkitysten rakentumisen mekanismeja. Huomion kiinnittäminen tilallisiin määritelmiin auttaa näkemään poliittisten päätösten taakse. Se saa näkemään asioiden tulkinnanvaraisuuden ja sen, että vallitsevat näkemykset ovat vain yksi tulkinta monien joukosta. Yhteiskunnan rakenteet ohjaavat yhteiskunnan toimintaa. Geopoliittiset määritelmät näyttäytyvät tutkielman valossa tällaisina rakenteina, jotka vaikuttavat yhteiskunnan toimintoihin. Määritelmät rakentuvat kielellisten käytäntöjen kautta.

Pohjoinen ulottuvuus ei ole saanut alkuaan tyhjiössä. Pohjoisen ulottuvuuden politiikan taustalla vaikuttaa se, minkälaisena pohjoisen Euroopan ja erityisesti myös Suomen tilanne nähtiin 1990-

luvulla, kylmän sodan aikakauden päättymisen jälkeen. Diskurssit pohjoisen ulottuvuuden tilallisista ja toiminnallisista puolista myös heijastavat sitä, minkälaisena alueen tilanne on nähty. Vallitsevien geopoliittisten määritelmien perusteella pohjoisella ulottuvuudella voi nähdä olleen selkeä tilaus. Sen ajamat tavoitteet ovat perusteltuja, jos tarkastellaan sitä, minkälaisena pohjoisen Euroopan geopoliittinen tilanne 1990-luvulla nähtiin. Pohjoinen ulottuvuus kuvastaa sitä, mitä alueen tilanteessa on haluttu muuttaa. Tutkielman aineistosta voi tulkita, millaisena pohjoisen Euroopan tilanne on haluttu esittää.

EU:n geopolitiikan uudistuminen on nähty seurauksena sen laajenemisesta pohjoiseen. Päämäärät, joita tilallistaminen edistää, voidaan nähdä myös asioina, joita pohjoisen ulottuvuuden avulla halutaan edistää. Pohjoinen ulottuvuus liittyy kiinteästi maailmanpoliittiseen tilanteeseen, jossa se on saanut alkunsa. Pohjoinen ulottuvuus ei ole syntynyt sattumalta eivätkä sen alue, aiheet tai yhteistyötavat ole itsestään selviä.

Kylmän sodan jälkeinen aika on myös nähty erityisen otollisena uusille geopoliittisille määritelmille ja metaforille. Ilmapiiriin nähtiin olevan muuttumassa. Jyrkkä kahtiajako idän ja lännen välillä nähtiin olevan väistymässä, ja tilaa oli enemmän muillekin näkemyksille. Maailmansotien ja kylmän sodan muistot ovat kuitenkin myös vaikuttaneet paljon niiden jälkeiseen aikaan. Pohjoisen ulottuvuuden tavoitteisiinkin liittyy pyrkimystä sanoutua irti historiasta.

Diskurssien valossa pohjoinen ulottuvuus näyttäytyy politiikkana, jolla on monia yhtymäkohtia Suomen ulkopoliittisten intressien kanssa. Diskurssien pohjalta pohjoinen ulottuvuus vaikuttaa tärkeältä hankkeelta erityisesti Suomen kannalta. Suomi on ollut aloitteellinen pohjoisen ulottuvuuden suhteen ja Pohjoinen ulottuvuus liittyykin olennaisesti Suomen etuihin vaikka se näyttäytyy alueen yhteisenä politiikkana. Suomen poliittiset tavoitteet kytkeytyvät vahvasti pohjoisen ulottuvuuden tavoitteisiin. Pohjoinen ulottuvuus käsittelee Suomelle tärkeitä teemoja kuten Venäjän suhteita. Suomen etujen liika korostaminen voi toisaalta viedä pohjaa tavoitteilta pohjoisesta ulottuvuudesta koko EU:n ja erityisesti pohjoisen Euroopan yhteisenä politiikkana.

Pohjoinen ulottuvuus luo Suomen geopoliittista asemaa tilallistamalla politiikkaa. Pohjoisen ulottuvuuden politiikkaan liitettävät tilalliset mielikuvat asemoivat myös Suomea. Suomen saamina etuina pohjoisen ulottuvuuden edistämisestä näyttäytyvät Venäjän suhteiden edistäminen, pohjoisen syrjäytymisen estäminen, aktiivisena toimijana profiloituminen ja samanmielisten kumppaneiden saaminen.

7.2 Pohdintaa

Konstruktionistisesta näkökulmasta mielikuvien ja merkitysten luominen on samalla todellisuuden muokkaamista. Näkemyksemme maailmasta perustuvat vakiintuneisiin tulkintoihin. Niiden mukaan voimme nähdä maan litteänä pannukakkuna, jonka reunoilta laivat putoavat tyhjiyteen. Asioiden tulkinnanvaraisuus häipyi, kun yhtä tulkintaa toistetaan tarpeeksi kauan. Määrittelykamppailussa voi olla mukana useita vaihtoehtoisia totuuksia. Vallitseva näkemys jää elämään. Tieteellisen tutkimuksen rajat ovat tulleet näkyväksi usein, kun vanhoja näkemyksiä on jouduttu korvaamaan uusilla tutkimuksen edistyessä. Siitä huolimatta näemme liian helposti tämän hetken tiedon saavuttaneen lopullisen totuuden.

Konstruktionismissa ihmisten omat tulkinnat ja näkemykset maailmasta ovat tärkeässä asemassa. Todellisuuden nähdään rakentuvan ihmisten toiminnan kautta. Asioiden nähdään saavan merkityksensä määrittelyjen kautta. Merkitykset nousevat tällöin tärkeään rooliin. Merkitysten syntymekanismien taakse kurkistaminen tarjoaa konstruktionistisesta näkökulmasta kiinnostavan tutkimuskentän. Myös strukturalismi tuo esille näkemystä, että geopolittiset määritelmät voivat vaikuttaa yhteiskunnan toimintoihin rakenteina, joiden avaaminen auttaa selittämään ilmiöitä.

Sanomalehtikirjoitukset tarjoavat rakennusaineita, joista voimme koota todellisuuttamme. Lehtikirjoitusten taustalla vaikuttavat kuitenkin monet tekijät. Lehtien toimituksessa tehdään valintoja, mistä aiheista kirjoitetaan ja mitä näkökulmia niihin valitaan. Kirjoittajilla on omat mielipiteensä, joihin vaikuttavat heidän taustansa ja mielipiteensä. Lehtiä lukiessa omaksutaan pieninä palasina tulkintoja maailmasta, joiden pohjalta rakennetaan omia tulkintoja todellisuudesta.

Geopoliittisten määritelmien roolia maailman jäsentäjinä voidaan tutkia monenlaisten aiheiden yhteydessä. Maantieteelliset määreet ovat olennaisia tapoja hahmottaa todellisuutta, jossa elämme. Nämä määritelmät ohjaavat ymmärtämään maailman tietyllä tavalla. Esimerkiksi EU:n laajennuttua on herännyt kysymyksiä siitä, mihin asti EU voi laajentua ja missä Euroopan rajat kulkevat. Erilaisin perustein rajan voi vetää moneen eri kohtaan. Euroopan määrittelykään ei ole ihmisistä riippumaton alueellinen kokonaisuus, joka olisi ollut olemassa aikojen alusta asti. Se voidaan nähdä pohjoisen ulottuvuuden tavoin nähdä geopolittisena konstruktiona, jota käytetään perusteluna EU:n laajentumisen rajoja osoittaessa.

Tutkielman aihealue antaa monia mahdollisuuksia jatkotutkimukselle. Tutkielmani keskittyi pohjoiseen ulottuvuuteen ainoastaan suomalaisesta näkökulmasta ja suomalaisen aineiston kautta.

Tarkastelemalla tapoja, joilla pohjoista ulottuvuutta käsitellään muiden maiden tiedotusvälineissä, olisi mahdollista saada kuva pohjoisesta ulottuvuudesta myös kansainvälisestä näkökulmasta. Teoreettisessa keskustelussa painottunut diskurssien välinen kamppailu voisi tulla myös esiin, jos mukana olisi materiaalia useammista eri lähteistä. Myös EU:n asiakirjojen analyttinen tarkastelu voisi täydentää mielikuvaa pohjoisesta ulottuvuudesta.

Aiheen laajempi käsittely voisi antaa kuvaa siitä, minkälaisia diskursiivisia kamppailuja pohjoisen Euroopan osalta on käyty eri yhteyksissä. Tällaisessa tutkimuksessa pohjoisen ulottuvuuden politiikan yhteydessä esitetyt mielikuvat ja määrittelyt alueesta voitaisiin nähdä yhtenä diskurssina, jota voitaisiin verrata muihin näkemyksiin pohjoisen Euroopan geopoliittisesta asemasta ja merkityksestä. Pohjoisen ulottuvuuden politiikka muokkaa käsityksiä pohjoisesta Euroopasta eikä sen antama kuva ole ainoa mahdollinen tapa nähdä pohjoisen Euroopan alue.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Dahl, Justiina 2010. Arktinen alue politisoitui uudelleen. *Ulkopolitiikka* 4/2010. S. 20.
- Euroopan unionin neuvosto 1999. Neuvoston päätelmät 31.5.1999.
- Eurooppa-neuvosto 1999. Tiedote 6/1999: Puheenjohtajan päätelmät (34/38).
- Hagen, Joshua 2003. Redrawing the imagined map of Europe: the rise and fall of the “centre”. *Political geography* 22. S. 489–517.
- Hajer, Maarten 2009. *Authoritative Governance: Policy Making in the Age on Mediatization*. New York: Oxford University Press.
- Hajer, Maarten 1995. *The Politics of Environmental Discourse – Ecological Modernization and the Policy Process*. New York: Oxford University Press.
- Harle, Vilho & Moisio, Sami 2000. Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka. Tampere: Vastapaino.
- Harle, Vilho & Moisio, Sami 2003. Muuttuva geopolitiikka. Teoksessa Harle, Vilho & Moisio, Sami (toim.) *Muuttuva geopolitiikka*. S. 7–16. Helsinki: Gaudeamus.
- Haukkala, Hiski 2012. Suomen muuttuvat koordinaatit. Juva: Gummerus.
- Heikkilä, Markku 2006. Pohjoinen ulottuvuus. Helsinki: Ulkoasiainministeriö/Eurooppa-tiedotus.
- Heininen, Lassi 1994. Pohjoinen Suomen ulkopoliitikassa. Teoksessa Heininen, Lassi (toim.) *Pohjoinen Suomen politiikassa*. S. 59–75 Rovaniemi: Lapin yliopiston hallintovirasto.
- Heininen, Lassi; Käkönen, Jyrki; Nokkala, Arto & Tennberg, Monika 2000. *Avaamaton mahdollisuus - Pohjoisen ulottuvuuden näköaloja*. Helsinki: Like.
- Häkli, Jouni 1998. Discourse in the production on political space: decolonizing the symbolism of provinces in Finland. *Political Geography* 3/1998. S. 331–363.
- Häkli, Jouni 2004. *Meta Hodos – Johdatus ihmismaantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.

- Korhonen, Kaisa 2010. Poliitiikan trendikäs Pohjola. *Ulkopolitiikka* 4/2010. S. 32–33.
- Lakoff, George & Mark Johnson 1980. *Metaphor We Live By*. Teoksessa O'Brien, Jodi (toim.) *The production of Reality: Essays and Readings on Social Interaction*. S. 103–114.
- Lehti, Marko 2003a. Geopoliittisen mielikuvituksen tutkimus: tilan ja ajan hallinnan politiikka. Teoksessa Harle, Vilho & Moisio, Sami (toim.) *Muuttuva geopolitiikka*. S. 110–129. Helsinki: Gaudeamus.
- Lehti, Marko 2003b. *Possessing a Baltic Europe: Retold National Narratives in the European North*. Teoksessa Lehti, Marko & Smith, David (toim.) *Post-Cold War Identity Politics – Northern and Baltic Experiences*. S. 11–49. Lontoo: Frank Cass Publishers.
- Lipponen, Paavo 1999. Avauspuhe Pohjoisen ulottuvuuden ulkoministerikonferenssissa 12.11.1999.
- Luoma-aho, Mika 2003. Valtio geopolitiikan ruumiillistumana. Teoksessa Harle, Vilho & Moisio, Sami (toim.) *Muuttuva geopolitiikka*. S. 57–73. Helsinki: Gaudeamus.
- Moisio, Sami 2003a. Geopoliittinen kamppailu Suomen EU-jäsenyydestä. Turku: Turun yliopisto.
- Moisio, Sami 2003b. Geopoliitiikan viisi olemusta. Teoksessa Harle, Vilho & Moisio, Sami (toim.), *Muuttuva geopolitiikka*. S.17–35. Helsinki: Gaudeamus.
- Moisio, Sami 2003c. Geopoliitiikka kamppailuna. Teoksessa Harle, Vilho & Moisio, Sami (toim.), *Muuttuva geopolitiikka*. S.93–109. Helsinki: Gaudeamus.
- Müller, Martin 2008. Reconsidering the concept of discourse for the field of critical geopolitics: Towards discourse as language and practice. *Political geography* 27. S. 322–338.
- Ó Tuathail, Gearóid 1996. *Critical geopolitics*. Lontoo: Routledge.
- Ó Tuathail, Gearóid 2000. *The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statescraft and Security at the new Millennium*. *Annals of the Association of the American Geographers*. S. 166–178.
- Ó Tuathail, Gearóid & Dalby, Simon 1998. Introduction: Rethinking geopolitics: towards a critical geopolitics. Teoksessa Ó Tuathail, Gearóid & Dalby, Simon (toim.). *Rethinking geopolitics*. S. 1–15. Lontoo: Routledge.

Ringmar, Erik 1996. Identity, Interest and Action – A Cultural Explanation of Sweden's Intervention in the Thirty Years War. Cambridge: Cambridge University Press.

Rytövuori-Apunen, Helena 2007. Unionin ajan idänpolitiikka. Helsinki: Edita.

Shields, Rob 2003. Geopolitical Spatialisations, Critical geopolitics and Critical Cultural Studies. Geopolitics 1/2003. S. 204–211.

Tarkka, Jukka 2012. Karhun kainalossa – Suomen kylmä sota 1947–1990. Helsinki: Otava.

Topelius, Sakari 1981. Maamme kirja. Porvoo: WSOY

Ulkoasiainministeriö 2009. Pohjoinen ulottuvuus. Helsinki: Ulkoasiainministeriö.

Wolff, Larry 1994. Inventing Eastern Europe. Stanford: Stanford University Press.

Aineisto

1994. Vetoamus yhteisen EU-jäsenyyden puolesta. 15.4.1994 Helsingin Sanomat. (1)

Kivinen, Olli 1997. Pohjoisen ulottuvuuden tilaus. 13.11.1997 Helsingin Sanomat. (2)

Stenberg, Esa 1997. Pohjoinen ulottuvuus vaatii työtä. 20.11.1997 Helsingin Sanomat. (3)

1997. Huippukokous löysi sovun keskeisiin kiistoihin. 15.12.1997 Helsingin Sanomat. (4)

Pennanen, Erkki 1998. Itämeren yhteistyötä ristiin rastiin. 26.1.1998 Helsingin Sanomat. (5)

1998. ”Pohjoinen ulottuvuus” on lupaava aloite. 15.3.1998 Helsingin Sanomat. (6)

1998. Euroopan unioni veti henkeä Cardiffissa. 17.6.1998 Helsingin Sanomat. (7)

Saarnisto, Matti 1998. Arktinen alue on luonnonlaboratorio. 24.6.1998 Helsingin Sanomat. (8)

Penttilä, Risto E.J. 1998. Suomesta uusi sillanrakentaja. 22.10.1998 Helsingin Sanomat. (9)

1998. Sopeutuja-Suomi päävastuuseen. 19.11.1998 Helsingin Sanomat. (10)

1998. EU:n laajentuminen tärkeätä koko Euroopalle. (11)

1998. Vuoden 1999 suuri haaste. 31.12.1998 Helsingin Sanomat. (12)

1999. Pohjoinen ulottuvuus kaipaa vielä sisältöä. 10.2.1999 Helsingin Sanomat. (13)
1999. Suomelle EU-vetovastuu muutosten kantapäällä. 18.6.1999 Helsingin Sanomat. (14)
1999. Helsingissä ei saatu selvyyttä Venäjän aikeista. 24.10.1999 Helsingin Sanomat. (15)
- Ojanen, Hanna 1999. Pohjoista ulottuvuutta terästettävä. 11.11.1999 Helsingin Sanomat. (16)
1999. EU:n pohjoinen ulottuvuus Tshetshenian varjossa. 13.11.1999 Helsingin Sanomat. (17)
2001. EU:n huippukokouksessa vedettiin nyt henkeä. 25.3.2001 Helsingin Sanomat. (18)
- Enestam, Jan-Erik 2001. Pohjoismaista yhteistyötä tarvitaan EU:n laajentuessa. 1.7.2001 Helsingin Sanomat. (19)
- Haukkala, Hiski 2001. Eikö Suomella ole enää omaa Venäjän-politiikkaa? 7.7.2011 Helsingin Sanomat. (20)
- Tuomioja, Erkki & Ojuland, Kristiina 2002. Suomi ja Viro ovat muutoksen kynnyksellä. 9.10.2002 Helsingin Sanomat. (21)
- Halinen, Hannu 2003. Pohjoinen ulottuvuus korostuu EU:n laajentuessa. 12.3.2003 Helsingin Sanomat. (22)
- Pokka, Hannele 2004. Arktinen yhteistyö EU:ssa on pitkälti suomalaisten harteilla. 27.3.2004 Helsingin Sanomat. (23)
2004. Suomen etsikkoaika on ohi Euroopan unionissa. 5.5.2004 Helsingin Sanomat. (24)
2005. Vika ei ole kääreissä vaan sisällössä. 15.3.2005 Helsingin Sanomat. (25)
- Väyrynen, Paavo 2005. Itämeristrategia ei uhkaa pohjoista ulottuvuutta. 22.4.2005 Helsingin Sanomat. (26)
- Luhtanen, Leena 2005. Logistiikkaa Venäjälle kehitettävä. 13.8.2005 Helsingin Sanomat. (27)
2005. Pietarin uusi puhdistamo on kahdessa mielessä merkkipaalu. 22.9.2005 Helsingin Sanomat. (28)
- Paet, Urmas & Tuomioja, Erkki 2006. Pohjoista ulottuvuutta tarvitaan myös tulevaisuudessa. 3.2.2006 Helsingin Sanomat. (29)

2006. Pohjoinen ulottuvuus yhä tärkeä. 29.5.2006 Helsingin Sanomat. (30)
- Rautio, Paavo 2006. Juoppojen jurottajien loistava kausi. 9.7.2006 Helsingin Sanomat. (31)
2006. Suoraa ja väärää puhetta naapurista. 7.11.2006 Helsingin Sanomat. (32)
- Henriksson, Maimo 2006. Pohjoinen ulottuvuus terästyi. 19.11.2006 Helsingin Sanomat. (33)
2007. EU:n mielenkiinto etelässä Portugalin johtajakaudella. 8.7.2007 Helsingin Sanomat. (34)
- Huhta, Kari 2008. Ulkopolitiikan näkyvyys parani. 9.4.2008 Helsingin Sanomat. (35)
- Itälä, Ville 2008. 15.12.2008 Helsingin Sanomat. (36)
- Saavalainen, Heli 2011. Leväpuuroa ja samppanjaa. 1.7.2011 Helsingin Sanomat. (37)